

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Навчальний посібник

Рекомендовано Вченою радою
Київського національного університету технологій та дизайну
для студентів усіх спеціальностей

Київ
КНУТД
2014

УДК 347.77(075.8)

ББК 67.304.3я73

I-73

Рекомендовано Вченою радою Київського національного університету технологій та дизайну як навчальний посібник для студентів усіх спеціальностей (протокол № 7 від 26 березня 2014)

Авторський колектив:

Р. Ю. Кожушко – канд. техн. наук, доц. кафедри ергономіки і проектування одягу Київського національного університету технологій та дизайну.

М. В. Колосніченко – д-р техн. наук, проф., декан факультету дизайну, завідувач кафедри ергономіки і проектування одягу Київського національного університету технологій та дизайну.

І. П. Остапчук – канд. техн. наук, доц., доцент кафедри ергономіки і проектування одягу Київського національного університету технологій та дизайну;

М. С. Винничук – канд. техн. наук, доц. кафедри ергономіки і проектування одягу Київського національного університету технологій та дизайну;

Рецензенти:

Винничук С. Д. – д-р техн. наук, ст. наук. співр., в. о. заст. директора з наукової роботи Інституту проблем моделювання в енергетиці ім. Г. Є. Пухова НАН України.

Третьякова Л. Д. – д-р техн. наук, доц. кафедри охорони праці, промислової та цивільної безпеки Національного технічного університету України «КПІ».

I-73 Інтелектуальна власність : навчальний посібник / [Р. Ю. Кожушко, М. В. Колосніченко, І. П. Остапчук, М. С. Винничук]. – К. : КНУТД, 2014. – 108 с.

ISBN 978-966-7972-27-1

Важливою особливістю посібника є наявність прикладів практичного застосування з участю студентів теоретичного і прикладного матеріалу з питань створення, набуття права, використання і захисту об'єктів права інтелектуальної власності. В посібнику викладені питання управління правами інтелектуальної власності, комерціалізація та захист об'єктів права інтелектуальної власності. Навчальний посібник «Інтелектуальна власність» буде корисним для самостійної роботи студентів усіх форм навчання, враховуючи обмежений час аудиторних занять.

УДК 347.77 (075.8)

ББК 67.304.3я73

ISBN 978-966-7972-27-1

© Р. Ю. Кожушко, М. В. Колосніченко,
І. П. Остапчук, М. С. Винничук, 2014

ЗМІСТ

	Вступ	5
1	Інноваційний процес як креативний результат творчості	10
1.1	Інновації – невід’ємна складова розвитку людства	10
1.2	Каскад радикальних інновацій розвитку машинного виробництва	11
1.3	Синтетичні ресурси як результат інформаційного процесу	15
1.4	Розвиток інноваційно-комунікаційних технологій	17
1.5	Гуманітарно-інтелектуальні та інноваційні ресурси	19
2	Право інтелектуальної власності	36
2.1	Система інтелектуальної власності	36
2.1.1	Поняття права інтелектуальної власності	36
2.1.2	Об’єкти і суб’єкти права інтелектуальної власності	37
2.1.3	Система законодавства України у сфері інтелектуальної власності	38
2.1.4	Міжнародна система законодавства інтелектуальної власності	39
2.1.5	Структура державної системи правової охорони інтелектуальної власності	40
2.2	Класифікація об’єктів права інтелектуальної власності	42
2.2.1	Приклади об’єктів промислової власності	43
2.2.2	Приклади винаходів і корисних моделей	47
2.2.3	Приклади суб’єктів права інтелектуальної власності	57
2.3	Набуття прав на об’єкти права інтелектуальної власності	61
2.3.1	Набуття прав на об’єкти промислової власності	63
2.3.2	Порядок патентування винаходу (корисної моделі). Термін дії патенту	64
2.3.3	Дострокове припинення дії патенту. Права власника патенту на винахід та корисну модель	65
2.3.4	Патентування за кордоном	66
2.3.5	Промисловий зразок. Порядок отримання охоронного документа на промисловий зразок	66

2.3.6	Назва місця походження товару. Географічне зазначення походження товару.	68
2.3.7	Порядок реєстрації та отримання права на використання географічного зазначення	69
2.3.8	Порядок отримання права на торговельну марку. Порядок отримання охоронного документа на торговельну марку	71
2.3.9	Охорона права на нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності	77
2.3.10	Охорона права на об'єкти авторського права і суміжних прав. Форми охорони авторських прав. Термін охорони прав авторів	77
2.4	Управління правами інтелектуальної власності	79
2.4.1	Життєвий цикл об'єктів права інтелектуальної власності	79
2.4.2	Управління об'єктом права інтелектуальної власності на етапі створення, набуття права, використання прав, утилізації	89
2.5	Комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності	89
2.5.1	Мета і основні способи комерціалізації	89
2.5.2	Використання об'єктів права інтелектуальної власності у власному виробництві	90
2.5.3	Передача (продаж) прав на об'єкти права інтелектуальної власності	91
2.5.4	Внесення інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємства	93
2.5.5	Оцінка вартості прав і постановка інтелектуальної власності на бухгалтерський облік	93
2.6	Захист прав на об'єкти права інтелектуальної власності	97
2.6.1	Дії, які визнають порушенням прав	97
2.6.2	Права власника охоронного документа в разі виявлення порушення його прав	100
2.6.3	Вирішення спорів в адміністративному порядку	101
2.6.4	Органи, до яких слід звертатися в разі виявлення порушника прав на об'єкт права інтелектуальної власності	103
	Використана література	105

ВСТУП

У сучасному світі об'єкти права інтелектуальної власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, географічні зазначення, комерційна таємниця, комп'ютерні програми, бази даних, твори літератури і мистецтва, фонограми та відеограми тощо) відіграють важливу роль у забезпеченні конкурентоздатності товарів та послуг і стають, таким чином, вирішальним фактором економічного розвитку. Введені у цивільний обіг, вони приносять підприємству додатковий прибуток.

Права на об'єкти права інтелектуальної власності можуть бути також самостійним товаром. Так, обсяг світової торгівлі ними за останні роки перевищив \$120 млрд. Поставлені на бухгалтерський облік як нематеріальні активи, ці об'єкти суттєво збільшують вартість активів підприємства (бізнесу). Проте, якщо в розвинених країнах близько 50% активів підприємств становлять права на об'єкти інтелектуальної власності, то в Україні цей показник менше 10%. Тому в підприємців України є великий і ще не використаний резерв для завоювання ринку, отримання значного прибутку, розвитку інноваційних процесів. Це стосується не тільки великих, а й малих і середніх підприємств.

Малим і середнім підприємствам (МСП) належить важлива роль в економічному розвитку України за інноваційною моделлю. Запорукою цього є такі переваги МСП:

- характерні невеликі розміри, гнучкість і малі стартові витрати в системі конкуренції;
- підвищені динамізм та адаптація до технологічних і ринкових змін;
- висока сприйнятливості оригінальних інновацій.

Оскільки у підґрунті будь-якої інновації лежать об'єкти права інтелектуальної власності, то це визначає комерційне зацікавлення підприємств питаннями використання та правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності.

У той же час МСП, на відміну від великих фірм, мають, як правило, недостатнє фінансування для самостійного створення та доведення до промислового використання об'єктів права інтелектуальної власності, а також для надбання прав на них. Вони не мають спеціальних структурних підрозділів – патентно-ліцензійних відділів, що опікуються питаннями створення, правової охорони, комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності, формування інноваційного портфеля підприємства та вивчення інноваційної стратегії

конкурентів. Тому використання інтелектуальної власності в МСП здійснюється в умовах недостатньої обізнаності. Це унеможливорює повною мірою використати великі переваги, які дає інтелектуальна власність у бізнесі. Є й інший бік медалі. Незнання законів, що регулюють правовідносини у сфері інтелектуальної власності, може призвести до порушення підприємством чужих прав на об'єкти права інтелектуальної власності, що тягне за собою адміністративну, цивільну або навіть кримінальну відповідальність і створює проблеми для підприємців.

Метою посібника є надання першої допомоги студентам і підприємцям у питаннях створення, правової охорони, комерціалізації та захисту прав на об'єкти права інтелектуальної власності з тим, щоб вони свідомо використовували здобуті знання для підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг, а також мали можливість, з одного боку, отримати додатковий прибуток, а з іншого – уникнути порушень прав інтелектуальної власності інших фізичних і юридичних осіб.

Зазвичай, про інтелектуальну власність пишуть, ґрунтуючись на абстрактній логіці норм закону. Автори зробили спробу відійти від такої схеми і в її основу поклали підприємницький, діловий принцип. Центральне місце в книзі посідають процеси створення правової охорони і комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності. Пильна увага надається захисту прав інтелектуальної власності від несумлінної конкуренції, а також даються поради, як запобігти порушенням прав інтелектуальної власності третіх осіб. У той же час показана можливість удосконалення винаходів, що охороняються, без порушення прав патентовласників, використання суспільно доступних творів, які не мають правової охорони, а також використання об'єктів права інтелектуальної власності, що перейшли в суспільне надбання.

Зважаючи на те, що багато, якщо не більшість, студентів і підприємців мають обмежене уявлення про інтелектуальну власність, у книзі стисло викладено відомості про систему правової охорони інтелектуальної власності, що включає об'єкти й суб'єкти права інтелектуальної власності, структуру державної системи правової охорони інтелектуальної власності, законодавче поле у цій сфері.

Основний акцент зроблено на об'єктах права промислової власності, зокрема, на винаходах, корисних моделях, промислових зразках, торговельних марках (знаках для товарів та послуг) тощо, що найширше застосовуються у підприємницькій діяльності. Проте останнім часом об'єкти авторського права та

суміжних прав також набувають усе більшого економічного значення. Саме з ними пов'язані питання несумлінної конкуренції (відеопіратство, виготовлення контрафактної продукції тощо), тому питання, що стосуються об'єктів авторського права і суміжних прав, також належним чином відображено у книзі.

Книга ґрунтується на чинній законодавчій базі, але треба мати на увазі, що з 01.01.2004 року набрав чинності Цивільний кодекс України, Книга четверта якого має назву «Право інтелектуальної власності». Тому всі спеціальні закони з інтелектуальної власності, а також ті, що містять норми з права інтелектуальної власності, приведено у відповідність до цього фундаментального законодавчого акта.

Дисципліну «Інтелектуальна власність» включено до навчального плану студентів однією з останніх, тому вона має обмежений фонд часу, що змушує інтенсифікувати процес вивчення матеріалу.

Отже, інтелектуальна власність – це продукт людського розуму, результат творчості, який охороняється законом. Це нематеріальна субстанція. Її неможливо відчутити на дотик, вона не має довжини, ширини і висоти, не має ваги і не створює тіні, не має кольору, смаку або запаху. Але так, як і матеріальний ресурс, інтелектуальну власність можна купити, продати та орендувати. Також як і матеріальний ресурс її можуть втратити або ліквідувати при необережному чи неуважному догляді. Її можна застрахувати або використати як заставу. Вона з'являється в результаті миттєвого спалаху натхнення або тривалої кропіткої роботи.

Інтелектуальна власність у багатьох випадках має високу економічну вартість. На жаль, в Україні досить часто про неї не згадують у звітах, не враховують і недооцінюють. Під кутом зору ведення бізнесу вона відкриває нову ринкову можливість або є загрозою – залежно від того, хто нею володіє.

Вважається, що знання – це сила. Потрібно додати, що знання в ринкових умовах це ще й багатство. Справді, в економічному сьогоденні, заснованому на знаннях, інтелектуальна власність частіше є найважливішим активом підприємства. Компанії, які не визнали інтелектуальну власність одним зі своїх пріоритетів, ризикують втратити конкурентні переваги, або їм загрожує занепад і банкрутство. Тому майбутнім спеціалістам потрібно мати базові знання про природу і можливості інтелектуальної власності.

У зв'язку з тим, що основна маса студентів і спеціалістів має обмежене уявлення про інтелектуальну власність, посібник містить відомості про

методику вивчення системи правової охорони інтелектуальної власності, яка включає об'єкти і суб'єкти права інтелектуальної власності, структуру державної системи правової охорони інтелектуальної власності, законодавче поле у цій сфері.

Усім спеціалістам, особливо інженерам, потрібні знання про класифікацію об'єктів права промислової власності, зокрема, про винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки (знаки для товарів та послуг) тощо. Об'єкти авторського права та суміжних прав останнім часом набувають усе більшого економічного значення, тому їх вивчення стає актуальним. Саме з ними пов'язані питання несумлінної конкуренції. Через це проблеми, які стосуються об'єктів авторського права і суміжних прав, сьогодні мають посісти належне місце у вивченні дисципліни «Інтелектуальна власність».

Як показує досвід, прискорення науково-технічного прогресу зумовлює підвищені вимоги до якості підготовки спеціалістів, у тому числі і легкої промисловості. Законодавством України про освіту передбачено підготовку фахівців, які характеризуються творчим підходом до вирішення виробничих завдань, можуть добре орієнтуватися у відборі наукової інформації, знати та застосовувати на практиці наукові методи при впровадженні нових технологій з використанням комп'ютерної техніки. Тому з метою розкриття творчих здібностей передбачено залучати студентів до виконання індивідуальних робіт з елементами творчості.

У цій роботі розкрито питання історичного розвитку інновацій та їх впливу на суспільство і навколишнє середовище. Розглянуто основні досягнення світової науки, останні розробки вчених за кордоном та в Україні, перспективи їх розвитку. Розглянуто такі основні поняття та визначення, як творчість, методи досліджень, типи експериментів, робоча гіпотеза тощо.

Великий обсяг інформації, який передбачено навчальною програмою з дисципліни, важко засвоюється студентами при традиційній технології навчання. В умовах інтеграції навчального простору України в Болонський процес навчальна програма передбачає інтенсивне інформаційне насичення самостійної роботи студентів, що збільшує навантаження для студента.

Введення нових стандартів освіти призвело до різкого скорочення аудиторних занять та збільшило навантаження на самостійне опрацювання навчального матеріалу. Сьогодні непросто змусити студента вчитися задля оцінок чи інших зовнішніх стимулів. Він потребує нових знань. Студентам

необхідно створити такі умови, щоб вони самі хотіли навчатися, використовуючи свої здібності. Основну увагу автори посібника зосередили на завантаженні студентів під час вивчення навчального матеріалу з дисципліни. Це особливо актуально при виконанні самостійних робіт, оскільки їх обсяг має відповідати кількості годин, передбачених навчальним планом.

З метою забезпечення високої успішності студентів автори запропонували і реалізують інформативно-інноваційну технологію вивчення дисципліни. Ця технологія враховує набутий досвід організації навчального процесу з урахуванням вимог та можливостей кредитно-модульної системи і рейтингової оцінки знань.

Запропонована методологія вивчення дисципліни «Інтелектуальна власність» передбачає наявність власного організаційно-методичного забезпечення аудиторних занять і самостійної роботи студентів. Для цього автори підготували і опублікували стислий конспект лекцій в таблицях, схемах, рисунках та визначеннях. У студента майже немає потреби писати повний конспект лекцій протягом аудиторних занять, він тільки прослуховує, систематизує та ілюструє відповідну інформацію.

Для виконання самостійних робіт розроблено бланки у вигляді мікромодулів з визначенням мети роботи, завдання, порядку виконання практичної роботи, а також контрольні запитання за темою. Для виконання практичної роботи бланк містить усі потрібні таблиці, схеми, рисунки, які студент має заповнити, використовуючи матеріали лекцій та літературних джерел. Після завершення роботи студент повинен зробити висновки і надати пропозиції щодо результатів виконаної роботи. Замість складання окремого рукописного конспекту лекцій студент на лекції, використовуючи бланк для самостійної роботи, паралельно з конспектуванням лекцій частково виконує завдання самостійної роботи. Відповідаючи на контрольні запитання самостійної роботи, студент має завчасно підготуватись до лекції за вказаною темою, а висновки мають бути занесені в бланк звіту в кінці заняття для подальшого захисту при атестації.

1 ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ЯК КРЕАТИВНИЙ РЕЗУЛЬТАТ ТВОРЧОСТІ

1.1 Інновації – невід’ємна складова розвитку людства

Сучасна цивілізація перебуває на зламному моменті. З одного боку, її авангард дедалі більше втягується у постіндустріальний та інформаційний етапи розвитку, на яких основними факторами конкурентоспроможності стають гуманітарні та інформаційно-інноваційні ресурси. З іншого боку, екологічний розвиток наблизився до тієї критичної межі, коли техногенний вплив на довкілля набуває загрозливого характеру. Водночас ринкові механізми виявилися не завжди ефективними у певних сферах господарювання і потребують істотної корекції у вигляді державного регулювання.

Розвиток людської цивілізації, починаючи з її ранніх етапів, завжди супроводжували інновації. Серед речових пам’яток епохи «хомо хабіліса» (людини вмілої), вік яких сягає приблизно 2,5 млн. років, археологи знаходять розколоті камінці. Це були найдавніші кам’яні знаряддя праці, які можна вважати першими інноваціями первісної людини.

Інновації – невід’ємна складова цивілізаційного розвитку людства. Їх виникнення диктувалося необхідністю задоволення особистих та суспільних потреб індивідуумів та соціуму. Це реалізувалося через пошук шляхів найефективнішого використання ресурсів і сил природи. Ця фундаментальна обставина була основним рушієм інноваційного процесу.

На доіндустріальному етапі (до 50-х років XIX ст.) вплив суспільства на навколишнє природне середовище зростав дуже повільно, екологічна система здебільшого могла сама досить успішно відтворювати умови, безпечні та сприятливі для життя людини.

Від початку нашої ери до 1850 року (за 1850 років) населення планети зросло на 940 млн. осіб, а його густина – у п’ять разів (з 1,7 до 8,6 осіб на кв.км). Водночас з 1900 по 2000 рік (за століття) населення збільшилося на 4437 млн., а його густина – у чотири рази. Тобто за 100 років зростання населення було в 4 рази більшим, аніж за попередні майже два тисячоліття.

У період доіндустріального розвитку наука, техніка та інноваційні процеси розвивалися досить низькими темпами. Радикальні інновації з’являлися надзвичайно рідко. У галузі інформатики та комунікаційних технологій з 3000 року до н.е. і до кінця XVIII століття (тобто майже за 5 тис. років) відбулися лише чотири революційні події:

- виникнення писемності і перших рахівниць (приблизно 3000 рік до н.е.);
- створення Й. Гутенбергом друкарського пресу, що започатковує книгодрукування і розповсюдження інформації (1448 рік);
- формування широкої системи поштового зв'язку у Священній Римській імперії (1489 рік);
- винайдення Г.В. Лейбніцем арифмометра, що дало можливість механічно виконувати чотири арифметичні дії (1673 рік).

Так, на доіндустріальному етапі інновації незрівнянно менше впливали на розвиток продуктивних сил, ніж у наступні періоди. Таке становище залишалося практично незмінним протягом багатьох століть. Суспільне навантаження при цьому на інтегральний ресурс земної кулі зростало низькими темпами, що відповідало кількості індивідумів, які використовують навколишнє природне середовище в інтересах людства.

Поступово в наше суспільство приходить розуміння того, що саме інтелект і знання сьогодні є справжнім капіталом нації. У зв'язку з цим треба відзначити важливу законодавчу, організаційно-правову роботу в сфері інтелектуальної власності, здійснену фахівцями державної системи правової охорони інтелектуальної власності за останні роки. Результати цієї діяльності, які наблизили інтеграцію нашої країни у світову спільноту як рівноправного партнера, визнано впливовими міжнародними організаціями [1].

1.2 Каскад радикальних інновацій розвитку машинного виробництва

Індустріальний етап (50-ті роки XIX ст. – 90-ті роки XX ст.) був періодом інтенсивного розвитку машинного виробництва, яке потребувало широкого використання у господарському обігу природних ресурсів, особливо енергетичних. Цей етап можна поділити на окремі підетапи.

Ранньоіндустріальний підетап (50-ті роки XIX ст. — 10-ті роки XX ст.) за своїми якісними параметрами мало чим відрізнявся від попереднього періоду. Але в цей період розпочалися досить повільні процеси індустріалізації. Засоби виробництва були ще малопроductивними і недосконалими, модифікувалися рідко, продуктивність праці залишалася низькою. Інноваційний розвиток характеризувався слабкістю і повільними темпами. Однак, поступово скорочувалася часова відстань між інноваціями, особливо радикальними, яка становила 20 – 30 років.

У галузі інформаційно-комунікаційних технологій виникли такі радикальні інновації:

- 1823 – 1840 роки – Чарльз Бебідж винайшов автоматичну лічильну машину;
- 1833 – 1837 роки – створення азбуки Морзе і поява першого телеграфу;
- 1876 рік – винайдено телефон;
- 1896 рік – Попов запатентував прилад для генерації і детектування радіохвиль (радіо).

Густота населення впродовж 1850 – 1900 років збільшилася з 8,6 до 11,9 осіб на кв.км. Почало зростати суспільне навантаження на інтегральний ресурс, але воно було незначним на цьому етапі.

Підетап поступальної індустріалізації (10-ті – 50-ті роки ХХ ст.) характеризувався систематичним зростанням темпів індустріалізації. Водночас прогресувала техніка, що сприяло підвищенню загальної продуктивності праці. Також посилилася частота модифікацій техніки і технологій, і кожне їх наступне покоління було продуктивнішим аніж попереднє. Це – результат істотного прискорення інноваційного процесу. Підвищення загальної продуктивності праці сприяло зростанню валового виробництва на душу населення та розширенню обсягів природних ресурсів, залучених до господарського обігу.

Суттєво зросли темпи науково-технічного прогресу і відповідно – інноваційного розвитку. Наприкінці 30-х років ХХ ст. у країнах Азії, Африки, Латинської Америки почала різко скорочуватися смертність і до 70-х років ХХ ст. тривалість життя становила тут понад 60 років. Цього вдалося досягти менш ніж за 40 років. Європі для аналогічного результату знадобилося понад 150 років від початку ХІХ ст. Річ у тім, що у ХІХ ст. прогрес у цій сфері залежав від таких соціально-економічних факторів, як поліпшення санітарних умов та структури харчування населення. У ХХ ж столітті подовження тривалості життя визначали радикальні медичні інновації: антибіотики і вакцинація населення.

У часи поступальної індустріалізації сталися дві події у галузі інформаційно-комунікаційних технологій, які докорінно змінили розвиток цивілізацій: перша публічна телепередача (1929 рік); поява першої високошвидкісної ЕОМ «ENIAC» (1946 рік). Окрім того, в 1947 році було винайдено транзистор і розроблено математичну теорію передачі, яка стала теоретичним підґрунтям для всіх сучасних методів цифрового зв'язку.

На цьому підетапі суттєво зросла частота інновацій, скоротився час між ними, підвищилась їхня ефективність. Ці процеси тривали на всіх наступних

етапах і характеризують сучасний період інноваційного розвитку.

Наприкінці XVII – на початку XVIII ст. з'явилися перші парові двигуни. У 1784 році Дж. Уатт створив розвинену форму універсального теплового двигуна – парову машину. У 1860 році французький механік Е. Ленуар сконструював перший двигун внутрішнього згорання, придатний для практичного використання. Дизельний двигун винайшли лише у 1897 році, тобто період між цими радикальними інноваціями становив відповідно 80 – 90 та майже 40 років. З розвитком науки і техніки така часова відстань скорочувалася. Так, перший високошвидкісний комп'ютер «ENIAC» було створено у 1946 році, а перший комерційний персональний комп'ютер (ПК) «Альтаір-8800» – у 1975 році, тобто відстань між ними лише 29 років. Якщо для першого комп'ютера потрібно було кілька великих залів, то сучасний портативний ПК вміщується у звичайному портфелі.

Наприкінці XX ст. мікроелектроніка стала однією з найдинамічніших галузей. Інноваційний процес у ній характеризується такими параметрами. Щорічно подвоюються складність та обсяг випуску інтегральних схем, причому витрати і ціни знижуються на 30%. Продуктивність комп'ютерного чіпа зростає удвічі кожні 1,5 – 2 роки без підвищення його вартості; технічні характеристики надвеликих інтегральних схем кожні два роки поліпшуються в 4 рази.

На цьому підетапі спостерігається ще одне явище – стрімкий прогрес медичної науки і бурхливий розвиток медичних інновацій. Така медична революція пов'язана з двома основними інноваціями: початком масової імунізації населення (переважно у найрозвиненіших країнах) та винайденням принципово нових за ефективністю класів ліків – антибіотиків.

Уперше вакцину для імунізації від натуральної віспи застосував англійський лікар Е. Дженнер у 1796 році. У роботах Луї Пастера (1822 – 1895 роки) повністю доведено роль мікроорганізмів у розвитку інфекційних хвороб та відкрито принципи отримання вакцин. У 80-х роках XIX ст. праці І.І. Мечникова (1845 – 1916 роки) заклали основи теорії імунітету. Наукові розробки Л.Пастера, І.І. Мечникова та інших учених стали теоретичною базою для масової імунізації населення і підґрунтям для цілого ряду радикальних медичних інновацій. У 1881 і 1885 роках Л. Пастер створив вакцини проти сибірської виразки та сказу. Причому вакцинація від сказу і сьогодні – єдиний метод лікування цієї страшної хвороби. У 1926 році французькі вчені А.Кальмет і К. Герен запропонували живу протитуберкульозну вакцину, яка

здобула всесвітнє визнання. Її застосування суттєво знизило захворюваність на чуму XIX століття.

У наступні десятиліття з'явилася ціла низка нових вакцин: від бруцельозу (1947 – 1951 роки), віспи (1941 – 1960 роки), сипного тифу (1957 – 1959 роки). З 1960 року почали розробляти вакцини проти грипу. Найважливішим завданням сьогодення є створення вакцини проти СНІДу.

У 1929 році здійснено одну з найрадикальніших інновацій першої половини XX ст.: А.Флемінг винайшов пеніцилін, який відкрив еру антибіотиків і пройшов блискучу клінічну апробацію у 1941 році. Процес створення антибіотиків нових поколінь триває і досі. Вакцинація й антибіотики істотно знизили смертність від найстрашніших інфекційних захворювань, а деякі з них у багатьох регіонах світу вдалося остаточно подолати. Усе це привело до стрибкоподібного зростання чисельності населення планети.

1804 рік – у Великій Британії Фарадей зробив відкриття, яке призвело до створення електромотора, електрогенераторів

1895 рік – у Німеччині Вільгельм Конрад Рентген відкрив X-промені. Ці промені було названо рентгенівськими

1825 рік – у Франції Ньєпс зробив першу фотографію

1854 рік – у США інженер Еліша Отіс збудував безпечний паровий ліфт

1908 рік – у США започатковано серійне виробництво автомобіля «Форд» знаменитої моделі Т

1877 рік – у США Томас Едісон випробує перший фонограф. Цей апарат записував і відтворював звук

1850 рік – у США Леві Страус почав випускати джинси для перших каліфорнійських золотошукачів

1885 рік – у Німеччині Карл Бенц створив перший автомобіль із бензиновим двигуном. Швидкість машини – 16 км/год

1895 рік – у Франції брати Люм'єри винайшли прилад «Кінематограф», який проектував зображення на екран

1836 рік – у США Семюел Морзе запатентував електричний телеграф, що передавав закодовані повідомлення

1866 рік – у Швеції Альфред Нобель винайшов динаміт

1867 рік – у США Крістофер Шоулз створив першу реально працюючу друкарську машинку

1.3 Синтетичні ресурси як результат інформаційного процесу

У період доіндустріального та ранньоіндустріального розвитку залучалися переважно ресурси та предмети праці природного походження. У період поступальної індустріалізації наука і техніка досягли такого високого рівня розвитку, а інноваційний процес настільки прискорився, що з'явилися штучні ресурси і предмети праці, які прискорено залучалися до господарського обігу. Ці процеси тривали високими темпами і тривають нині.

Використання в господарській діяльності великої кількості синтетичних ресурсів і предметів праці стало результатом інноваційного процесу і його потужним імпульсом. При цьому суттєво зросла продуктивність праці, що за інших умов було неможливим, та істотно підвищилась якість життя. Перевагою є те, що синтетичні ресурси та предмети праці часто замінювали природні, хоча така заміна не завжди була рівноцінною і безпечною для людини.

Яскравим прикладом використання синтетичних ресурсів є створення виробництва каучуку. Натуральний каучук став відомий у Європі в XVI

столітті. Каучук було відкрито під час відкриття Колумбом Америки. Упродовж двох століть після цього з нього виготовляли різноманітні предмети: взуття, пляшки тощо. Наприкінці XVIII ст. англійський хімік К. Макінтош отримав патент на виготовлення з натурального каучуку плащів, що не промокають. Їх назвали макінтошами. Плащі дуже підходили тільки для англійського клімату. В інших країнах при низьких температурах плащі ставали твердими, а при високих – липкими та забруднювали одяг, що знижувало ефективність їх використання.

Наступним кроком в освоєнні каучуку стає процес його вулканізації – нагрівання каучуку разом з сіркою, в результаті чого він стає гнучкішим, пружнішим, витримує зміни температури. З середини XIX століття почалося масове використання каучуку в побуті та промисловості завдяки таким його властивостям, як висока еластичність (розтягується більш, як у десять разів та повертається в початкову форму), міцність, стійкість до тертя. У зв'язку з масовим використанням каучуку, а також обмеженістю його запасів у Південній Америці, звідки велися поставки в Європу, виникла потреба створення синтетичного каучуку, особливо для оборонної промисловості.

З 1914 року почалися роботи зі створення синтетичного каучуку. Лише в 1932 р. вперше було отримано заводський синтетичний каучук в СРСР [2]. Штучний каучук було отримано зі спирту за методом професора С.В. Лебедева. З середини 1937 року з синтетичного каучуку почали виготовляти шини для вантажних та легкових автомобілів, велокамери та велопокришки. За роки Великої Вітчизняної війни налагоджено випуск морозостійкого каучуку, каучуку з низькою кислотністю для ізоляційних матеріалів, розроблено нові види синтетичного латексу для кораблебудування та виготовлення замінників шкіри.

Таким чином, каучук став стратегічною сировиною. Вчені розробили та практично освоїли різні види каучуків спеціального призначення. Серед них – бутадієннітрильні каучуки з високою бензомаслостійкістю, термостійкі силоксанові каучуки, нові морозостійкі каучуки. Знайдено шляхи створення кремнійорганічних синтетичних каучуків, які добре проявили себе в середовищі від мінус 100 до плюс 300 градусів Цельсія. Освоєно випуск полісульфідних каучуків, які стійкі до ультрафіолетового випромінювання і вологи та використовуються в авіаційній, кораблебудівній, електронній промисловості, при будівництві особливих споруд та спеціального захисного одягу.

Негативні наслідки від використання синтетичних ресурсів не завжди можна передбачити. Виробництво багатьох синтетичних ресурсів і предметів праці вимагало використання у господарському обігу великих обсягів природних ресурсів, навіть таких, які раніше не використовувались. А це поступово спричинювало додаткове суспільне навантаження на інтегральний ресурс. Виникла проблема утилізації багатьох товарів, які були вироблені на основі синтетичних ресурсів і предметів праці і термін експлуатації яких збіг. Навколишнє природне середовище у багатьох випадках не спроможне було впоратися з цим завданням, оскільки такі предмети виявилися для нього ксенобіотиками. З часом людство виробило величезну кількість видів синтетичних предметів, не потурбувавшись про створення технологій їх утилізації. Як наслідок – виникли диспропорції у кругообігу речовини у природі. Це призвело до різного роду катаклізмів.

Таким чином, використання в господарській діяльності нових ресурсів і предметів праці, з одного боку, зменшує суспільне навантаження на інтегральний ресурс (наприклад, завдяки заміні природних ресурсів на синтетичні), а з другого, – збільшує, оскільки потрібно використовувати нові ресурси, які раніше не залучалися. Потреба розробки новітніх технологій утилізації товарів, виготовлених на основі штучних ресурсів, істотно стимулює інноваційний процес.

Як результат, досить високими темпами зросло суспільне навантаження на інтегральний ресурс. Протягом 1900 – 1950 років густота населення Землі зросла більше як у півтора рази. Проте на цьому підетапі, незважаючи на значне збільшення навантаження, екологічна система все таки змогла самостійно відтворювати основні параметри навколишнього природного середовища на рівні, безпечному для людської життєдіяльності.

1.4 Розвиток інноваційно-комунікаційних технологій

На пізньоіндустріальному підетапі (50-ті – 90-ті роки ХХ ст.) поглиблювалася індустріалізація і зростало суспільне навантаження на інтегральний ресурс. Якщо у 1950 році населення щорічно збільшувалося на 38 млн. осіб, то до 1998 року цей показник зріс більш як удвічі (78 млн.). У цей час набули динамізму й істотно посилювалися тенденції, характерні для попереднього підетапу.

Стрімкий розвиток інновацій спостерігається в таких галузях, як сільське господарство, медицина та інформаційно-комунікаційні технології.

З 60-х років ХХ ст. почалася «зелена революція» у сільському господарстві. Найвизначнішими інноваціями в цій галузі були досягнення у селекції рослин, застосування добрив, поліпшення насінневого фонду, раціоналізація в управлінні водними ресурсами. У результаті «зеленої революції» всього за 40 років вдалося підвищити врожайність пшениці з двох до шести тонн з гектара, а сьогодні ця цифра набагато більша. Для порівняння: Англії в минулому знадобилося майже тисячоліття для збільшення врожайності пшениці з 0,5 до 2 т з гектара. Ще одне досягнення «зеленої революції»: частка людей у Південній Азії, які недоїдали, скоротилася приблизно з 40% у 70-ті роки до 23% – у 1997 році.

Радикальна інновація з'явилася і в медицині: у 80-ті роки було розроблено перорально-регідратаційну терапію, яку названо чи не найважливішим медичним відкриттям ХХ століття. Пероральний спосіб – спосіб введення в організм ліків при їх прийомі через рот [3]. До появи цієї терапії єдиним ефективним методом лікування діареї було внутрішньовенне введення стерильної рідини через крапельницю, причому вартість однієї процедури сягала 50 дол. США. Доза ж перорально-регідратаційних солей коштувала менше 10 центів. У Мексиці застосування перорально-регідратаційної терапії сприяло зниженню майже вдвічі дитячої смертності (у віці до 5 років).

У цей же період було адаптовано до умов країн третього світу вакцини від смертельних інфекційних захворювань. Ці вакцини винайшли давно, однак їх застосування потребувало стерильних умов і надійних охолоджувальних систем для зберігання. На цьому підетапі з'явилися полівакцини, які застосовувалися орально, і теплостійкі вакцини, а також їхні суміші, що вводились одним уколом. Загалом програми масової імунізації дали можливість знизити дитячу смертність у країнах з низьким доходом на душу населення із 124 випадків на 1000 народжених (1965 рік) до 72 (1985 рік).

У галузі інформаційно-комунікаційних технологій радикальні інновації виникали у середньому раз на 1-3 роки. У 1995 році відбулися відразу три визначні події:

- об'єднання комп'ютерних центрів Національного фонду науки США з мережею Інтернет та високошвидкісними магістралями;
- поява форматів MP3, Real Audio та MPEG та поширення за їх використання через Інтернет аудіо- та відеоінформації;
- стандартизація цифрового універсального диска (DVD), який вміщує у вісім разів більше інформації, ніж компакт-диск (CD).

Україна має досить високий інтелектуальний потенціал у сфері авіабудування. Вона входить до п'ятірки країн, які також мають новітні технології у цій сфері. Саме в Україні побудовано найбільший у світі вантажний літак АН-124-100 «Руслан». За економічними прогнозами, світовий попит на наші «Руслани» щороку зростатиме на 8 – 15 %. На особливу увагу заслуговує військово-транспортний літак АН-70, який у разі запуску у виробництво не матиме конкурентів у найближчі 50 років [4].

На пізньоіндустріальному підетапі відбулися зміни в екологічній системі. Вона вже майже не може самостійно відтворити умови природного середовища, безпечні для життєдіяльності людини. Ось лише два приклади: протягом 1950 – 1998 років середньорічна приземна температура повітря зросла на 0,73 °С, а концентрація CO₂ упродовж 1960 – 1988 років – на 16%.

Постіндустріальний етап забезпечив розвиток гуманітарно-інтелектуальних та інноваційних ресурсів.

1.5 Гуманітарно-інтелектуальні та інноваційні ресурси

Постіндустріальний етап (90-ті роки ХХ ст. – сьогодні) характеризується підвищенням суспільного навантаження на інтегральний ресурс завдяки збільшенню кількості населення планети. Революційні відкриття у біології (розшифрування геному людини, застосування трансгенних організмів) дають можливість поліпшення якості життя людини та його подовження.

Разом з тим суттєво погіршився стан екологічної системи. Невідновлювані ресурси, які протягом століть нещадно експлуатувалися, тепер великою мірою виснажилися. Природа сама вже неспроможна відтворити відновлювані ресурси у потрібній кількості. Особливо яскраво це видно на прикладі Світових водних ресурсів. У середині 90-х років минулого століття річний дефіцит води (млрд. куб. м) становив в Індії – 104,0, Китаї – 30,0, США – 13,6, Північній Африці – 10,0; Саудівській Аравії – 6,0. За прогнозами ООН, до 2025 року майже 1 млрд. людей планети житимуть в умовах гострого дефіциту води.

На постіндустріальному етапі спостерігається тенденція розширення глобальної економіко-екологічної, техногенної, інноваційної та інформаційної стратифікації у світі.

На цьому етапі посилюється глобальна економічна стратифікація і фактично виділяються дві групи країн. Перша – це країни-лідери, що

переходять на постіндустріальний шлях розвитку. Другу групу становлять країни, які ще перебувають на доіндустріальному та індустріальному етапах. Розрив між ними дедалі зростає. Відношення доходів 20% найбагатшого населення планети до доходів 20% її найбіднішого населення становило 30:1 у 1960 році. і 90:1 – у 1999 році.

Згідно з теорією Коліна Кларка структура економіки на різних етапах розвитку відрізняється за розподілом працівників по трьох секторах (табл. 1.1) [5].

На кінець 80-х років ХХ ст. у 12 країнах ЄС у сфері послуг було зайнято приблизно 60% населення, у промисловості – понад 30%, у сільському господарстві – менше 10 %.

Глобальна економічна стратифікація породжує екологічну, тобто виникає економіко-екологічна стратифікація. У країнах, де в структурі економіки переважає сфера послуг, довілля забруднене менше, ніж у державах з розвиненою індустрією.

Таблиця 1.1

Структура економіки на різних етапах розвитку

Етапи розвитку	Розподіл населення щодо зайнятості по секторах економіки, %		
	Сільське господарство	Промисловість	Сфера послуг
Доіндустріальний (аграрне суспільство)	80	10	10
Індустріальний	20	50	30
Постіндустріальний	10	10	80

Економіко-екологічна стратифікація супроводжується техногенною, інноваційною та інформаційною стратифікацією. Це пояснюється тим, що в країнах, де в структурі економіки переважає сфера послуг, об'єктивно набагато менша ймовірність техногенних катастроф, аніж там, де домінує індустрія (особливо важка).

На розвинені країни Заходу припадає майже 90% видатків на науку. Держави ОЕСР виділяють на наукові роботи 2,4% від свого ВВП порівняно з 0,6%, що виділяють країни Південної Азії. У країнах ОЕСР, де мешкає 14% населення планети, у 1998 році було запатентовано 86% від 836 тис. патентних заявок, поданих у світі, та опубліковано 85% з 437 тис. статей науково-технічної тематики, надрукованих у профільних журналах.

Поступово відбувається диференціація країн відносно їх науково-технічного та інноваційного потенціалів і можливостей його використання. Тобто фактично формується науково-технічна та інноваційна стратифікація держав. Посилення НТП поглиблює ці види стратифікації. Причому та держава, яка володіє кращими інноваціями, забезпечує і кращу екологію.

Інноваційна стратифікація неодмінно супроводжується інформаційною стратифікацією. У січні 1999 року у США, Канаді, країнах Європи, Австралії, Новій Зеландії та Японії було зосереджено 94,6% вузлів світової мережі Інтернет. Водночас у країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону, що розвиваються, Латинській Америці і в державах Карибського басейну та Африки – всього 5,4%. У країнах ОЕСР у 2000 році налічувалося 79% користувачів Інтернету, а там проживає тільки 14% населення планети.

Постіндустріальний етап характеризується визначними відкриттями, які стали основою для нових базових технологій. Це зокрема:

- створення електронно-обчислювальної техніки, нових інструментів та методів. Майже 1600 науковців усього світу користуються ISIS – найдосконалішим у світі пульсовим джерелом таких елементарних частинок, як нейтрони та мюони. У 2000 році британські вчені створили пристрій MAPS, що визначає тривимірні карти шляхів взаємодії атомів у матеріалах. Цей пристрій дав можливість виявити досі невідому електронну інформацію про матеріали, які, здавалося, були добре вивчені, демонструючи таким чином, що новітні інструменти та технології відкривають нові наукові напрями і можливості:

- розшифрування геному людини. Одну третину карти геному людини було розшифровано у центрі «Сангер» Сполученого Королівства. Тисячі науковців звертаються до даних про геном людини щодня. Знання геному людини допоможе вченим індивідуально підібрати ліки для кожного хворого, створити нові препарати, розробити нові профілактичні стратегії;

- клонування;

- виробництво та впровадження трансгенних продуктів;

- розробка нанопроцесів.

Під терміном «нанотехнологія» мають на увазі створення матеріалів, пристроїв і систем, структура яких регулюється у нанометровому масштабі, тобто в діапазоні розмірів атомів, молекул і надмолекулярних утворень (один із вимірів досліджуваного об'єкта менший за критичний розмір – 100 нм). Це сота частка товщини людської волосини. Під нанотехнологією розуміють вміння працювати з такими об'єктами і створювати з них більші структури, що мають

принципово нову молекулярну і надмолекулярну організацію. Такі наноструктури, побудовані із застосуванням атомно-молекулярних елементів, є найдрібнішими об'єктами, які можуть бути створені штучним шляхом. У зв'язку з цим виникли поняття нанонауки (займається фундаментальними дослідженнями властивостей наноматеріалів та явищ) та нанотехнології (займається створенням наноструктур).

Нанотехнології здатні здійснити революцію у техніці. Провідні фірми ряду країн світу (США, Японії) пропонують виготовляти на основі наноматеріалів тканини підвищеної комфортності, матеріали, що здатні самовідновлюватися при розриві, термостійкі матеріали тощо [6].

Прикладом розробки нанопроцесів при виготовленні матеріалів у легкій промисловості, зокрема для швейного виробництва, є створення нових клейових матеріалів. На сьогодні існує тенденція полегшення тканин, тобто зменшення їх поверхневої густини, щільності ниток основи і утку та відповідно збільшення скрученості ниток. Матеріали верху одягу характеризуються розрідженою структурою, зменшеною товщиною та полегшеною масою. Це вимагає створення нових клейових прокладкових матеріалів з відповідними властивостями для їх дублювання.

У той же час матеріали для докладу фірми «Vilene» з запатентованою системою клейової маси Power Dot (міцна цятка) забезпечують досить високу міцність з'єднання клейового матеріалу та тканини верху як під час обробки, так і після неї, а також після хімічистки та прання. Але вони не є ідеальними, з урахуванням тенденцій сучасних та майбутніх матеріалів для одягу. Клейова цятка Power Dot складається з двох компонентів клейової маси з різною температурою плавлення (рис. 1.1). Верхня порошкоподібна компонента клейової цятки має меншу температуру плавлення, ніж нижня. На рис. 1.2 представлено поперечний переріз клейової цятки під мікроскопом, яка міцно з'єднана з прокладкою. На рис. 1.3 показано проникнення компонентів верхнього шару клейової цятки Power Dot в структуру тканини верху, що досягається навіть при відносно низьких температурах.

Після проведення хімічистки або повторної ВТО сила розшарування між клеєм та тканиною верху зростає за рахунок розплавлення нижньої компоненти клейової цятки з більш високою температурою плавлення (рис. 1.4) [7].

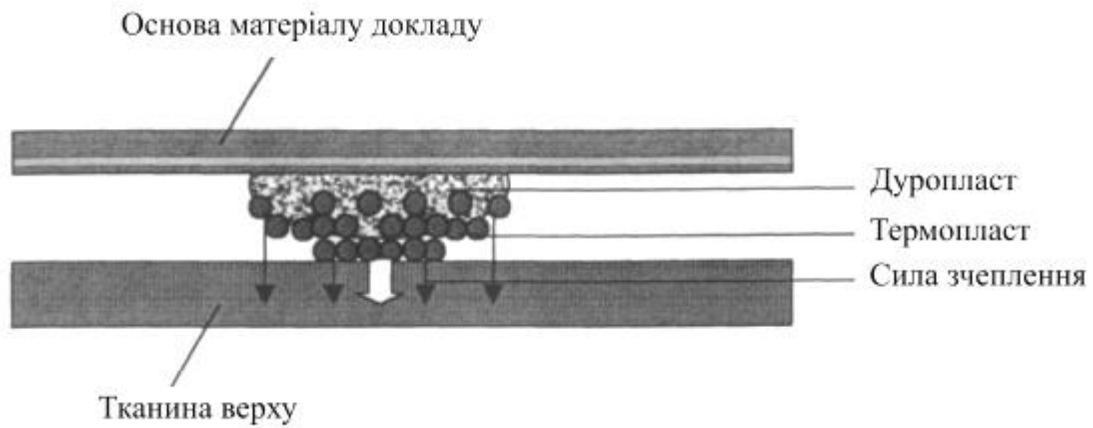

Рис. 1.1. Клейова цятка Power Dot

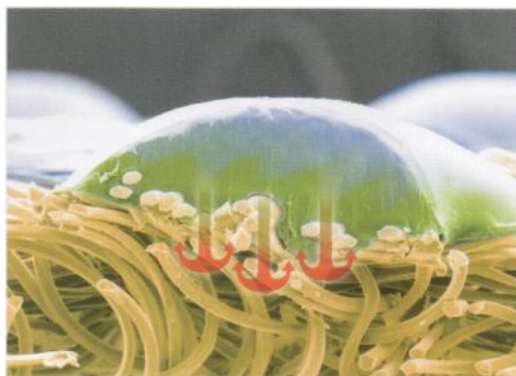
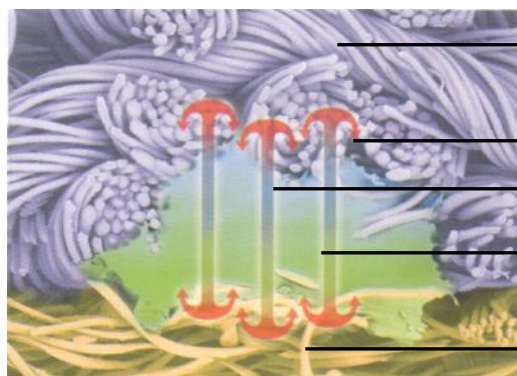

Рис. 1.2. Поперечний переріз
клейової цятки під мікроскопом Power
Dot в структурі тканини верху

Рис. 1.3. Проникнення
компонентів верхнього шару
клейової цятки

Уток
Основа
Зусилля зчеплення
Клейова цятка
Основа нетканого
клейового матеріалу

Рис. 1.4. Power Dot зберігає зусилля зчеплення
навіть після волого-теплової обробки

З урахуванням нових вимог і тенденцій в Київському національному університеті технологій та дизайну (КНУТД) розроблено нетканий термоклейовий матеріал, в якому як клейову компоненту використовують ультратонкі синтетичні волокна (УСВ), який захищено патентами як

інтелектуальну власність в Україні і Росії. Клейова компонента вводиться в матеріал на стадії чесання в кількості 10-30% від маси полотна та рівномірно розподіляється в структурі нетканого матеріалу. УСВ містять у своєму складі 1-2% грубих волокон та 98-99% мікрОВОЛОКОН, з яких приблизно 60-70% припадає на волокна певного діаметра. УСВ мають три основні температури плавлення: температура плавлення мікрофібрил, температура плавлення мікрОВОЛОКОН та температура плавлення грубих волокон [8].

Як відомо, волокнуотворюючі полімери за своєю надмолекулярною структурою належать до фібрилярних сполучень. Макромолекули завдяки дії міжмолекулярних сил об'єднуються в лінійні пачки. Окремі пачки макромолекул утворюють мікрофібрили [9, 10].

При нагріванні швейного виробу та термоклейового матеріалу під тиском мікрофібрили УСВ, що мають температуру плавлення на 20-30°C нижче ніж ультратонкі волокна, плавляться та розпадаються на дрібні краплі діаметром близько 0,001 мкм, які при охолодженні закріплюють поверхню виробу, утворюючи клейове з'єднання.

При підвищенні температури дублювання відбувається розпад на краплі найбільш ультратонких волокон. При цьому краплі розплавлених раніше мікрофібрил проникають у структуру тканини, в результаті чого отримуємо міцніше клейове з'єднання. Таке склеювання забезпечує однорідність структури поверхонь, що склеюються, зберігає еластичність тканин, виключає проникнення клею в місцях склеювання на лицьову поверхню матеріалу верху з полегшеною структурою під час подальшої волого-теплової обробки.

В Україні найбільші комп'ютерні компанії розглядають питання розробки стратегії створення східноєвропейської силіконової долини – системи десятків компактно розташованих науково-дослідних і виробничих компаній, які спеціалізуються на розробці, вдосконаленні та продажу комп'ютерних програм і новітнього устаткування.

Яскравим прикладом наукової роботи на постіндустріальному етапі може бути явище надпровідності за умов звичайних атмосферних температур. В 1986 – 1987 роках Дж. Беднорц, К. Мюллер та С. Чу відкрили високотемпературну надпровідність, що давало можливість отримувати ефект надпровідності з підвищенням температури на десятки градусів.

Явище надпровідності відкрив у 1911 році Г. Каммерлінг Оннес за температури 1°К. Відтоді вдавалося отримати цей ефект з підвищенням температури максимум на кілька градусів. Фізична сутність ефекту

надпровідності полягає у стрибкоподібному перетворенні на нуль опору електричному струму в металах, сплавах та інтерметалічних сполуках за певної критичної температури. Відкриття високотемпературної надпровідності дало можливість отримати цей ефект за температури понад 100°K , а тепер уже – і майже 145°K , та стало науковою сенсацією.

У результаті такого відкриття більшість експертів передбачають, що через певний час можна буде отримати надпровідність за умов звичайних атмосферних температур. Це означає, що в електроприладах та електромережах вдасться фактично подолати опір електричному струму й електроенергія функціонуватиме набагато ефективніше ніж тепер. Використовуючи принципи надпровідності, буде створено нову техніку, ККД якої буде незрівнянно вищим ніж у сучасної. Це призведе до зменшення енерговитрат у сотні, а можливо і в тисячі разів. За рахунок цього істотно зменшиться (за інших однакових умов) енергоспоживання. Уже зараз можна прогнозувати деякі результати від застосування таких технічних рішень.

По-перше, це створення нових класів техніки і технології, що формуватиме базис нового технологічного укладу. Виробництво нової техніки зумовить переорієнтацію «старих» галузей та їх інфраструктури і створення «нових» галузей з відповідною інфраструктурою. Це виробництво вимагатиме залучення до господарського обігу нових природних ресурсів, які раніше в ньому не використовувались. Споживання ресурсів перерозподілиться між «старими» галузями, а також між «старими» і «новими». Усі ці обставини будуть першим рушійним моментом, що зумовить зміну структур як національних економік зокрема, так і світової економіки в цілому.

По-друге, зміни енергобалансу на планеті. Енергобаланс Землі пов'язаний з балансом видобутку та споживання всіх матеріальних ресурсів, що використовуються у господарському обігу, та зі структурою світової економіки. Зміна енергобалансу тією чи іншою мірою спричинить зміну структури видобутку і споживання всіх матеріальних ресурсів і, в результаті, зміну структур національних та світової економіки. Це другий рушійний момент.

По-третє, зміни всіх систем економічних і політичних інтересів, котрі тісно пов'язані з енергобалансом на планеті та структурою світової економіки.

Описане вище явище надпровідності та відкриття і застосування базових технологій на його основі не існуватиме автономно від інших інновацій. Відбудеться взаємодія різних галузей науки та синтез і мутація технологій. Мутація – зміна технології внаслідок її взаємодії з іншими технологіями.

Синтез технологій – це інтеграція різних технологій в одну систему, у результаті чого виникає принципово нова інтегральна технологія. Причому інтегральна базова технологія може створюватися як синтез двох або кількох базових. Можливий і інший варіант: інтегральна базова технологія породжується синтезом базової технології з поліпшувальними технологіями як із своєї, так і з інших галузей.

«На стику» двох технологій (особливо з різних галузей науки) можна знайти нетрадиційні шляхи вирішення проблеми й отримати набагато вагоміші результати, ніж тоді, коли використовувати кожен з них окремо. На стику двох технологій можна розробити інтегральну технологію, що спроможна буде розв'язати завдання, яке «материнським» технологіям просто не під силу. Використовуючи інтегральні технології, можна суттєво прискорити темпи виконання завдань. Інтегральні технології можуть виявитися значно економічнішими, ніж їхні материнські технології. Синтез і мутація технологій уже відбувається повним ходом. Наприклад, технології електрозварювання застосовують у медицині, зокрема в хірургії, а нанотехнології – у легкій промисловості для виробництва особливих тканин (стрейчевих матеріалів, тканин з розрідженою поверхнею, матеріали для спецодягу (для пожежників, космонавтів)).

Таким чином, вплив інноваційного процесу на навколишнє природне середовище – двоєдиний і водночас суперечливий. Він почав активно проявлятися лише на підетапі поступальної індустріалізації. З одного боку, інноваційний процес збільшує суспільне навантаження на інтегральний ресурс (наприклад, за рахунок сучасних революційних відкриттів у біології), а з іншого боку – зменшує (приміром, завдяки ефекту надпровідності).

Вплив інноваційної складової суспільного навантаження на інтегральний ресурс має конкретно-історичний характер, по-різному проявляється в кожному періоді цивілізаційного розвитку. На певних етапах під впливом інноваційного процесу може зростати суспільне навантаження на інтегральний ресурс, а на інших, навпаки, – зменшуватися. Причому не виключено, що вплив інноваційного процесу на суспільне навантаження має циклічний характер. Проте це міркування можна розглядати лише як гіпотезу, бо сьогодні ще немає достатньої статистичної бази, щоб підтвердити або спростувати її.

Однак, спостерігається і зворотний зв'язок. Потреба сталого розвитку дає потужний імпульс інноваційному процесу, стимулюючи прогрес у певних класах технологій. Водночас вона обмежує його розвиток, ставлячи бар'єри на

шляху інших технологій. Потреба сталого розвитку стимулює інноваційний процес селективно, зокрема ресурсозберігаючі та екологічно «чисті» технології, і разом з цим гальмує ресурсоємні й екологічно «брудні». Але при цьому слід враховувати, що останні технології можуть виявитися:

- базисними для певного етапу розвитку науки і техніки;
- «материнськими» для цілого кластеру ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій.
- недостатньою ланкою у моделюванні технологій вищого рівня.

Отже, до питання про доцільність розробки тієї чи іншої технології як з економічної, так і з екологічної точок зору треба підходити обережно, зважуючи всі переваги та недоліки, з урахуванням поточних і довготривалих перспектив.

Ще одним прикладом розробки нанотехнологій є створення оптичних дисків. Навіть для багатьох депутатів Верховної Ради України стало новиною, коли під час обговорення законів щодо регулювання виробництва компакт-дисків вони раптом дізналися, що перші в світі оптичні диски було розроблено в Києві.

А все почалося з того, що в 1970 році група молодих учених Інституту кібернетики на чолі з В. Петровим задумала створити пам'ять на оптичних дисках, яка в тисячі разів перевищувала б ємність накопичувачів, що існували в ті часи. У стислі терміни колектив дослідників синтезував і дослідив десятки матеріалів для високошвидкісного запису і зчитування інформації, розробив унікальні електромеханічні системи на аеростатичних опорах з похибкою позиціонування близько 0,1 мкм (рис. 1.5). Через два роки було створено перші макетні зразки, на яких демонструвався запис і зчитування інформації лазером з фантастичною для того часу щільністю запису інформації майже 1 млн. біт на кв.мм, що підтверджувало реальність задуманого.

Сьогодні видається особливо важливим науковим результатом розробка і фундаментальне дослідження методу неорганічної фотолітографії, внаслідок чого вперше в світі було штучно виготовлено елементи з розмірами менше 1 мкм. Лазерним пучком були виготовлені елементи розмірами близько 0,2 мкм, а електронним пучком – 0,05 мкм. Можливість виготовлення елементів з розмірами менше 1 мкм автори назвали «субмікронною технологією». Результати цих фундаментальних наукових досліджень широко застосовуються для створення сучасних нанотехнологій.

Рис. 1.5. Державні випробування першого в світі оптичного накопичувача СС5150 для ЕОМ з диском ємністю 2,5 Гбайт: академік НАНУ Г.Є. Пухов, к.т.н. О.П. Токар, академік НАНУ Б.Є. Патон, академік НАНУ Б.С. Стогній, член-кореспондент НАНУ В.В. Петров (зліва направо)

Кілька років авторам доводилося долати позицію типу «а навіщо це робити, якщо це не роблять американці». Ключовим моментом у цій дискусії стали доповіді В. Петрова 11 листопада 1976 року на Президії АН України «Про стан та перспективи розвитку в АН УРСР досліджень у галузі створення оптичних запам'ятовуючих пристроїв великої ємності» та «Оптичний диск як «єдиний» носій інформації в системах управління» на Всесвітньому електротехнічному конгресі в Москві в 1977 році, в яких було обґрунтовано широку перспективу застосування оптичних дисків. Визнання значущості перших робіт зі створення оптичних дисків стає особливо очевидним тільки з однієї фрази посла США в Україні Уїльяма Міллера, який у 1998 році на одному з урядових прийомів сказав: «Ми знаємо, що перші в світі оптичні диски було розроблено в Києві, але ми зуміли організувати їх масове виробництво». Дуже прикро, що ми так і не навчились користуватися благами, які створюємо, вважаючи, що все, зроблене за кордоном, найкраще.

Так, сьогодні вчені Академії наук України мають вагомі результати з багатьох напрямів природничих, технічних і соціогуманітарних наук. У галузі інформатики побудовано нові інтелектуальні інформаційні технології, що ґрунтуються на використанні сучасних методів оптимізації та системного

аналізу. Створено нову модель нейронної асоціативної пам'яті, яка застосовується у розробці вітчизняного нейрокомп'ютера.

Учені-механіки створили принципово нову технологію підземної дегазації, що вперше передбачає розподіл у часі та підземному просторі процесів видобутку двох енергоносіїв – вугілля і газу.

Фізики одержали нові теоретичні та експериментальні результати про електронні й електрон-фононні процеси у низьковимірних структурах. Високу міжнародну оцінку здобули роботи астрономів із фундаментальних досліджень мутації Землі.

Геологи створили нову комплексну методику картування приповерхневих теплових і атмогеохімічних аномалій для пошуків родовищ вуглеводнів, її апробація вже дала можливість виділити 30 перспективних нафтогазоносних площ у межах Дніпровсько-Донецької западини та північно-західного шельфу Чорного моря. Матеріалознавці вперше у світовій практиці розробили технологію зварювання тиском товстостінних труб та суцільного прокату з нагріванням дугою, керованою магнітним полем. Спільно з фізиками створено наукові засади отримання титанових сплавів із надвисокою міцністю, що відкриває перспективи їх широкого застосування у новій авіаційній техніці.

Учені-енергетики вивчили природу виникнення електрофізичних явищ і їхню взаємодію з теплофізичними процесами в енергетичних установках. На цій основі розроблено способи та пристрої, що суттєво підвищують надійність та ефективність експлуатації енергетичних установок за рахунок цілеспрямованого керування електрофізичними явищами.

Вагомим досягненням хіміків стало створення негорючих або здатних до самогасіння конструкційних матеріалів на основі органо-неорганічних полімерних композитів.

У галузі наук про життя отримано принципово нові дані про механізми пластичних змін збуджувальної та гальмівної синаптичної передачі в мозкових нервових клітинах. Уперше здійснено пряме перенесення генів у протопласти з подальшою регенерацією трансгенних рослин.

Проведено важливі дослідження з актуальних соціогуманітарних проблем. Зокрема, вчені-економісти висунули нову концепцію економічного зростання в умовах нестабільності. Соціологи дослідили соціальні наслідки реформування у сфері економіки, політики, державного управління. Вийшли у світ шеститомне видання «Політична історія України. XX століття», перший том п'ятитомної «Енциклопедії історії України». Розпочато роботу над

фундаментальною «Історією української літератури» у десяти томах. Оцінюючи розвиток науки за останні роки, можна зробити висновок, що криза в науковій сфері набуває ознак певного пом'якшення.

Уряд України визначив основні завдання діяльності вчених на наступний період. Одним з таких основних завдань є істотне підвищення ефективності організації та координації наукових досліджень.

Як відомо, в Академії наук останнім часом значно розширилося застосування програмно-цільових методів і конкурсних засад під час формування тематики досліджень. Започатковано програми фундаментальних досліджень. Проводяться конкурси наукових проектів за новими цільовими комплексними програмами прикладної спрямованості. Разом з тим, розпорошеність ресурсів – кадрових, фінансових, матеріально-технічних – на великій кількості наукових напрямів є все ще значною. Недостатня увага приділяється підтримці міждисциплінарних досліджень.

Важливим завданням має стати обґрунтоване визначення основних наукових напрямів на рівні відділень Академії та кожної установи.

У 2003 році створено Об'єднаний інститут економіки на базі інститутів економіки і демографії та соціальних досліджень, Інститут відновлювальної енергетики, Кримський науково-технічний центр енергозбереження та нетрадиційної енергетики, Науково-технічний центр імунобіотехнологій. Прийнято рішення про передачу до структури Академії Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут» і створення Відділення ядерної фізики та енергетики НАН України. У структурі Академії відновлено три секції з відповідних галузей наук.

Наукове забезпечення вирішення загальнодержавних проблем було та залишається одним із найважливіших завдань вчених України. Серед позитивних прикладів – активна участь наших учених в ініційованій Президентом України науково-практичній конференції з утвердження інноваційної моделі розвитку економіки. Велику роботу проведено з наукового опрацювання стратегії сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки. Нещодавно відбулося широке обговорення цієї стратегії.

Практично завершено підготовку за дорученням Президента України проекту Енергетичної стратегії України на період до 2030 року і подальшу перспективу. Створюється унікальний енциклопедичний картографічний твір – Національний атлас України. Проведено спільне засідання загальних зборів Національної академії наук та Академії медичних наук, присвячене одній з

найгостріших проблем – «Наука – здоров'ю людини».

Обговорення програм діяльності Кабінету Міністрів відбувалися на розширених засіданнях Президії Академії. Співпраця НАН з урядом набуває постійного та конструктивного характеру.

Щодо інноваційної діяльності. Потрібно відверто визнати, що, незважаючи на певні позитивні зрушення, в цьому важливому напрямі роботи є чимало недоліків і невикористаних можливостей. Кількість інноваційних проектів, які реалізуються за участю наукових установ Академії наук України, все ще залишається незначною. І це пов'язано не тільки і не стільки з відсутністю попиту з боку виробничих структур, на що всі вже звикли посылатися. Має місце й недостатній рівень багатьох прикладних розробок, які виконуються в наших установах, через недостатнє фінансування.

Значний резерв посилення інноваційної діяльності – налагодження співпраці з промислово-фінансовими групами, виробничими бізнес-структурами. Російська академія наук нещодавно розпочала реалізацію спільно з фірмою «Норильський никель» великого проекту з водневої енергетики. І в цю роботу названа фірма планує інвестувати по 40 млн. дол. США протягом трьох років. Приватний капітал в Україні вже теж має достатній потенціал і, головне, бажання вкладати кошти у вітчизняні перспективні інновації. Зараз маємо, по-перше, створити на державному рівні більш сприятливі інвестиційні умови. Йдеться про надання пільг і гарантій для таких інвестицій, страхування ризиків тощо. По-друге, треба налагодити в Академії цілеспрямовану роботу з підготовки серйозних інноваційних проектів на основі, що дуже важливо, завершених розробок, готових до практичного використання.

Важливим завданням є формування розвиненої інноваційної інфраструктури. Протягом звітнього періоду за ініціативою академії наук було підготовлено Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків». Його реалізація сприяла створенню необхідних умов для реальної роботи. Чотирма діючими за активної участі наших провідних інститутів технопарками з 2000 року реалізовано близько 60 видів інноваційної продукції на суму понад 2 млрд.грн. Серед конкретних проектів – впровадження принципово нової технології відновлення трубопроводів, будівництво сучасних, за міжнародними стандартами, цехів з виробництва лікарських препаратів тощо.

На Академію наук України покладено відповідальні завдання, пов'язані з організацією роботи технологічних парків. Це не тільки визначення

пріоритетних напрямів їх діяльності, а й проведення експертної оцінки всіх інноваційних проектів технопарків, що потребує серйозного методологічного та організаційного забезпечення. Це стосується й ефективнішої участі інститутів Академії в діяльності існуючих технопарків, повнішого використання їхніх можливостей для реалізації справді прогресивних інновацій.

Технопарки дають можливість зосередити інтелектуальні та фінансові ресурси на конкретних, перспективних напрямках. В Україні є все необхідне для проведення повноцінної інноваційної політики – не звантажені промислові потужності, наявність великої кількості перспективних інноваційних розробок, висококваліфіковані кадри, готові їх реалізувати.

Однак, у зв'язку з кризовими явищами в політиці та економіці державну політику стимулювання науково-технічного розвитку було заблоковано Законом України про державний бюджет на 2005 рік. Було призупинено на невизначений час всі уже прийняті інноваційні проекти технологічних парків, затверджені Верховною Радою. Після цього Україна приречена перетворитись на сировинний придаток розвинених держав, джерело дешевої робочої сили й місце розміщення екологічно шкідливих виробництв [11].

Є вкрай необхідною певна реструктуризація дослідно-виробничої бази науки, діяльність якої не відповідає сучасним вимогам. Йдеться, зокрема, про створення підприємств інноваційного типу, здатних працювати в інтересах не однієї, а кількох близьких за профілем наукових установ. Треба, щоб така перебудова здійснювалася з урахуванням пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та, насамперед, потреб розвитку ефективної інноваційної інфраструктури. Усю цю роботу слід поширити й на велике коло малих підприємств, які свого часу були самостійно засновані науковими установами, однак їх подальше існування потребує нормативної легалізації відповідно до чинного законодавства.

Недостатнім залишається рівень патентно-ліцензійної роботи в наукових установах. Кількість ліцензійних угод і контрактів на право використання об'єктів інтелектуальної власності хоча і зростає, але дуже повільно, що не відповідає потребам розвитку інноваційної діяльності. Ще остаточно не з'ясовано питання обліку нематеріальних активів, розподілу прав на ті об'єкти інтелектуальної власності, які створюються за рахунок державного бюджету. Вирішенню цих проблем, зокрема в необхідних випадках на державному рівні, слід приділити найсерйознішу увагу.

В останні роки суттєво активізувалася видавнича діяльність. Але разом з тим подальший її розвиток потребує більш обґрунтованої підготовки планів видання наукових праць, у тому числі за рахунок державного замовлення, посилення контролю за виконанням цих планів. Необхідним є зміцнення кооперації видавництв, забезпечення їх ефективнішої роботи. Зараз на них припадає трохи більш як 10% наукових монографій, що публікують учені.

Уперше в Україні створено унікальний інформаційний ресурс – Інтернет-біржу промислової власності, що розміщена на веб-сайті Українського центру інноватики та патентно-інформаційних послуг www.ip-centr.kiev.ua. У роботі Інтернет-біржі використовуються спеціалізовані бази даних по об'єктах промислової власності, по об'єктах виробничої сфери України, її науково-технічної галузі [12].

Розвиток міжнародних наукових зв'язків уже тривалий час є одним з пріоритетних напрямів діяльності українських вчених. Участь у міжнародному науковому співробітництві великою мірою сприяла не тільки підтримці належного рівня досліджень у багатьох установах, а й успішній реалізації низки великих міжнародних проектів. Однак подальше підвищення ефективності міжнародних наукових зв'язків Академії певним чином стримується відсутністю чітко визначених пріоритетів у цій сфері. Велика кількість двосторонніх угод про співробітництво через існуючі ресурсні обмеження залишається по суті на папері.

У 2003 році Виконавча рада ЮНЕСКО включила Міжнародну асоціацію академій наук (МААН) до організацій, з якими ЮНЕСКО підтримує співробітництво. Це оцінка великого внеску НАН України у розвиток міжакадемічних зв'язків. Практична реалізація переваг нового статусу потребує вирішення питань реєстрації МААН як юридичної особи та належного фінансового і матеріально-технічного забезпечення її діяльності.

Загалом потрібно нормативно надати Національній академії наук право освітньої діяльності. Уже тривалий час Академія наук має власні центри вищої освіти та підготовки аспірантів, велику кількість спільних з освітянами кафедр, факультетів і відділень цільової підготовки студентів. Нагромаджено великий досвід використання фізтехівської системи. Тут потрібні певна систематизація, впорядкування та ефективніша організація. Особливої актуальності такі завдання набувають у зв'язку з офіційним приєднанням України до Болонського процесу. Кадрове забезпечення наукових досліджень залишається однією з найгостріших проблем. Зростання економіки, збільшення бюджетних

видатків на наукові дослідження та підготовку кадрів самі по собі не здатні негайно компенсувати всі втрати, яких протягом тривалого часу зазнавав кадровий потенціал науки. Вирішення багаторічних кадрових проблем потребує нових підходів і не менш тривалих зусиль.

Але, незважаючи на об'єктивні перешкоди, поступово в наше суспільство приходить розуміння того, що саме інтелект і знання сьогодні є справжнім капіталом нації. У зв'язку з цим необхідно відзначити значну законодавчу, організаційно-правову роботу в сфері інтелектуальної власності, здійснену фахівцями державної системи правової охорони інтелектуальної власності за останні роки. Результати цієї діяльності, які наблизили інтеграцію нашої країни у світову спільноту як рівноправного партнера, визнано впливовими міжнародними організаціями.

Для України стало визначною подією те, що 16 травня 2008 року вона стала членом Світової організації торгівлі (СОТ). Цей шлях довелося долати майже 15 років. У цій події є й істотний внесок усіх представників державної системи правової охорони інтелектуальної власності. Уже вкотре заслужені винахідники, раціоналізатори, науковці, творці України відмічають 17 вересня кожного року День винахідника і раціоналізатора. Саме в цей день, у рамках відзначення Дня винахідника і раціоналізатора, організовується виставка науково-технічної творчості та науково-практична конференція «Винахідницька та раціоналізаторська діяльність в Україні».

Потрібно зазначити, що впродовж останніх п'яти років в Україні спостерігається тенденція до щорічного збільшення кількості заявок на видачу охоронних документів майже на всі об'єкти промислової власності. У середньому до Держдепартаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України щорічно надходить майже 35 тис. заявок на об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема 15% від іноземних заявників), а видається до 25 тис. охоронних документів (патентів, свідоцтв). При цьому найактивнішими серед іноземних заявників є заявники зі США, Німеччини, Франції, Швейцарії. Це свідчить про те, що ринок України цікавить іноземних заявників. Важливо, що збільшується кількість реєстраційних договорів, пов'язаних із розпорядженням майновими правами на об'єкти промислової власності, зокрема, передачею виняткових майнових прав, видаванням ліцензій. Минулого року таких договорів було на 23% більше ніж попереднього. Але провідні зарубіжні країни комерціалізують об'єкти права інтелектуальної власності (ОПІВ) шляхом продажу ліцензій, у тому числі за кордоном, у

середньому понад 50% патентів, а вищі навчальні заклади України – основні генератори ідей, тільки близько 2%. Безумовним досягненням є скорочення термінів розгляду заявок. Якщо в 2000 році заявка на винахід розглядалася в середньому 33 місяці, то зараз цей показник зменшився до 17 місяців. Така ж тенденція зберігається щодо торговельних марок.

Сьогодні Україна має «піонерські» винаходи і новітні розробки у сфері лазерної, криогенної, аерокосмічної техніки, суднобудування, засобів зв'язку і телекомунікацій, програмних продуктів. Держдепартамент інтелектуальної власності щорічно проводить Всеукраїнський конкурс «Винахідник року» з нагородженням переможців, які представляють усі галузі народного господарства. За сприяння розвитку винахідництва і раціоналізації в Україні, багаторічну сумлінну працю, високий професіоналізм, активну творчу діяльність та з нагоди Дня винахідника і раціоналізатора Держдепартамент нагородив грамотами з врученням нагрудних знаків «Творець» та «Автор», іншими відзнаками талановитих яскравих творців та винахідників. Важливо, що більшість нагороджених – молоді винахідники – учасники виставки науково-технічної творчості.

З урахуванням наведеного вище, на сьогодні однією з найважливіших особливостей роботи вищих навчальних закладів у сучасних умовах є підготовка молодих спеціалістів, які не тільки набувають професійних знань, а й збагачуються науковим і практичним світоглядом і навичками самостійно орієнтуватися у правовідносинах між творцями інтелектуальної власності, державою і суспільством. Тобто сучасний фахівець – це не тільки професіонал у вибраній ним сфері діяльності, а й людина, яка вільно орієнтується в проблемах інтелектуальної власності.

Так, у КНУТД основи інтелектуальної власності вивчають з 70-х років минулого століття. Це є позитивною рисою, що дає відчутні результати. Так, десятки студентів КНУТД за результатами творчої діяльності щорічно стають співавторами або авторами об'єктів інтелектуальної власності [13 – 16].

Вчені університету за останні роки створили об'єкти промислової власності, на основі яких укладено з підприємствами України 4 ліцензійні угоди, це, наприклад, – опційно-ліцензійна угода на право виготовлення корисної моделі «Ортопедична подушка Остапчука» згідно з патентом №36538, невиключна ліцензія на право використання корисної моделі «Склад для дублення та наповнення шкір», згідно з патентом №33051. І цей процес щорічно активізується.

2 ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

2.1 Система інтелектуальної власності

2.1.1 Поняття права інтелектуальної власності

Інтелектуальна власність – це права на результати творчої праці. Інтелектуальна власність є нематеріальною субстанцією, тому що права неможливо сприймати на дотик.

Право інтелектуальної власності складається з двох гілок: особистого немайнового права творця на створений ним конкретний результат інтелектуальної праці та майнового права на цей результат.

Особисте немайнове право належить тільки творцю, тобто фізичній особі. До нього належать:

- право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;
- право перешкоджати будь-якому посяганням на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;
- інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом щодо певного об'єкта права інтелектуальної власності [17].

Особисте немайнове право невід'ємне від автора і діє без обмежень у часі.

До майнового права належать:

- право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, у тому числі забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

На відміну від особистого немайнового права, майнове право може належати як творцю (автору), так і іншій фізичній або юридичній особі. Тобто воно є від'ємним як від людини, так і від підприємства.

Крім того, воно має часові та територіальні обмеження. Так, наприклад, майнове право на винахід діє лише протягом 20 років, а на торговельну марку (знак для товарів і послуг) – 10 років з правом подовження кожного разу ще на 10 років. На літературні та художні твори це право діє протягом життя автора і ще впродовж 70 років після його смерті тощо. Наприклад, патент на винахід діє

тільки на території тієї країни, патентним відомством якої він виданий. Тобто патент, що видано в Україні, не діє на території Угорщини або Франції.

2.1.2 Об'єкти і суб'єкти права інтелектуальної власності

Зі змінами, внесеними N406-VII (406-18) від 04.07.2013, набув чинності Цивільний кодекс України. У Книзі IV «Право інтелектуальної власності» цього Кодексу визначено об'єкти права інтелектуальної власності, які залежно від сфери застосування умовно можна розділити на три групи:

- до першої групи належать об'єкти промислової власності. Вони наведені нижче по тексту у формі патентів і мають таку назву тому, що застосовуються, головним чином, у промисловості;

- до другої групи належать штучно виділені, так звані нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності, що використовуються не тільки у промисловості. Так, залежно від родвідної та класу породи тварин, наприклад, вартість кошенят породи Саванн може коливатися у межах \$4000 – 20000, а породи Тойгер \$1000 – 5000, це достатньо великі суми;

- до третьої групи належать об'єкти авторського права і суміжних прав. Що вони із себе представляють і як створюються можна проілюструвати так.

Якось, Едуард Успенський почув від своєї маленької доньки фразу «чебурахнеться», що за словником Даля означає упасти. Це слово й допомогло письменникові створити образ фантастичного Чебурашки, який став улюбленим персонажем дітей. У багатьох містах сьогодні стоять пам'ятники цьому вухастому персонажу (серед них Дніпропетровськ, Раменське та інші). В Японії режисери відзняли справжній «блокбастер» з довгим сюжетом, який показують до цих пір. Права на цього народного улюбленця вони викупили до 2023 року, що говорить про серйозні наміри режисерів і сценаристів цієї східної країни. Особливо полюбив персонажа художник Леонід Шварцман і наділив його всіма необхідними для анімаційної зірки зовнішніми даними: великими вухами і круглими очима, які принесли колись успіх Міккі Маусу. Після першого ж фільму «Крокодил Гена» (1968 рік) стало зрозуміло, хто тут головний і другу серію вже називали «Чебурашка». Та незважаючи на це, в автора хотіли відібрати Чебурашку. Проте було прийнято закон про авторське право на персонаж і з 1 січня 2008 року господарем Чебурашки таки стали не студія, не художник, а Едуард Успенський, один із кращих дитячих письменників сучасності, який нарешті отримав права на інтелектуальну власність.

28 червня 2013 року на торгах Phillips de Pury & Co в Лондоні було продано полотно засновника нового українського пейзажу Анатолія Криволапа «Кінь. Вечір». Картину виставив європейський колекціонер, який придбав її за \$80 тис. 2012 році. Попередньо цю роботу експерти оцінили \$76 – 106 тис., а продали на торгах за \$186 200, що стало найвищим естимейтом в історії участі українського мистецтва на міжнародному артринку. Так у 2012 році засновник нового українського пейзажу Анатолій Криволап став Людиною року і здобув вищу Національну премію України ім. Т. Шевченка в номінації «Образотворче мистецтво». Роботи автора зберігаються в Національному музеї України, Das Kunsthirisch en museum (Відень, Австрія), Музеї Шинано (Токіо, Японія), Міністерстві культури України, фондах Співки художників України, а також у приватних колекціях США, Німеччини, Ізраїлю, Польщі, Швейцарії, Японії, Канади.

В усьому світі наявне певне розшарування серед художників. Картини авторів першого ешелону, відомих усьому світу, активно продаються. Купівля їхніх робіт розглядається як інвестиція, їх купують багато і дорого. Другий ешелон продається менш успішно. Третьому найскладніше – художники виявляються за межею інтересу і продажі йдуть дуже складно. Це природний закономірний процес, так відбувається в багатьох країнах світу.

Ця група авторського права має значні відмінності від об'єктів промислової власності як у процесі набуття прав, так і за терміном їхньої дії.

На відміну від об'єктів авторського права, права виконавців творів, виробників фонограм і аудіограм, а також організацій мовлення належать до суміжних прав, тобто прав, суміжних з авторськими правами.

2.1.3 Система законодавства України у сфері інтелектуальної власності

Законодавчою базою України у сфері інтелектуальної власності є:

- Конституція України (ст. 41, 42);
- Кодекси України:

Цивільний кодекс (Книга 4 «Право інтелектуальної власності» та Книга 5 «Зобов'язувальне право»); Цивільний процесуальний кодекс; Господарський кодекс; Господарський процесуальний кодекс; Кримінальний кодекс; Кримінальний процесуальний кодекс; Кодекс про адміністративні правопорушення; Митний кодекс;

- спеціальні закони України: «Про охорону прав на винаходи і корисні

моделі»; «Про охорону прав на промислові зразки»; «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»; «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на зазначення походження товарів»; «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем»; «Про авторське право і суміжні права»; «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про захист від економічної конкуренції»; «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм»; «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування».

Окремі норми, що стосуються інтелектуальної власності, містяться в багатьох інших законах України.

У разі, коли потрібно врегулювати спори щодо прав на об'єкти права інтелектуальної власності між фізичними або юридичними особами України та іноземних держав, верховенство перед національними законами мають міжнародні договори, до яких приєдналася Україна.

2.1.4 Міжнародна система законодавства інтелектуальної власності

Основою міжнародної системи інтелектуальної власності є 22 угоди, 16 з яких регулюють правовідносини у сфері промислової власності та 6 – у сфері авторського права і суміжних прав.

Найбільш важливими з них є:

- Паризька Конвенція про охорону промислової власності;
- Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків;
- Договір про патентну кооперацію (Договір РСТ);
- Лісабонська угода про охорону місць походження та їх міжнародну реєстрацію;
- Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів;
- Договір ВОІВ по авторському праву; Римська конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення тощо.

Адмініструє ці договори Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), заснована у 1967 році на Дипломатичній конференції у Стокгольмі. У 1974 р. ВОІВ отримала статус однієї з 16-ти спеціалізованих організацій ООН. На сьогодні членами ВОІВ є 179 держав, у тому числі й Україна. Штаб-квартира ВОІВ розташована у Швейцарії (м. Женева). Україна ратифікувала 18 угод з 22 [18].

2.1.5 Структура державної системи правової охорони інтелектуальної власності

За роки незалежності в Україні розбудовано Державну систему правової охорони інтелектуальної власності (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Структура державної системи охорони інтелектуальної власності

За здійснення політики у сфері інтелектуальної власності в Україні відповідає Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Виконання конкретної функції у цій сфері воно делегувало Державній службі інтелектуальної власності України. Служба є урядовим органом державного управління, що уповноважений реєструвати і підтримувати на території України права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, географічні зазначення тощо, а також здійснювати реєстрацію об'єктів авторського права: творів науки, літератури, мистецтва, комп'ютерних програм, баз даних та інших. Державна служба проводить єдину державну політику у сфері охорони прав на об'єкти права інтелектуальної власності, здійснює роботи з удосконалення нормативно-правової бази, контролює дотримання чинного законодавства в цій сфері, підтримує міжнародне співробітництво у сфері інтелектуальної власності, забезпечує умови щодо введення інтелектуальної власності до господарського обігу, координує роботи з

підготовки та підвищення кваліфікації фахівців з інтелектуальної власності, взаємодіє з громадськими організаціями, які опікуються інтелектуальною власністю [19].

До сфери управління Держслужби входять державні підприємства: Український інститут промислової власності, Українське агентство з авторських і суміжних прав, «Інтелзахист», а також вищий навчальний заклад – Інститут інтелектуальної власності і права. Останній входить до складу навчально-науково-виробничого комплексу, який утворено Державним департаментом інтелектуальної власності, Українським інститутом промислової власності та Українським агентством з авторських і суміжних прав.

Головною функцією Українського інституту промислової власності (Укрпатенту) є здійснення експертизи заявок на об'єкти промислової власності. Саме його експерти проводять експертизу поданих заявниками матеріалів на предмет відповідності умовам правової охорони і видають експертний висновок. Укрпатент має філію, що надає патентно-інформаційні послуги з питань набуття та реалізації прав на об'єкти промислової власності.

Головною функцією Українського агентства з авторських і суміжних прав (УААСП) є колективне управління правами авторів. УААСП, за бажанням автора, здійснює державну реєстрацію об'єктів авторського права і суміжних прав та видає авторові охоронний документ – свідоцтво. Важливою функцією УМСПу є надання допомоги в захисті прав авторів у разі їх порушення.

Інститут інтелектуальної власності і права виконує функцію підготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері інтелектуальної власності. Він готує спеціалістів і магістрів за спеціальністю «Інтелектуальна власність», кандидатів у патентні повірені та професійних оцінювачів прав на об'єкти права інтелектуальної власності, а також підвищує кваліфікацію патентознавців, викладачів вищих та загальноосвітніх навчальних закладів, фахівців силових відомств тощо.

Державне підприємство «Інтелзахист» створено з метою організації видачі контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів та фонограм, комп'ютерних програм, баз даних, а також посилення захисту прав інтелектуальної власності та попередження правопорушень у цій сфері.

На рис. 2.1 також представлено громадські організації, що безпосередньо переймаються питаннями інтелектуальної власності та з якими тісно співпрацює Держдепартамент. Серед них – Всеукраїнська асоціація

інтелектуальної власності. Вона має міжвідомчий характер і сприяє доведенню основних проблем, що існують у сфері інтелектуальної власності, до відома законодавчої та виконавчої гілок влади.

Особливе місце посідає Всеукраїнська асоціація патентних повірених України. За чинним законодавством саме через патентних повірених здійснюється патентування вітчизняних винаходів за кордоном і навпаки. Патентні повірені надають також кваліфіковані послуги фізичним і юридичним особам у питаннях правової охорони, використання та захисту прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

Товариство винахідників і раціоналізаторів України популяризує винахідницьку діяльність, надає винахідникам і раціоналізаторам певну допомогу в їх діяльності.

Українська асоціація власників товарних знаків опікується інтересами правовласників торговельних марок.

2.2 Класифікація об'єктів права інтелектуальної власності

Усі існуючі об'єкти інтелектуальної власності з метою систематизації зведено в три групи (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Класифікація об'єктів права інтелектуальної власності

Перелік об'єктів права інтелектуальної власності не є вичерпним. У широкому розумінні до них можна зарахувати й інші результати творчої

діяльності, такі як: технічна документація, технологічні регламенти, результати наукових досліджень тощо.

Для інженерних спеціальностей дуже важливо знати класифікацію об'єктів саме промислової власності. Характеристики об'єктів промислової власності наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Характеристика об'єктів промислової власності

Об'єкт промислової власності	Об'єкт правової охорони	Критерії охороноздатності	Охоронний документ
Винахід	• продукт • процес • нове застосування відомого продукту чи процесу	• новизна • винахідницький рівень • промислова придатність	патент
Корисна модель	Форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу	• новизна • промислова придатність	патент
Промисловий зразок	результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання	• новизна • промислова придатність	патент
Торговельна марка (знак для товарів і послуг)	будь-яке позначення (слова, літери, цифри тощо) або будь-яка комбінація позначень	відповідність публічному порядку, принципам гуманності і моралі	свідоцтво
Географічне зазначення	назва географічного місця, яка вживається для позначення товару	правдивість	свідоцтво

2.2.1 Приклади об'єктів промислової власності

Промисловий зразок – результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання, характеризується будь-яким новим видом форми, конфігурації, кольору чи сукупності цих елементів у продукті, що створює естетичне враження і є промислово придатним.

В Україні промислові зразки, що відповідають такій ознаці як новизна, можуть отримувати правову охорону у вигляді патенту на промисловий зразок. При цьому важливо розуміти, що при здійсненні експертизи офіційна установа перевіряє виключно наявність у промислового зразка всіх заявлених суттєвих ознак. Патент на промисловий зразок видається під відповідальність його власника без гарантії чинності.

Стілець у вигляді тюльпана – гарний приклад утилітарного виробу, зовнішній вигляд якого має естетичну цінність і захищений як інтелектуальна власність.

Рис. 2.3. Дизайнерське рішення стільця «тюльпану»

Для створення, наприклад, нових промислових зразків рекомендується використовувати методи активізації нових художньо-технічних рішень. Так, для пошуку нових модельних рішень широко використовують метод фокальних об'єктів, запропонований у 1926 році професором Берлінського університету Е. Кунце (Німеччина) та удосконалений у 1953 році Ч. Вайтингом (США).

Назва методу визначається тим, що удосконалюваний предмет (об'єкт), начебто береться у фокус нашої уваги. Суть методу полягає в тому, що ми переносимо ознаки навмання вибраних об'єктів на удосконалюваний об'єкт, що призводить до різкого збільшення кількості оригінальних варіантів вирішення поставленого завдання.

Алгоритм методу фокальних об'єктів визначає такий порядок послідовних кроків:

- вибір фокального об'єкта (наприклад, костюм, комплект для жінки-українки тощо);
- вибір 3-4 випадкових об'єктів (їх можна взяти зі словника, журналів мод тощо);

- визначення п'яти ознак, які характеризують випадковий об'єкт. Ознаки потрібно описувати іменниками чи прикметниками та виключити слова, які не можна застосувати до опису виробу (наприклад, калина – кучерява, червона, білі квіти, але не пахуча, свіжа);

- генерування ідей шляхом приєднання до фокального об'єкта властивостей випадкових об'єктів;

- інтерпретація або розвиток отриманих сполучень шляхом вільних асоціацій та аналогій у нові художньо-конструкторські рішення (наприклад, виріб оздоблений вишивкою у вигляді червоних грон калини, білий колір основної тканини (як цвіт калини), форма коміра у вигляді пелюсток);

- опис художньо-конструкторського оформлення зразка моделі для оформлення промислового зразка;

- виконання рисунків з використанням результатів роботи для оформлення промислового зразка.

Наприклад, при створенні нового художньо-технічного оформлення зразка моделі костюма (комплекта) волонтера ми використали діловий стиль в одязі, поєднаний з елементами національного українського одягу і події, з приводу якої розробляється нове модельне рішення. При цьому сформульовано назву фокального об'єкта – *костюм волонтера на Євро-2012*. Після цього вибрано і представлено 3 – 4 випадкові об'єкти та ознаки, які їх характеризують.

1	<i>М'яч</i>	<i>круглий</i>	<i>білий</i>	<i>чорний</i>	<i>об'ємний</i>	<i>футбол</i>
2	<i>Стрічка</i>	<i>блискуча</i>	<i>кольорова</i>	<i>довга</i>	<i>бант</i>	<i>переплетена</i>
3	<i>Прапор</i>	<i>жовтий</i>	<i>блакитний</i>	<i>великий</i>	<i>яскравий</i>	<i>блискучий</i>
4	<i>Сорочка</i>	<i>біла</i>	<i>українська</i>	<i>зборки</i>	<i>вишивка</i>	<i>велика</i>

Процес генерування ідей нового модельного рішення відбувся шляхом приєднання до фокального об'єкта ознак випадкових об'єктів: *круглий, біла, переплетена, бант, об'ємний, зборки, жовтий, блакитний, вишивка*.

Вдалося інтерпретувати отримані сполучення шляхом вільних асоціацій у нові рішення художньо-технічного зразка моделі, де використано: *круглий* – *форма низу сукні, низу рукавів*; *біла* – *колір сукні*; *переплетена* – *стрічки переплетені на талії ззаду, на голові, на ногах*; *об'ємний* – *рукава, зборки по низу рукавів, низу сукні*; *жовтий і блакитний* – *колір панчів, бейки по низу манжет, взуття, окантовки горловини*; *вишивка* – *по низу рукавів*.

На базі цього описано художньо-технічне оформлення зразка моделі

костюма волонтера, що складається з сукні, панчіх, взуття. Сукня о-подібного силуету, без членувань, з лляної тканини з суцільнокроєними рукавами довжиною $\frac{3}{4}$, зі зборкою по низу на манжету і вишивкою. По низу сукні – зборка на широку бейку. Горловина «човник» з окантовкою. По талії сукня затягнута кольоровими стрічками, що переплітаються і зав'язуються бантом ззаду. У нижній частині сукні, що утворює кулясту форму – купон тканини, що імітує поверхню футбольного м'яча. Емблема Євро-2012 у верхній лівій частині сукні і нижче лінії талії. Рекомендовані розміри 88 – 96 см, зрости 164 – 176 см.

Як результат, виконано рисунок нового художньо-технічного рішення зразка моделі, створеного з використанням методу фокальних об'єктів (рис.2.4).

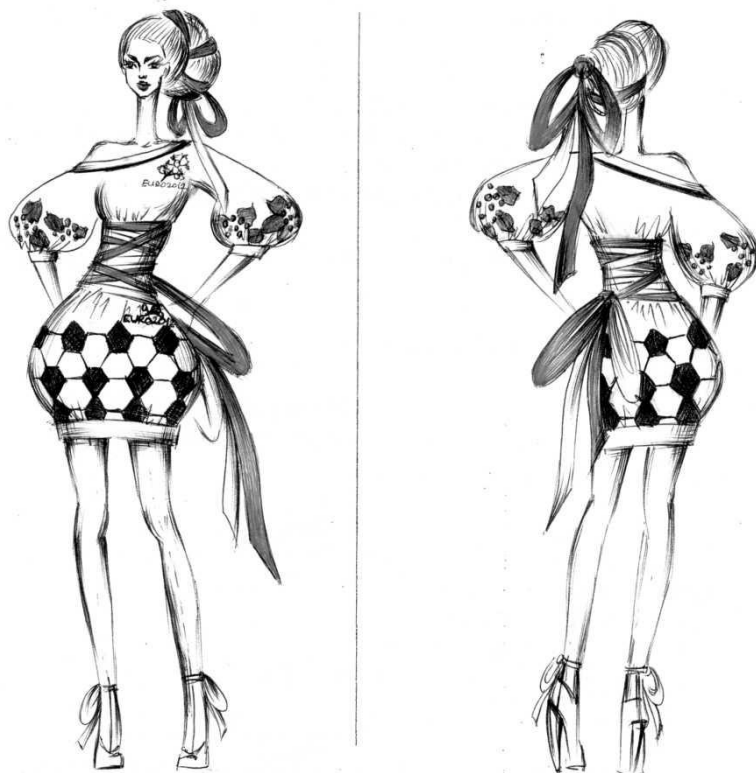

Рис. 2.4. Художньо-технічне рішення зразку моделі одягу, виконаного студентами КНУТД

Використання методу фокальних об'єктів дало можливість запропонувати універсальний зразок моделі, який може бути використано до різних подій в Україні завдяки можливості заміни малюнка на спідниці або нижній частині сукні. Так, у 2012 році в День Києва і зустрічі випускників Київського національного університету технологій та дизайну для відзнаки цих подій випускники минулих років з задоволенням фотографувалися зі студентами – авторами моделі (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Автор моделі виготовленої моделі на зустрічі випускників Київського національного університету технологій та дизайну (фото)

Винаходи і корисні модель відносяться до об'єктів промислової власності.

2.2.2 Приклади винаходів і корисних моделей

Як приклад наведено опис винаходу до патенту Російської Федерації «Наперсток» RU №2183698 клас 7D05B91/04 A41 H31/00.

(19) RU (11) 2183698 (13) C1

(51) 7 D 05 B 91/04, A 41 H 31/00

РОССИЙСКОЕ АГЕНТСТВО
ПО ПАТЕНТАМ И ТОВАРНЫМ ЗНАКАМ

(12) ОПИСАНИЕ ИЗОБРЕТЕНИЯ

к патенту Российской Федерации

1

(21) 2001123417/12 (22) 21.08.2001

(24) 21.08.2001

(46) 20.06.2002 Бюл. № 17

(72) Панкратова О.Н.

(71) (73) Панкратова Ольга Николаевна

(56) US 4720026 A, 19.01.1998. US 4127222 A, 28.11.1978. US 5803322 A, 08.09.1998. EP 0124148 A1, 07.11.1984. SU 1467111 A1, 23.03.1989.

Адрес для переписки: 162612, Вологодская обл., г. Череповец, ул. Первомайская, 15, до востребования, Н.П.Панкратову

(54) НАПЕРСТОК

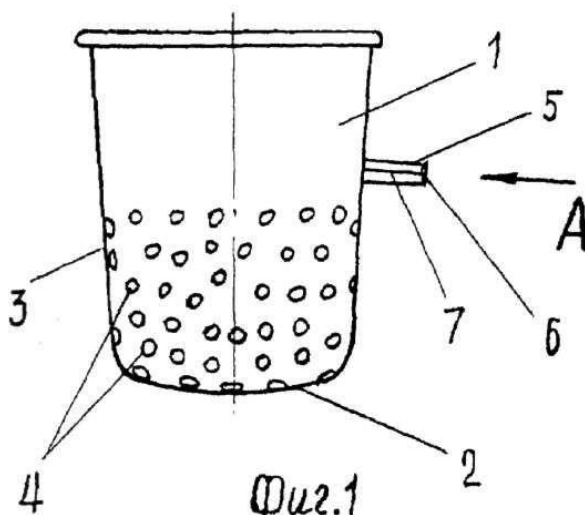
(57) Наперсток для ручного шитья представляет собой колпачок с множеством углубле-

2

ний на его поверхности и закрепленный на нем одним концом стержень. Стержень выполнен прямолинейным, с площадью поперечного сечения преимущественно меньшей, чем площадь поперечного сечения швейной иглы, а на его свободном конце выполнено углубление, что предотвращает соскальзывание наперстка в момент надавливания им на иглу и облегчает извлечение иглы с обратной стороны трудносшиваемого материала. На прямолинейном стержне также выполнены продольные канавки, исключающие обрыв нити в момент прокола в трудносшиваемом материале. 1 з.п. ф-лы, 10 ил.

RU
2183698
C1

RU
2183698
C1

Предложенный наперсток относится к принадлежностям для ручного шитья иглой и может применяться для трудносшиваемых иглой материалов.

Известен широко распространенный наперсток для ручного шитья в виде колпачка, надеваемого на палец при шитье, который служит для предохранения пальца от укола иглой.

Конструкция наперстка подобного типа, без дополнительных приспособлений на нем, не способствует полному прохождению иглы сквозь материал. Конец иглы с нитью всегда будет находиться на уровне прокалываемого материала, особенно плотного. При этом игла остается зажатой настолько сильно, что приходится применять дополнительный подручный инструмент, например плоскогубцы, чтобы вытащить ее с противоположной стороны материала, что хлопотно, неудобно и отнимает время. Технический результат предлагаемого ниже нового решения с применением известного распространенного наперстка для ручного шитья не может быть достигнут.

Известен патент Германии № 363874, кл. 52,58/09, опублик. 14.11.22, где держатель машинной иглы /и только машинной/ для изготовителя обуви представляет собой кольцо с прикрепленной к нему втулкой, в которую до завальцованного одного ее конца вставлена машинная игла с упором в ее утолщение и закреплена с противоположной стороны втулки винтом. Закреплена постоянно. В процессе шитья не происходит отрыва держателя иглы от ее тупого конца, так как само шитье предполагается двумя нитями и иглу не требуется продвигать всю полностью насквозь для изъятия ее с противоположной стороны сшиваемого материала.

Поэтому технический результат предлагаемого ниже изобретения с применением этого известного держателя для машинной иглы не может быть достигнут.

Наиболее близким устройством к заявленному изобретению по совокупности признаков является наперсток, представляющий из себя металлический колпачок с множеством углублений на его поверхности /см. патент US 54720026, кл. 05 В 85/00, опублик. 19.01.88/, принятый за прототип. Стержень выполнен с загибом, который предназначен для устойчивого удержания тупого конца иглы от соскакивания его в момент надавливания на иглу - иглу специальную с большим гибким проволочным ушком. Изобретенный наперсток со стержнем

с загибом предназначен для продвижения тупого конца иглы до наружной поверхности трудносшиваемого материала, но не далее.

К причинам, препятствующим достижению указанного ниже технического результата при использовании известного наперстка, принятого за прототип, относится то, что стержень с загибом не может продвинуть любую иглу для ручного шитья в трудносшиваемом участке материала ниже его наружной поверхности и, тем более, до ее свободного выпадения с противоположной стороны материала, так как дно и стержень наперстка просто упрутся в поверхность материала, а часть тупого конца иглы будет оставаться зажатой в трудносшиваемом материале.

Препятствием для достижения указанного ниже технического результата и применением для шитья игл с жестким ушком будет и то, что загнутый стержень известного наперстка не имеет углубления на конце, предотвращающего его соскальзывание в момент надавливания им на тупой конец иглы.

Сущность предлагаемого изобретения заключается в следующем. Облегченное извлечение иглы с обратной стороны трудносшиваемого материала путем усовершенствования конструкции наперстка.

Технический результат - расширение технологических возможностей наперстка, - проявляющийся облегчением вплоть до свободного извлечения швейной ручной иглы с обратной стороны трудносшиваемого материала.

Указанный основной технический результат, при осуществлении изобретения, достигается тем, что на известном наперстке, состоящим из колпачка с множеством углублений на его поверхности и закрепленного на нем стержня, особенностью заключается в том, что на наружной поверхности колпачка выполнен прямолинейный жесткий стержень с углублением на конце, предназначенным для кратковременного удержания конца от соскальзывания его с конца стержня в момент прокола материала, а также тем, что площадь сечения прямолинейного стержня выбрана меньше площади сечения швейной иглы.

Дополнительный технический результат - исключение обрыва нити в момент прокола в трудносшиваемом материале в частных случаях, когда нить в игле толстая, но не прочная, или при особых и трудных условиях прокалывания такого трудносшиваемого материала, как, например, кожа. Такой

дополнительный технический результат достигается тем, что на прямолинейном стержне, прикрепленном одним концом к колпачку, выполнены преимущественно две продольные канавки, куда укладываются концы нити в момент прокола.

При исследовании отличительных признаков описываемого наперстка не выявлено каких-либо аналогичных известных решений, касающихся использования известных наперстков с достигаемым техническим результатом предлагаемого изобретения.

На фиг.1 изображен главный вид; на фиг.2 - местный вид А на фиг.1; на фиг.3 - общий вид в работе, этап 1, разрез; на фиг.4 - общий вид в работе, этап 2, разрез; на фиг.5 - вариант выполнения стержня на дне наперстка; на фиг.6 - вид снизу на фиг.5; на фиг.7 - пример выполнения стержня с утолщением в месте крепления стержня; на фиг.8 - вид снизу на фиг.7; на фиг.9 - пример выполнения стержня в виде капилляра; на фиг.10 - общий вид в работе в случае выполнения наперстка по фиг.5, разрез.

Предлагаемый наперсток (см. фиг.1) состоит из колпачка 1 с дном 2 и образующей стенки 3 с множеством углублений 4 на их наружных поверхностях. На боковой образующей стенке 3 выполнен прямолинейный стержень 5 с углублением 6 на свободном конце и двумя продольными канавками 7.

На фиг.2 представлено увеличенное изображение стержня 5 с углублением 6 и двумя продольными канавками 7 для нити. Углубление 6 на свободном конце стержня 5 представляет собой ямку или лунку, схожую по форме и назначению одной из многочисленных углублений на колпачке наперстка.

Способ использования наперстка представляется следующим образом.

На трудносшиваемом для иглы участке материала наперстком пользуются в два этапа. Этап 1 по фиг.3. Сначала колпачок 1, надетый на палец 8, упирается одним из многочисленных углублений 4 в тупой конец иглы 9 с нитью /на чертеже не показана/ и прокалывает иглу 9 сквозь материал 10 до упора дна 2 или боковой поверхности 3 в наружную поверхность 11 материала 10.

Этап 2 по фиг.4. Далее на видимый конец иглы 9 с нитью на поверхности 11 материала 10 наставляется углублением 6 стержень 5, развернутый поворотом колпачка 1 таким образом, чтобы концы нити, при дальнейшем прокалывании иглы 9, расположились в канавках 7, выполненных продольными по

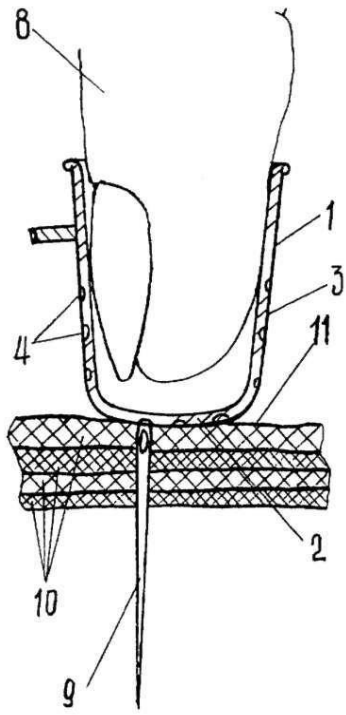
стержню 5 /см. фиг.2/. Для увеличения силы на иглу 9 на колпачок 1 наставляется большой палец 12 этой же кисти руки и совместными усилиями игла 9 прокалывается далее сквозь материал вплоть до ее свободного выпадения и извлечения с обратной стороны материала, чем и облегчается процесс шитья в трудносшиваемом участке материала. При этом нить, попавшая в канавки, не рвется.

Площадь сечения прямолинейного стержня 5 должна быть несколько меньше площади сечения применяемой иглы. По конфигурации площадь сечения прямолинейного стержня может быть круглой или, например, квадратной, треугольной или иной формы.

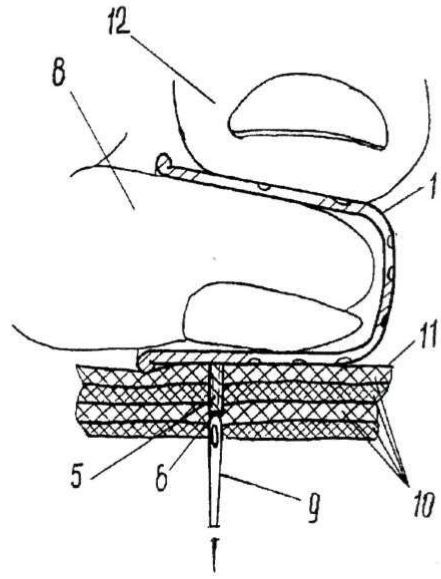
Из-за разных диаметров игл, применяемых при ручном шитье, соответственно и прямолинейные стержни, прикрепляемые к колпачку, могут быть разными. Чтобы расширить диапазон применения предлагаемого наперстка, возможно изготовление прямолинейного стержня наперстка не только единственным и, соответственно, применимым только к одному размеру поперечного сечения иглы. Возможно изготовление колпачка с несколькими прикрепленными к нему прямолинейными стержнями, отличающимися друг от друга размерами поперечного сечения и длинами стержней в предпочтительном интервале значений от 2 до 5 мм.

Прямолинейный стержень на колпачке может закрепляться, например, с помощью сварки или пайки. Возможен и цельноштампованный наперсток /см. фиг.5 и 6/, где прямолинейный стержень образован материалом колпачка и выполнен на дне 2 наперстка.

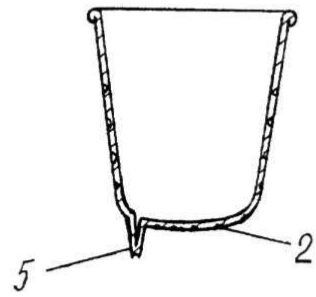
На фиг.7 и 8 изображен наперсток, где прямолинейным стержнем 5, прикрепляемым к боковой образующей 3 колпачка наперстка, является жесткий капилляр с утолщением на конце для более надежного закрепления /см. фиг.9/. При этом тупой конец иглы 9 при шитье лишь частично входит в отверстие капилляра для предотвращения его соскальзывания. При этом продольные канавки на нем не выполняются, а наперсток с таким стержнем применяется, когда нить в игле тонкая и прочная, или глубина сквозного прокалывания незначительна или плотность сшиваемого материала невысокая. Такие прочные капилляры изготавливаются промышленностью, например, для медицинских игл; разнообразные капилляры применяются и в приборостроительной промышленности в элементах пневмоавтоматики. При этом отпадает необходимость изготавливать углубление на конце стержня.

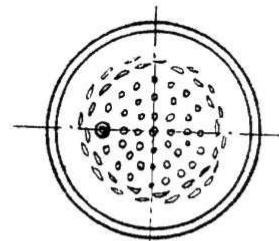
Фиг. 3

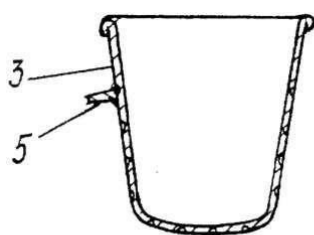
Фиг. 4

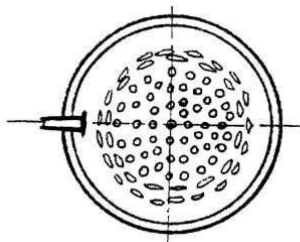
Фиг. 5

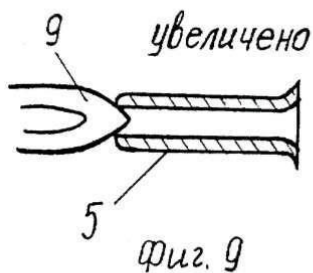
Фиг. 6

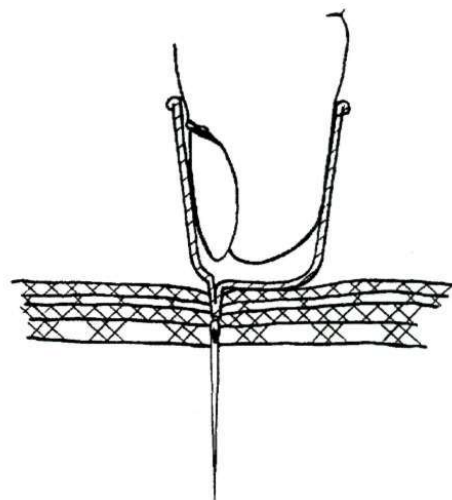
Фиг. 7

Фиг. 8

Фиг. 9

Фиг. 10

Заказ 14 Подписное
 ФИПС, Рег. ЛР № 040921
 Научно-исследовательское отделение по
 подготовке официальных изданий
 Федерального института промышленной собственности
 Бережковская наб., д.30, корп.1, Москва, Г-59, ГСП-5, 123995

Отпечатано на полиграфической базе ФИПС
 Отделение по выпуску официальных изданий

Попередній патент був прототипом до деклараційного патенту України на корисну модель «Наперсток» UA №3479 клас 7D05B91/04, який виконано студенткою КНУТД Вітер Світланою Валерієвною.

8 2281

17007/11/15
в 15 КО ІБ - 7 1204

УКРАЇНА

(11) 3479

(19) (UA)

(51) 7 D05B91/04

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І
НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ДЕПАРТАМЕНТ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ

Деклараційний патент на корисну модель

видано відповідно до Закону України
"Про охорону прав на винаходи і корисні моделі"

Голова Державного департаменту
інтелектуальної власності

М. Паладій

- (21) 2004031830
- (22) 12.03.2004
- (24) 15.11.2004
- (46) 15.11.2004. Бюл. № 11

- (72) Вітер Світлана Валеріївна
- (73) КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

(54) НАПЕРСТОК

УКРАЇНА

(19) UA (11) 3479 (13) U

(51) 7 D05B91/04

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ДЕПАРТАМЕНТ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ

ОПИС
ДО ДЕКЛАРАЦІЙНОГО ПАТЕНТУ
НА КОРИСНУ МОДЕЛЬ

видається під
відповідальність
власника
патенту

(54) НАПЕРСТОК

1

2

(21) 2004031830
(22) 12.03.2004
(24) 15.11.2004
(46) 15.11.2004, Бюл. № 11, 2004 р.
(72) Вітер Світлана Валеріївна

(73) КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ
(57) Наперсток, який містить бокову поверхню та
дно з заглибленнями на їх поверхнях, який відрізняється тим, що має виїмку у внутрішній частині
дна.

Корисна модель відноситься до області легкої промисловості, а саме до засобів для ручного шиття, та призначена для захисту пальця від наколу голкою.

Відомий наперсток (патент РФ № 2183698, МПК: D 05 B 91/04, бюл. № 17, 2001 р.) який містить бокову поверхню та дно, з заглибленнями на їх поверхнях.

Існуючий наперсток не дає можливості людині, яка має довгі нігті, ним користуватися.

В основу корисної моделі покладена задача створити такий наперсток, в якому шляхом зміни конструкції забезпечилось би розширення його експлуатаційних характеристик, завдяки чому розширився б асортимент таких виробів.

Поставлена задача вирішується тим, що наперсток, який містить бокову поверхню та дно, з заглибленнями на їх поверхнях, згідно з корисною моделлю, має виїмку у внутрішній частині дна.

Наявність виїмки у внутрішній частині дна наперстка дає можливість людині, яка має довгі нігті, користуватися ним. Це збільшує коло користувачів та розширює експлуатаційні характеристики виробу.

Наперсток представлений на кресленнях, де фіг. 1 - загальний вигляд;

фіг. 2 - розріз; фіг. 3 - вид зверху; фіг. 4 - вигляд наперстка на пальці.

Наперсток містить бокову поверхню 1, дно 2, заглиблення на поверхнях 3, дно 2 має внутрішню поверхню 4 з виїмкою 5. На фіг.4 позицією 6 позначено палець, а ніготь - позицією 7.

Наперсток використовують наступним чином.

При одягненні наперстка, палець 6 улирається у внутрішню поверхню 4 дна 2, а ніготь 7 заходить у виїмку 5.

Представлений наперсток дозволяє використовувати його більшим колом користувачів.

U
(13)

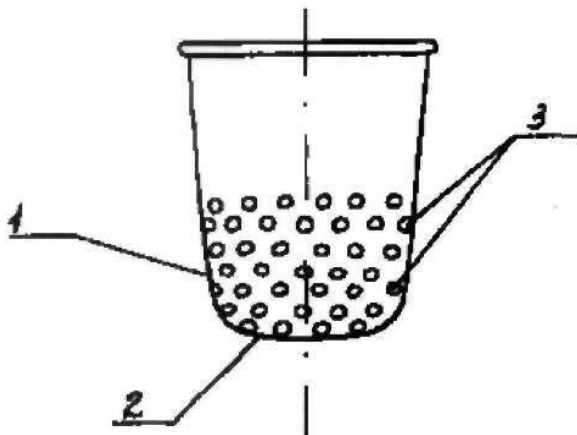
3479
(11)

UA
(19)

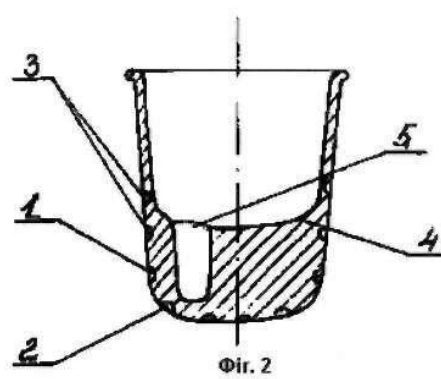
3

3479

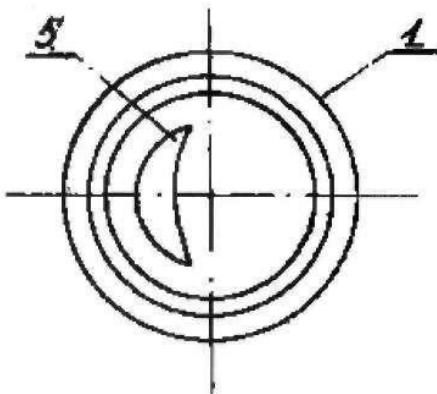
4

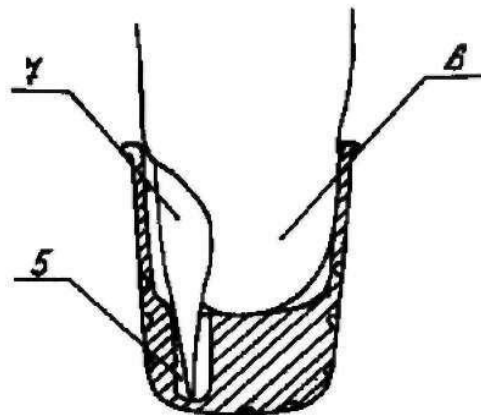
Фиг. 1

Фиг. 2

Фиг. 3

Фиг. 4

Комп'ютерна верстка Г. Паяльніков

Підписне

Тираж 37 прим.

Міністерство освіти і науки України

Державний департамент інтелектуальної власності, вул. Урицького, 45, м. Київ, МСП, 03680, Україна

ДП "Український інститут промислової власності", вул. Глазунова, 1, м. Київ – 42, 01601

Технічне рішення в патенті RU №2183698 класу 7D05B91/04 A41 H31/00 має винахідницький рівень, а в патенті UA №3479 класу 7D05B91/04 на корисну модель такого рівня немає, але він містить технічне рішення і є промислово придатним.

Ще одним прикладом корисної моделі в результаті творчої діяльності людини може бути нова подушка для сну і відпочинку (рис. 2.6). У давнину лише дуже заможні люди могли дозволити собі користуватись подушками. Сьогодні неможливо уявити собі життя без подушки для сну і відпочинку. Нам хочеться щоранку почуватися добре після сну. Але якість сну багато в чому залежить від правильно вибраної подушки, на якій ми спимо.

Подушка, яку створили в нашому університеті і яку ми пропонуємо вам, враховує анатомофізіологічні та біомеханічні особливості шийного відділу хребта і має ароматерапевтичні властивості. Вона дає можливість швидко розслабитися і допомагає при безсонні. Виріб містить чохол з бавовняної тканини і рослинний наповнювач з гречаної лузги, отриманої лущенням гречки. Завдяки такому наповнювачу в подушці циркулює повітря і людина під час сну не пітніє.

Подушка складається з кількох секцій, між якими передбачено можливість переміщення наповнювача та регулювання висоти валика для створення зручної ергономічної форми.

a

б

Рис. 2.6. Загальний вигляд подушки без наволочки:
a – в розгорнутому вигляді; *б* – підготовлена для сну

У нижній частині валика на звороті подушки розташовано кишені. В кишенях легко розміщується упаковка з пахучими травами на будь-який смак. Ароматичний додаток до подушки створює гарний настрій та поліпшує психологічне самопочуття. Перед сном валик подушки підгортається вниз, для

підтримання фізіологічного положення шийного відділу хребта. Така конструкція забезпечує профілактику остеохондрозу, знімає втому, болі в шиї, плечах, спині, поліпшує кровообіг завдяки правильному розташуванню шийних хребців і голови під час сну.

Наша подушка призначена для широкого кола споживачів всіх вікових категорій. Вона прохолодна влітку і тепла взимку.

Для неспокійної людини характерний несинхронізований високочастотний запис ЕКГ. При глибокому спокійному сні зазвичай реєструються сигнали з більшою та плавною амплітудою. З такою подушкою Ваш сон буде спокійним і повноцінним!

Ефективність подушки підтверджена Дипломом за I місце у номінації «Виробництво, сфера послуг і торгівля» в конкурсі Київської міської державної адміністрації. Ліцензію на використання інтелектуальної власності за патентом України на корисну модель №49193 можна придбати у Київському національному університеті технологій та дизайну (Україна, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, тел. 256-21-39, 8(050) 862-87-17).

2.2.3 Приклади суб'єктів права інтелектуальної власності

Суб'єктами права інтелектуальної власності є творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності. Серед суб'єктів права інтелектуальної власності особливе місце належить творцям: авторові, виконавцю, винахідникові, раціоналізатору. Саме від творців це право може передаватися юридичній особі. Якщо охоронний документ на об'єкт права інтелектуальної власності втратив юридичну силу (наприклад, закінчився визначений охоронним документом – патентом чи свідоцтвом – термін дії), то цим об'єктом може скористатися будь-яка фізична чи юридична особа, тобто він стає суспільним надбанням.

Прикладами суб'єктів права інтелектуальної власності можуть бути люди, які досягли високих результатів у творчій діяльності в будь-якій галузі, не залежно від того, запатентували вони свої результати творчої діяльності чи ні.

Так, є люди, які свій творчий талент дарують усьому людству. Одним з них є майстер і продавець чоловічого одягу Яків Каплер. Він був відомим кравцем, про якого в Києві ходили легенди. Каплер спеціалізувався на пошитті мундирів і шинелей (рис. 2.7), його клієнтами були і студенти, які в той час

також носили форму.

У 1890-ті роки він був провідним київським виробником і продавцем верхнього одягу. Купець і купецький син Яків Анатолійович Каплер (народився в 1864 році), здобув домашню освіту, змолоду був залучений до комерції, тож не дивно, що з часом він суворо контролював якість і фасон своїх шинелей. Сукно він закупував за кордоном, елегантний крій запозичав скрізь, у цінах дотримувався помірності, практикував суттєві знижки для студентів – майбутніх чиновників, а отже, завтрашніх клієнтів. З часом закрійники в закладі Каплера добре опанували не тільки шинелі, а й цивільні моделі. Замовники могли придбати готове вбрання або самі вибрати собі покрій у свіжих номерах іноземних модних журналів, які в Каплера завжди були під рукою.

Рис. 2.7. Приклад шинелі Кеплера для гімназиста

Вироби Каплера здобували нагороди на міжнародних виставках: золоту медаль і Grand-Prix в Парижі в 1904 і 1905 роках, золоту медаль в Лондоні в 1904 році, золоту медаль і Grand-Prix в Антверпені в 1906-му. Ці нагороди він обов'язково називав у своїх рекламних оголошеннях. Каплер став брендом, а його магазин вважався кращим у Києві магазином вбрання (як писала тогочасна преса).

І за радянської влади Каплер залишався брендом. Зрозуміло, що він уже не мав звання купця першої гільдії, а всю його нерухомість було націоналізовано. Проте в рекламних оголошеннях 20-х років, закрійники, які працювали раніше у нього, з гордістю зазначали: «Раніше працював закрійником у магазині Каплера». Це, як і раніше, було брендом і гарантією високого класу виконання робіт.

Ще одним прикладом бренду може бути вбрання, створене українським дизайнером Оксаною Полонець. Його прикрашають соняшники на біло-зеленому тлі, червоні маки, розшиті камінням та бісером, розписні волошки і ромашки. Її дизайн-ательє буквально рясніє яскравими квітами, зробленими руками обдарованих майстринь під уважним наглядом модельєра.

Після закінчення КНУТД Оксана працювала конструктором на швейній фірмі, де здобула цінний досвід. Проте вона захотіла відкрити власне ательє. Перші півроку вона сиділа вдома і шила. Згодом з'явилися перші постійні клієнти. В 2003-му Оксана відкрила невелике ательє, яке з кожним роком все більше розширювалось. Тепер в ательє працюють десятки професійних майстрів, які виконують замовлення не тільки в нас в Україні, а й для Москви, Казань, Воронежа, Саратова і навіть Парижа.

Суб'єктом інтелектуальної власності також є Анатолій Гаструк, який почав малювати з шести років. Якось, прогулюючись з мамою у центральному парку Вінниці, він побачив виставку робіт вихованців Центру дитячої та юнацької творчості «Барви України» і з захопленням почав розглядати дитячі роботи. Це помітила педагог центру і запропонувала йому самому спробувати малювати. Толя так захопився, що довелося відкласти заняття боротьбою, боксом і шахами. Спочатку хлопець малював на папері, а потім на полотні. Перша ж картина олією, на якій Толя зобразив квіти, викликала захоплення у його викладачів-художників. Захопившись графікою, хлопець намалював черепаху, а пізніше в техніці батик – метелика. А як тільки виткав гобелен «Квітка сонця», викладач тут же жартома назвала його Толиним автопортретом. Гарні у нього і ляльки-мотанки.

З міжнародних та всеукраїнських конкурсів і фестивалів юний художник привіз додому колекцію медалей і грамот. Нещодавно хлопець побував у Лондоні, де серед творінь двохсот сучасних художників з різних країн в одному з найбільших виставкових центрів британської столиці «Chelsea Town Hall» експонувалися і його мальовничі і ткані полотна. Цікаво, що вінницький школяр встиг здивувати своєю творчістю не тільки простих британців, а навіть

королеву Англії Єлизавету. Він подарував їй ляльку-мотанку, вишивку на одязі якої зроблено за його ескізами. Подякувавши за ляльку, королева побажала Анатолію і всім українським дітям творчих успіхів.

На цьому талановитий українець не зупиняється. П'ятнадцятирічний школяр з Вінниці, збирається брати участь у міському благодійному аукціоні. Там буде виставлено кілька робіт юного художника, а виручені від їх продажу гроші передадуть на лікування двох вінницьких школярів, які страждають від важкої недуги.

Розробники «розумного трикотажу» вплітають сенсори прямо в тканину «розумного одягу», щоб відстежити низку показників життєдіяльності організму. За підрахунками Шейна Уолкера, аналітика дослідницької організації HIS, обсяги продажів «розумного одягу» в світі в найближчі роки стрімко зростатимуть.

Зручність і функціональність забезпечують зростання продажів. Так, сучасний спортивний одяг може стежити за згоранням калорій, частотою серцебиття, ритмом дихання. Наступного року трикотажні компанії планують виготовити шкарпетки, які відстежують бігові характеристики, такі як розподіл ваги і швидкості. А потім шкарпетки-інтелектуали з допомогою додатку в iPhone пропонують власникові, як поліпшити особисті показники здоров'я. Тобто основною метою амбіційного «розумного одягу» є попередження захворювань при масовому виробництві такого одягу.

Сьогодні технології як об'єкти промислової власності розвиваються надзвичайно швидко. Щороку з'являються тисячі новинок, які витісняють з ринку старіші, наприклад, гаджети. Так, смартфони старіють, тільки-но їх встигають купити, а ось дискети вже зовсім не знайомі сучасному поколінню. Що ж можна сказати про тепер уже реліктові аудіокасети. Сучасний школяр швидше за все їх навіть у руках не тримав.

Для України новиною є те, що на восьмій сесії комітету ЮНЕСКО, яка 2 – 7 грудня 2013 року відбувалась у Баку, статус нематеріальної культурної спадщини здобув Петриківський розпис. Досі Україну в цьому списку, складеному в рамках ЮНЕСКО з метою охорони національних фольклорів, традицій, обрядів, мистецтв, представлено не було. При цьому на високе звання претендували також Сорочинський ярмарок та Косівська (гуцульська) кераміка. Відтепер держава зобов'язана всебічно розвивати мистецтво Петриківського розпису та сприяти його поширенню.

Петриківський розпис легко відрізнити від інших видів малюнка

(рис. 2.8). Це справжній символ України з оригінальними формами орнаменту, ажурною плавністю ліній і соковитими кольорами. Розпис наносять на всі предмети побуту як оберіг, ним прикрашають ложки, тарілки, рушники, музичні інструменти, одяг і навіть хати.

Рис. 2.8. Зображення Петриківського розпису

Відомо, що до переліку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО входить:

- мистецтво плетіння азербайджанських килимів;
- албанський спів;
- аргентинське танго;
- середземноморська дієта;
- технологія створення китайських джонок;
- китайське голковколювання;
- соколине полювання;
- мистецтво оповідачів Туреччини;
- хорватське мереживо.

2.3 Набуття прав на об'єкти права інтелектуальної власності

Правова охорона інтелектуальної власності суттєво відрізняються від методів охорони для матеріальних об'єктів власності. Навіть якщо до інтелектуальної власності приставити озброєну охорону, це не завадить крадіжці об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ), тому що працівник підприємства може за його межами передати необхідну інформацію про винаходи або про технологічні секрети (ноу-хау) конкурентові. Тому основним способом охорони прав є видача заявнику (наприклад, автору або роботодавцю)

охоронного документа – патенту чи свідоцтва на об'єкт права інтелектуальної власності.

Суть правової охорони ОІВ полягає в тому, що автор (розробник) ОІВ отримує від держави виключні права на ОІВ, як правило, на визначений термін. Обсяг цих прав регламентується охоронним документом, що видається власникові прав на ОІВ. Власник, отримавши охоронний документ, може розкрити зміст свого ОІВ для всіх, щоб дозволити використовувати його на законних умовах, тобто виключно за дозволом власника прав з обов'язковим відрахуванням йому винагороди. Річ у тім, що на розроблення ОІВ, супровід набуття прав на ОІВ і підтримання їх у силі потрібні витрати. Ще більші витрати потрібні для постановки продукції, в якій використовується ОІВ, наприклад, винахід, на пристрій, речовину та технологію. Мета правової охорони – створити правовий механізм законного запобігання можливості актів «паразитування», тобто безоплатного використання прав на ОІВ третіми особами з комерційною метою.

Права на об'єкти права інтелектуальної власності – важливий ресурс для розвитку бізнесу. Об'єкти права інтелектуальної власності є джерелом важливих ресурсів для ефективного розвитку будь-яких підприємств. До таких ресурсів належать:

- використання власних ОІВ у комерційній діяльності шляхом виробництва і продажу відповідних продуктів і послуг з їх використанням або продажу ліцензій на них, а також використання ОІВ як нематеріального активу при здійсненні фінансово-економічних операцій;

- використання винаходів, створених іншими особами, шляхом купівлі у правовласників відповідних прав, заснування спільних підприємств, трансферу технологій;

- отримання технічних або технологічних відомостей шляхом застосування добросовісного методу «конструювання навпаки» до загальнодоступних запатентованих винаходів (корисних моделей) і подальшого створення винаходів, удосконалених або рівноцінних, однак відмінних від запатентованих конкурентами винаходів;

- вільне використання загальнодоступних відомостей. При цьому важливо дотримуватись прав інтелектуальної власності, власниками яких є інші особи, маючи відповідну базу даних і здійснюючи відповідну правову перевірку (наприклад, дослідження патентної чистоти виробів, що розробляються) перед тим, як розпочати виробництво зазначених виробів, щоб

уникнути порушення прав інтелектуальної власності третіх осіб [20].

2.3.1 Набуття прав на об'єкти промислової власності

Варіантів вирішення щодо правової охорони винаходу чи корисної моделі може декілька.

Винахідник, роботодавець або правонаступник винахідника чи роботодавця за власним вибором можуть прийняти різні варіанти рішень, що стосуються правової охорони винаходу (корисної моделі):

- зберегти конфіденційність відомостей щодо винаходу відповідно до норм законодавства про комерційну таємницю, коли патентування винаходу недоцільно і з огляду на неможливість або складність доведення факту порушення прав на нього;

- зробити винахід загальновідомим без отримання патенту, наприклад демонструючи винахід на виставці або опублікувавши відомості щодо незапатентованого винаходу у статтях, монографіях тощо.

- отримати патент на винахід чи корисну модель.

До 01.01.2004 року в Україні була передбачена можливість отримання чотирьох видів охоронних документів на винахід (патенту на винахід, патенту на секретний винахід, деклараційного патенту на винахід і деклараційного патенту на секретний винахід) і двох видів охоронних документів на корисну модель (деклараційного патенту на корисну модель і деклараційного патенту на секретну корисну модель), що засвідчували пріоритет, авторство і право власності на винахід (корисну модель). З першого січня 2004 року відповідно до Цивільного кодексу України заявки на деклараційні патенти не приймаються, що призвело до підвищення ролі корисної моделі як результату інтелектуальної діяльності.

Об'єктом винаходу (корисної моделі) може бути:

- продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослин і тварин тощо);

- процес (спосіб);

- нове застосування відомого продукту чи процесу.

Правова охорона надається винаходу (корисній моделі), що не суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі та відповідає умовам патентоздатності.

Умовою патентоздатності винаходу є:

- новизна;

- винахідницький рівень;
- промислова придатність.

Правова охорона корисній моделі надається, якщо вона відповідає двом умовам патентоздатності, а саме новизні та промисловій придатності.

Винахід (корисна модель) визнається новим, якщо він не є частиною рівня техніки, тобто відомості про цей винахід (корисну модель) не стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки до Установи, або якщо заявлено пріоритет – до дати її пріоритету.

Винахід має винахідницький рівень, якщо для фахівця він не є очевидним, тобто не впливає очевидно із рівня техніки.

Винахід (корисна модель) визнається промислово придатним, якщо його може бути використано у промисловості або в іншій сфері діяльності.

2.3.2 Порядок патентування винаходу (корисної моделі). Термін дії патенту

Процес отримання патенту на винахід, як правило, включає такі основні дії заявника:

- оформлення заявки власними силами або із залученням відповідних фахівців;
- подання до Укрпатенту заявки та документа про сплату збору за її подання (разом із заявкою або не пізніше встановленого законом терміну);
- подання до Укрпатенту не пізніше встановленого законом терміну клопотання заявника про проведення кваліфікаційної експертизи заявки та документа про сплату відповідного збору;
- подання до Укрпатенту після отримання рішення про видачу патенту, але не пізніше встановленого законом терміну документа про сплату державного мита за видачу патенту.

Процедура патентування винаходу з кваліфікаційною експертизою в середньому займає 30 місяців і є досить складною. У цій ситуації доцільно звертатися за допомогою до патентного повіреного.

Вартість патентування винаходу (корисної моделі) складається з таких витрат:

- оплата робіт з оформлення заявки;
- сплата мита та зборів за дії, пов'язані з охороною прав інтелектуальної власності;
- оплата робіт з ведення справ за заявкою чи патентом.

Термін дії патенту на винахід становить 20 років, а патенту на корисну модель – 10 років від дати подання заявки на видачу відповідного патенту. Але при цьому треба мати на увазі, що до 1 січня 2011 року в Україні діяли деклараційні патенти на винахід, а до 1 січня 2015 року діятимуть деклараційні патенти на корисну модель, заявки на які було подано до Укрпатенту до набрання чинності новим Цивільним кодексом України.

Строк дії патенту на винахід (20 років від дати подання заявки), об'єктом якого є лікарський засіб, засіб захисту тварин, засіб захисту рослин тощо, використання якого потребує дозволу відповідного компетентного органу, може бути продовжено за клопотанням власника цього патенту на термін, що дорівнює періоду між датою подання заявки та датою отримання такого дозволу, але не більше ніж на 5 років [16, 21, 22].

Термін дії патенту на секретний винахід і патенту на секретну корисну модель дорівнює терміну засекречування винаходу (корисної моделі), але не може бути довшим від визначеного законодавством терміну дії охорони винаходу (корисної моделі). Після розсекречування секретного винаходу (секретної корисної моделі) власник патенту на цей об'єкт може в установленому порядку отримати патент на винахід чи патент на корисну модель на термін, що залишився до закінчення дії відповідного патенту.

2.3.3 Дострокове припинення дії патенту. Права власника патенту на винахід та корисну модель

Дія патенту припиняється достроково за таких обставин:

- власник патенту повністю відмовився від патенту на підставі заяви, поданої до Держдепартаменту. Зазначена відмова набирає чинності від дати публікації відомостей про це в офіційному бюлетені.

- річний збір за підтримання чинності патенту не сплачено у встановлений термін. Якщо збір не сплачено, Держдепартамент публікує у своєму офіційному бюлетені інформацію про припинення дії патенту, тобто, забувши вчасно сплатити збір, власник патенту позбавляється права на патент з усіма наслідками, що випливають з цього.

Власник патенту на винахід має такі права:

- використовувати винахід (корисну модель) на свій розсуд, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів;

- перешкоджати неправомірному використанню винаходу (корисної моделі), у тому числі забороняти таке використання;

- передавати на підставі договору право власності на винахід (корисну модель) будь-якій особі, яка стає його правонаступником;

- дозволяти використання винаходу (корисної моделі) на підставі ліцензійного договору.

Права, що виникають з патенту, діють від дати публікації відомостей про його видачу.

2.3.4 Патентування за кордоном

Патент України діє тільки на території України. Для того щоб винахід охоронявся в іншій країні, його потрібно запатентувати в тій країні.

До подання заявки на одержання охоронного документа на винахід (корисну модель) в орган іноземної держави заявник зобов'язаний подати заявку до Укрпатенту і повідомити його про наміри здійснити таке патентування.

У разі відсутності заборони протягом трьох місяців від дати надходження цього повідомлення до Укрпатенту заявку на отримання патенту на винахід (корисну модель) може бути подано в орган іноземної держави. Державна служба інтелектуальної власності України може дозволити запатентувати винахід (корисну модель) в іноземних державах раніше зазначеного терміну.

Існує порядок патентування винаходу (корисної моделі) шляхом подання до Укрпатенту міжнародної заявки. У цьому разі патент буде дійсним одночасно в кількох державах.

2.3.5 Промисловий зразок. Порядок отримання охоронного документа на промисловий зразок

Промисловий зразок – це результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання. Об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб.

Вдалиий промисловий зразок, наприклад, садовий обприскувач чи упаковка для кефіру, підвищують привабливість товару, дають додатковий прибуток, тобто підвищують його конкурентоспроможність.

Умовами патентоспроможності промислового зразка є новизна та промислова придатність.

Промисловий зразок визнається новим, якщо сукупність його суттєвих

ознак не стала загальнодоступною у світі до дати подання заявки або якщо заявлено пріоритет – до дати її пріоритету.

Промисловий зразок визнається промислово придатним, якщо його може бути використано в промисловості або в іншій сфері діяльності. Право власності на промисловий зразок засвідчується патентом.

Охоронним документом на промисловий зразок є патент. Порядок отримання охоронного документа на промисловий зразок подібний до такого для винаходів, але дещо простіший.

За заявкою на промисловий зразок після встановлення дати її подання проводиться формальна експертиза заявки. Вона не передбачає встановлення відповідності промислового зразка умовам патентоспроможності.

На підставі рішення про видачу патенту на промисловий зразок та за наявності документа про сплату державного мита за видачу патенту здійснюється публікація відомостей про видачу патенту в офіційному бюлетені Державної служби інтелектуальної власності «Промислова власність».

Одночасно з публікацією здійснюється державна реєстрація патенту на промисловий зразок. Протягом місяця після державної реєстрації патенту Держслужба видає його власникові.

До введення в дію нового Цивільного кодексу України термін дії патенту на промисловий зразок становив 10 років від дати подання заявки до Укрпатенту і міг продовжуватись за клопотанням власника, але не більше як на п'ять років. Згідно з новим Кодексом термін чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на промисловий зразок спливає через 15 років від дати подання заявки на промисловий зразок в установленому законом порядку.

Патент видається під відповідальність його власника без гарантії чинності патенту. Обсяг правової охорони, що надається, визначається сукупністю суттєвих ознак промислового зразка, зображених на фотографіях виробу (його макета, малюнка).

Патент України на промисловий зразок діє тільки на території України.

Патент на промисловий зразок надає його власникові виключне право використовувати промисловий зразок на свій розсуд, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів, та забороняти його використання всім іншим особам без його дозволу, за винятком випадків, коли таке використання не визнається відповідно до закону порушенням прав, що надаються патентом. Права, що випливають з патенту, діють від дати публікації

відомостей про його видачу за умови сплати річного збору за підтримання чинності патенту.

Правила патентування промислового зразка за кордоном подібні до тих, що були описані для винаходів і регламентуються «Інструкцією про розгляд заявки про наміри здійснити патентування промислового зразка в іноземних державах», що зареєстрована в Міністерстві юстиції України 1 червня 1995 року за № 163/699.

2.3.6 Назва місця походження товару. Географічне зазначення походження товару

Під кваліфікованим зазначенням походження товару мають на увазі назву місця походження товару або географічне зазначення походження товару.

Назва місця походження товару – це назва географічного місця, яка вживається як позначення в назві товару, що походить із зазначеного географічного місця та має особливі властивості, виключно або головним чином зумовлені характерними для цього географічного місця природними умовами або поєднанням цих природних умов з характерним для цього географічного місця людським фактором.

Тобто незалежно від людини, природні умови цього географічного місця, його рельєф, специфіка надр, кількість сонячних днів або опадів у році створили продукт з унікальними властивостями і якістю або сировину для виробництва унікального продукту, використовуючи традиції, досвід, майстерність, професійні навички виробників такого продукту.

Географічне зазначення походження товару – це назва географічного місця, яка вживається як позначення у назві товару, що походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, в основному зумовлені характерними для цього географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов і людського фактора.

Людина, використовуючи природні умови географічного місця (наприклад сировину), створила продукт певної високої якості, з особливими характеристиками, завдяки яким він завоював певну репутацію і став відомий як продукт, що походить з цього географічного місця.

2.3.7 Порядок реєстрації та отримання права на використання географічного зазначення

Використання назви походження товару або географічного зазначення походження товару у назві товару підвищує його конкурентоспроможність.

Охоронним документом є свідоцтво. Для здійснення державної реєстрації та отримання свідоцтва про реєстрацію права на використання кваліфікованого зазначення походження товару особа, яка має на це право (заявник), подає заявку до Державного підприємства «Український інститут промислової власності» (Укрпатент) за такою адресою: вул. Глазунова, 1, м. Київ-42, 01601, Україна.

Заявка має стосуватися лише одного зазначення походження товару. Процедура оформлення прав регламентується законом і відповідними підзаконними актами.

Державну реєстрацію кваліфікованих зазначень походження товарів та/або права на їх використання здійснює від імені держави уповноважений на це орган – Державний департамент інтелектуальної власності України.

Правова охорона кваліфікованим зазначенням походження товарів надається на підставі їх реєстрації і діє безстроково від дати їх реєстрації.

Держава, будучи власником кваліфікованого зазначення походження товару, своє право користуватися об'єктом, використовувати його відповідно до господарського призначення реалізує, надаючи це право іншим особам. Реєстрація права на використання вже зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару засвідчується свідоцтвом, що діє протягом 10 років від дати подання заявки.

Право на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару мають:

- особа чи група осіб, які в заявленому місці виробляють товар, особливі властивості, певні якості, репутація або інші характеристики якого пов'язані з цим географічним місцем;
- асоціації споживачів;
- установи, що безпосередньо причетні до виробництва чи вивчення відповідних продуктів, виробів, технологічних процесів або географічних місць.

Право на використання зареєстрованої назви місця походження товару або зареєстрованого географічного зазначення походження товару мають виробники, які в географічному місці, зазначеному у Державному реєстрі

України назв місць походження та географічних зазначень походження товарів і прав на використання зареєстрованих кваліфікованих зазначень походження товарів, виробляють товар, особливі властивості, певні якості чи інші характеристики якого відповідають тим, що внесені до Реєстру.

Правова охорона надається кваліфікованому зазначенню походження товару, що вказує на конкретне географічне місце, з якого походить товар, відповідає умовам надання правової охорони.

Обсяг правової охорони, що надається реєстрацією права на використання кваліфікованого зазначення походження товару, визначається занесеними до Реєстру і зафіксованими в свідоцтві характеристиками товару та межами географічного місця.

Власник свідоцтва має право:

- вживати заходів щодо заборони неправомірного використання кваліфікованого зазначення походження товару особами, які не мають на це права;

- вимагати від осіб, які порушили його права, припинення цих порушень і відшкодування матеріальної та моральної шкоди у встановленому законом порядку.

Реєстрація права на використання кваліфікованого зазначення походження товару не обмежує прав інших осіб на реєстрацію їх прав на його використання.

Власник свідоцтва не має права:

- видавати ліцензію на використання кваліфікованого зазначення походження товару;

- забороняти (перешкоджати) спеціально уповноваженим органам здійснювати контроль за наявністю в товарі особливих властивостей та інших характеристик, на підставі яких зареєстровано кваліфіковане зазначення походження товару та/або право на його використання.

Прикладом боротьби за географічне зазначення походження товару може бути «Шампанське». Сьогодні українська асоціація виноградарів і виноробів (АВВУ) вважає, що шампанське і коньяк мають залишатися нашими. Проте Європа змушує Україну на один рік відмовитись від географічних назв «коньяк» і «шампанське» для найменування відповідної вітчизняної продукції. При цьому позиція асоціації діаметрально протилежна думці Мінагрополітики. У розумінні нашої держави виноградарство не належить до стратегічних галузей сільського господарства і при торгах з ЄС, під час підписання різних

економічних угод, вона готова віддати ці назви натомість поступок в інших галузях. Асоціація вважає цей підхід неправильним, оскільки ми вже протягом ста років виготовляємо шампанське і коньяк з використанням своїх технологій. Наші діди і прадіди створювали і розвивали відповідні нові технології. Чому ми повинні наше шампанське називати ігристим, якщо відомо, що ігристе виготовляється резервуарним способом, а шампанське – в результаті повторного бродіння в пляшках не менше трьох років.

Річ у тому, що в Європі спостерігається перевиробництво вина, – тому їм потрібно збільшувати експорт, а для цього необхідно максимально послабити виноробство у третіх країнах.

У той же час Ялтинський національний інститут винограду і вина «Магарач», створений у 1828 році вивів уже третє покоління сортів винограду для шампанського, а його вина мають близько двох сотень нагород міжнародного рівня. Тому Україна продовжує зусилля з захисту своїх інтересів.

2.3.8 Порядок отримання права на торговельну марку. Порядок отримання охоронного документа на торговельну марку

Торговельна марка, якою маркуються товари (або під якою надаються послуги), допомагає відрізнити товари конкретного виробника (або послуги, які надає певна особа) від інших, тобто інформаційне та розрізняльне навантаження торговельної марки визначають її основну функцію. Торговельна марка має також рекламну функцію, тобто здатна привертати увагу споживачів до товарів або послуг. Ця властивість торговельної марки дає можливість їй відігравати головну роль у рекламній стратегії фірми та ефективно виконувати економічну функцію. Відображаючи інформацію про якість товару (послуги) і його виробника, торговельна марка може розміщуватись на товарі, на упаковці, у рекламі, завдяки чому одразу відрізняє цей товар серед однорідних товарів інших виробників.

За допомогою торговельної марки передаються певні відомості щодо якості або властивостей товару чи послуги, створюється образ фірми. Позитивні емоції, викликані вдалою покупкою, тісно пов'язуються у свідомості споживача з певною торговельною маркою, якою було марковано ці товари або послуги, з підприємством – власником торговельної марки, та стимулюють подальшу споживчу активність.

Торговельна марка може бути також самостійним товаром, тому що її власник може продати її, надати іншій особі на вигідних для себе умовах

ліцензію на її використання. Торговельна марка, оцінена як нематеріальний актив, дозволяє перетворити активи підприємства на реальні гроші, здатні забезпечити необхідну модернізацію виробництва, підвищити якість продукції, що виробляється, і провести належну рекламну кампанію марки. У результаті суттєво зростає ринкова вартість підприємства і зацікавленість з боку потенційних інвесторів. Тому немає жодних сумнівів, що охорона прав на торговельну марку потрібна.

Будь-що, створене людиною, має свого автора, а іноді й кількох співавторів. Враховуючи те, що один маленький малюнок може бути одночасно як об'єктом авторських прав, так і об'єктом права на промисловий зразок або торговельну марку, виникають конфліктні ситуації. Чи не найяскравіший приклад того – спір між білоруськими авторами проекту «Яйцеквадрати» В. Марковцем, А. Рязановим та брендом, що ввійшов до 100 найдорожчих світу – яйце в квадраті «МТС». Білоруські поет Алесь Рязанов і художник Віктор Марковець, стверджують, що шість творів «Яйцеквадрати» в різних кольорах було створено в 1992 році та неодноразово виставлялись на персональних виставках, публікувались у засобах масової інформації, в інтернеті та на обкладинках книжок Рязанова (рис. 2.9).

а

б

Рис. 2.9 – «Яйцеквадрати» автори В. Марковець, А. Рязанов (а) та бренд «МТС» (б)

10 травня 2006 року «Система Телеком» представила бренд, що представляє собою два квадрати, в одному з яких – яйце, а в іншому – назва компанії. 10 липня 2007 року компанія офіційно зареєструвала свій бренд на території Білорусі.

А. Рязанов і В. Марковець вимагали заборонити використовувати будь-яке зображення яйця в квадраті та визнати свідоцтва на торговельні знаки з зображенням червоного яйця на білому фоні та білого яйця на червоному фоні недійсними. Позивачі вважали, що використання торговельної марки порушує їхні авторські права, крім того торговельна марка вводить споживача в оману, тому що яйце ні в кого не асоціюється зі зв'язком, а використання яйця з комерційною метою є аморальним та ображає почуття віруючих. У результаті тривалих спорів у різних інстанціях у 2008 році було прийнято рішення: реєстрацію торговельного знака з зображенням білого яйця на червоному фоні визнати дійсною. Не зважаючи на те, що вимоги позивачів не було задоволено повною мірою, А. Рязанов і В. Марковець залишились задоволені результатами баталії, оскільки їхній твір суттєво виграв, ставши популярним далеко за межами країни. Якщо ми звернемо увагу на зображення «Яйцеквадратів» і на торговельні марки, то можна сміливо стверджувати, що під кутом зору авторського права тут немає порушень, адже малюнки суттєво відрізняються. Можна навіть припустити, що позов був специфічним кроком використання чужого імені для популяризації власного. «Яйцеквадрати» залишились брендом МТС, а білоруським художникам не вдалося довести в суді авторство свого проекту.

Проблемою багатьох країн світу, у тому числі й України, є боротьба з виробництвом і розповсюдженням контрафактної продукції. Зокрема, є випадки використання несумлінними конкурентами торговельних марок підприємств, що виробляють і реалізують високоякісні товари або надають високоякісні послуги. Правова охорона торговельної марки перешкоджає намаганням здійснювати несумлінну конкуренцію. Торговельна марка, що охороняється законом, захищає інтереси не тільки підприємства – її власника, а й інтереси споживача та суспільства в цілому.

Припустимо, що підприємство тривалий час успішно працює під незареєстрованою торговельною маркою, виробляючи якісний товар або надаючи високоякісні послуги. У цьому разі воно може стати об'єктом несумлінної конкуренції, оскільки будь-яка фізична або юридична особа може зареєструвати цю торговельну марку на своє ім'я, придбавши тим самим не

тільки репутацію підприємства, а й його торговельну марку. При цьому новоявлений «власник» матиме ще й право притягнути справжнього власника торговельної марки до цивільної або кримінальної відповідальності за незаконне використання колишнього свого, а тепер уже чужого позначення.

Крім того, можлива протилежна ситуація, коли підприємство у своїй комерційній діяльності використовує торговельну марку, що належить іншій особі. У такому разі воно, навіть якщо це зроблено несвідомо, ризикує стати порушником прав законного власника цієї торговельної марки із усіма наслідками, що з цього випливають, включаючи обов'язки відшкодування збитків, завданих незаконним використанням позначення.

Нарешті, може мати місце такий реальний випадок, коли після кількох років роботи на ринку підприємство через внутрішні суперечності ділиться на кілька фірм або підприємств, які посідають одне й те ж місце на ринку. Через це колишні партнери стають конкурентами, при цьому кожен з них вважає себе правонаступником і претендує на вже відому споживачеві торговельну марку.

Таким чином, ігнорування процедури набуття прав на торговельну марку може призвести до суттєвих матеріальних і моральних збитків, що в багатьох разів перевищують витрати на отримання охоронного документа.

Якщо підприємство має серйозні наміри працювати на українському ринку, то після розроблення торговельної марки, до початку широкомасштабної рекламної кампанії слід її зареєструвати, щоб не зазнати втрат.

Підприємства (або приватні підприємці чи фізичні особи) можуть отримати виключне право на території України на позначення (словесне, зображувальне, комбіноване) тільки шляхом його реєстрації як торговельної марки відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Заявка на реєстрацію торговельної марки подається до Державного підприємства «Український інститут промислової власності (Укрпатент)». Спрощену схему проходження заявки показано на рис. 2.10.

Рис. 2.10. Схема проходження заявки на реєстрацію торговельної марки в «Укрпатенті»

Якщо за результатами кваліфікаційної експертизи буде визначено, що позначення торговельної марки відповідає умовам надання правової охорони, заявникові надсилається рішення про реєстрацію торговельної марки, і за надходженням документа про сплату державного мита за видачу свідоцтва здійснюється публікація про його видачу в офіційному бюлетені «Промислова власність і державна реєстрація цієї торговельної марки».

У місячний термін після державної реєстрації торговельної марки видається охоронний документ – свідоцтво особі, яка має право на його отримання. Свідоцтво надає власникові виключне право користуватися й розпоряджатися торговельною маркою на свій розсуд. Середній термін від подачі заявки до отримання свідоцтва на сьогодні становить 20-22 місяці.

Термін дії свідоцтва становить 10 років від дати подання заявки і може бути продовжений за клопотанням власника свідоцтва, поданим протягом останнього року дії свідоцтва, щоразу на 10 років.

Дію свідоцтва може бути припинено достроково:

- у разі несплати збору за продовження терміну його дії, при цьому дія свідоцтва припиняється з першого дня терміну дії свідоцтва, за який збір не сплачено;

- за рішенням суду у зв'язку з перетворенням торговельної марки на позначення, що стало загальновідомим як позначення товарів і послуг певного виду після дати подання заявки;

- за рішенням суду в разі невикористання торговельної марки протягом трьох років від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва або від дати, коли використання позначення було припинено;

- за клопотанням власника свідоцтва про відмову від свідоцтва.

Крім того, свідоцтво може бути визнано в судовому порядку недійсним у разі:

- невідповідності зареєстрованої торговельної марки умовам надання правової охорони;

- наявності у свідоцтві елементів зображення торговельної марки та переліку товарів і послуг, яких не було в поданій заявці.

Слід мати на увазі, що після трьох років від дати припинення дії свідоцтва несумлінні конкуренти можуть зареєструвати на своє ім'я торговельну марку колишнього власника, маркувати нею свої товари (послуги), при цьому якість товару (послуги) може не відповідати якості товарів (послуг) підприємства – колишнього власника позначення. Від таких дій може постраждати як споживач, що купує неякісну продукцію, так і колишній власник торговельної марки, який втрачає свою репутацію.

Для запобігання цього, всім підприємствам – учасникам ринку, учасникам ділового, господарського обігу потрібно пам'ятати про те, що неухвалене ставлення до власної торговельної марки може призвести до суттєвих фінансових втрат, а у критичних випадках – до втрати власного бізнесу. Власник зареєстрованої торговельної марки повинен передбачити ті чи інші наслідки від виникнення несумлінної конкуренції і тільки кваліфіковані дії саме власника зареєстрованої торговельної марки допоможуть уникнути багатьох негативних наслідків використання позначення.

До речі, американський журнал Forbes опублікував рейтинг найбагатших корпорацій за підсумками 2013 року, у ньому нараховується рекордна кількість мільярдерів – 1645. Так, судячи з тенденції, сфера ІТ-технологій найбільш перспективна під кутом зору зростання прибутку. Власник ІТ Microsoft Білл Гейтс знову найбагатша людина світу. Завдяки зростанню ціни акцій Microsoft його достаток збільшився на \$9 млрд і становить \$76 млрд. Серед новачків списку найбагатшим виявився засновник месенджера WhatsApp, уродженець Києва Ян Кум (202 місце, \$6,8 млрд.). Багатство президента СКМ Рината Ахметова оцінюється журналом в \$12,5 млрд., а власність П. Порошенка – \$1,3 млрд.

Більша частина власності наведених учасників ринку складається із вартості зареєстрованих торговельних марок, які є основою їх репутації серед споживачів.

2.3.9 Охорона права на нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності

Комерційна таємниця – це технічна, комерційна, організаційна чи будь-яка інша інформація, здатна підвищити ефективність виробництва або будь-якої іншої доцільної соціально корисної діяльності чи забезпечити будь-який інший позитивний ефект. Тому власник комерційної таємниці, безумовно, має право на захист її від неправомірного використання.

Незважаючи на високу і невпинно зростаючу значущість цього об'єкта інтелектуальної власності для підприємницької діяльності, на цей час немає окремого закону України про охорону комерційної таємниці. З цієї причини охоронних документів на неї ніхто не видає. До того ж виявити неправомірне використання такої інформації та встановити порушення прав і порушника дуже складно.

Частково правову охорону комерційної таємниці може бути здійснено в рамках Цивільного та Кримінального кодексів України, Законів України «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про підприємства України», «Про несумлінну конкуренцію» у частині, що стосується нерозкритої інформації. Однак варто мати на увазі, що нерозкрита інформація може бути об'єктом правової охорони доти, доки вона зберігає свою конфіденційність.

Охорона такої інформації може здійснюватися застосуванням заходів, що гарантують збереження її конфіденційності. Умови конфіденційності, зокрема, можуть визначатися договором.

2.3.10 Охорона прав на об'єкти авторського права і суміжних прав. Форми охорони авторських прав. Термін охорони прав авторів

За загальним правилом твір може бути використано третіми особами тільки з дозволу власника авторського права. Найтипівішими є такі права: копіювати або іншим способом відтворювати твір; здійснювати звукозапис виконання твору; виконувати перед публікою твори, зокрема, музичні, драматичні чи аудіовізуальні; здійснювати публічну демонстрацію творів по радіо чи телебаченню або іншими способами трансляції; перекладати іншими мовами літературні твори; здійснювати прокат, особливо творів, записаних на фонограму, і комп'ютерних програм; екранізувати твори, зокрема, створювати на їх основі аудіовізуальні твори.

На відміну від промислової власності, де автори отримують охоронні документи на об'єкти промислової власності у формі патентів або свідоцтв і де

існують чіткі процедури охорони, виникнення та здійснення прав авторів не вимагає виконання будь-яких формальностей. Вважається, що ці права охороняються законом від часу створення об'єкта. За бажанням, власник авторського права у будь-який час протягом терміну охорони авторського права може зареєструвати його в офіційному державному реєстрі і отримати свідоцтво про авторство. Державна реєстрація здійснюється відповідно до встановленого порядку Державним підприємством «Українське агентство з авторських та суміжних прав» (УААСП) (м. Київ, вул. Б. Хмельницького, 34).

При виникненні спорів реєстрація визнається судом як юридична презумпція авторства, тобто вважається дійсною, якщо в судовому порядку не буде доведено інше.

Варто враховувати ту обставину, що авторське право на твір, створений за договором з автором, який працює за наймом, належить авторові. А от виключне право на використання такого твору належить особі, з якою автор перебуває у трудових відносинах (роботодавцеві), якщо інше не передбачено договором.

Одна з форм охорони полягає в тому, що власник авторського права для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права, що проставляється на кожному примірнику твору і складається з латинської літери «С» у колі – (©), імені (найменування) власника авторського права і року першого опублікування твору.

Охорона майнових прав авторів в Україні діє протягом усього життя автора і впродовж 70 років після його смерті. Дія терміну охорони починається з першого січня року, що настає за роком, в якому мали місце юридичні факти.

Безстроково охороняються законом право авторства, право на ім'я і право протидіяти спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі і репутації автора.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» охороняє суміжні права виконавців, виробників фонограм та відеограм, організацій мовлення. Охорона суміжних прав здійснюється без завдання шкоди охороні творів авторським правом.

Виконавці здійснюють свої права за умови дотримання ними прав авторів творів, що виконуються. Виробники фонограм, відеограм і організації мовлення повинні дотримуватися прав авторів і виконавців. Організації мовлення мають дотримуватися права виробників фонограм, авторів і виконавців.

Оформлення суміжних прав не вимагає виконання будь-яких

формальностей. Виробники фонограм, виробники відеограм і виконавці для оповіщення про свої права можуть на всіх примірниках фонограм чи на їхніх упаковках проставляти знак охорони суміжних прав, що складається з латинської літери «P» у колі – (®), імені (найменування) власника суміжних прав і року першої публікації фонограми.

Особисті права виконавців охороняються безстроково. Майнові права виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення охороняються протягом 50 років.

2.4 Управління правами інтелектуальної власності

2.4.1 Життєвий цикл об'єктів права інтелектуальної власності

Можна виділити п'ять етапів життєвого циклу об'єкта права інтелектуальної власності (рис. 2.11) (ОІВ):

- 1) створення ОІВ;
- 2) набуття прав на ОІВ;
- 3) використання (комерціалізація);
- 4) захист прав інтелектуальної власності;
- 5) утилізація ОІВ.

Створення об'єктів права інтелектуальної власності (ОІВ) розпочинається з ідеї. Наприклад, це може бути ідея винаходу або художнього твору. У підприємницькій діяльності ідеї, як правило, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності технологій або виробів. Далі йде розроблення цієї ідеї. Наприклад, якщо це винахід, то потрібно зробити патентний пошук, щоб переконатися, що таких винаходів ще не було. Потім перевірити цю ідею експериментально.

Закінчується створення об'єкта права інтелектуальної власності оформленням його на матеріальному носії (папері, електронному носії тощо) таким чином, щоб він став зрозумілим для інших осіб. Підкреслимо, що створюють об'єкти права інтелектуальної власності люди творчої праці: науковці, інженери, музиканти, письменники тощо.

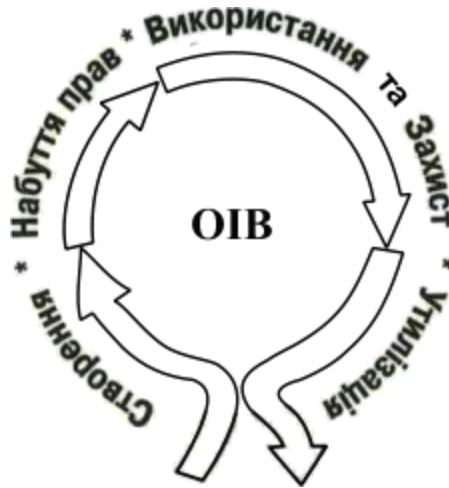

Рис. 2.11. Життєвий цикл об'єкта права інтелектуальної власності

Набуття прав на об'єкт права інтелектуальної власності (ОІВ) є важливим етапом його життєвого циклу. Річ у тім, що ці об'єкти є вразливими з боку несумлінних конкурентів. Наприклад, ви розповіли про ідею винаходу іншій особі. Ця особа може використати ваш винахід без вашого дозволу в своєму виробництві. Навіть якщо ваше і його виробництва розпочнуться одночасно, то конкурент виграє, оскільки він не вкладав гроші в розробку ідеї винаходу і, таким чином, його товари чи послуги, в яких буде використано винахід, будуть дешевшими і, як наслідок, конкурентоздатнішими. Щоб попередити це негативне явище, потрібно отримати правову охорону на ОІВ або обмежити доступ до комерційної таємниці, що використовується у технології.

Для об'єктів промислової власності законодавством визначено чітку процедуру набуття таких прав. Суть її полягає в тому, що ви розкриваєте інформацію про ОІВ для необмеженого кола осіб, а натомість отримуєте від органу державної влади гарантію захисту ваших прав силою закону. Обсяг цих прав визначається у виданому вам охоронному документі – патенті або свідоцтві. Якщо ОІВ не відповідає визначеним законом умовам охороноздатності, то потрібно подбати про інші форми охорони цих об'єктів, скажімо про такі, що застосовуються для захисту секретної інформації.

На відміну від об'єктів промислової власності об'єкти авторського права охороняються законом з часу їх створення, а точніше з часу їх втілення в об'єктивній формі. Закон дає можливість здійснити правову охорону такого об'єкта в будь-який час протягом визначеного законом терміну охорони шляхом отримання охоронного документа – свідоцтва.

Для успішного вирішення проблеми впровадження об'єктів інтелектуальної власності маємо виділити шість основних груп учасників

інноваційного процесу (рис. 2.12): автори нових технічних рішень; керівники науково-технічних організацій; менеджери, що формують бізнес-пропозиції і керують проектами; чиновники, що приймають рішення про державну підтримку; стратегічні партнери, що включають інновації у свою технічну стратегію розвитку, інвестори, що ризикують реальними фінансами.

Рис.2.12. Баланс інтересів основних груп учасників інноваційного процесу

Як правило, неадекватність автора нових технічних рішень виявляється передусім у тому, що він готовий запропонувати своє дітище тільки за непомірно високу винагороду. Світова ж практика показує, що тільки перетворення первісної розробки на товар або технологію дасть підстави авторові отримати основну частину винагороди у вигляді дивідендів від їх реалізації.

Інша частина суперечностей виникає в результаті неадекватності поведінки керівників науково-технічних організацій. Вони прагнуть за рахунок приватних інвестицій, призначених для фінансування нових розробок, підтримувати і розвивати свої інститути, проте жоден приватний інвестор не дасть достатньо грошей на ці цілі.

Найбільш конструктивний шлях – це сприяти створенню малих інноваційних підприємств, на яких безпосередні учасники проекту мають одержувати велику частину прибутку. Такі підприємства отримають інвестиції і при дружніх відносинах з КНУТД, будуть витратити їх здебільшого на

дослідно-конструкторські роботи, проте при цьому матимуть замовлення університетські лабораторії і відділи. Крім того, передати створену в університеті інтелектуальну власність малим підприємствам можна по ліцензії, що дасть додатковий дохід.

Важливою проблемою є підготовка таких менеджерів, які мають грамотно скласти інноваційну бізнес-пропозицію, ефективно керувати реалізацією проекту і конструктивно взаємодіяти з інвесторами. Для цього потрібно з випускників створити відділ передачі інноваційних технологій, що має місце в кожному закордонному університеті. По-перше, менеджери цих відділів повинні мати гарні базові технічні або природничо-наукові знання. Вони повинні розуміти наукові основи технологій, які розвиває конкретний інноваційний проект, адже керування інноваційним проектом вимагає не тільки пошуку ринку збуту, а й зміни форми і змісту нового товару під вимоги цього ринку. По-друге, такі спеціалісти повинні мати природні комунікативні навички, уміти домовлятися. Цьому не можна навчитися: навчання тільки розвиває те краще, що є в самій людині. Для такої роботи доцільно запрошувати практиків професіоналів, що вже успішно працюють.

Також проблема є в тому, що багато державних чиновників не завжди реально уявляють собі місце держави в процесі реалізації інтелектуальної власності. Держава має підтримати конкретних виконавців і організації, дати їм право розпоряджатися результатами своїх розробок, створити сприятливі умови для розвитку інноваційної діяльності, а також допомагати в створенні таких комунікаційних майданчиків, як венчурні ярмарки, різні конференції і симпозіуми та максимально відкритий доступ до інформації.

Ще одна важлива група учасників інноваційного процесу, що відіграє принципову роль, – стратегічні партнери. Ними можуть бути великі торговельні і промислові компанії, власники і керівники яких для підвищення конкурентоздатності розробляють стратегічні плани випуску нових товарів, освоєння нових ринків і розвитку інноваційно-технологічного бізнесу на цій основі.

І, нарешті, останньою, але дуже важливою групою учасників інноваційного процесу є інвестори. Потенційно приватних інвесторів, готових реально ризикувати грошима, достатньо, але багато хто побоюється братися за венчурні (ризиковані) інвестиції. Потрібно зазначити, що з кожним роком інвестори стають усе більш цивілізованими і є надія, що зрештою ці учасники інноваційного процесу стануть відігравати помітну роль у масштабах країни.

У процесі використання прав на об'єкти інтелектуальної власності баланс інтересів сторін має бути повністю реалізовано, що дасть можливість максимально перейти від сучасних наукових досліджень до повномасштабного промислового виробництва та наповнення ринку новими вітчизняними товарами.

Використання прав на об'єкти права інтелектуальної власності є найпродуктивнішим етапом його життєвого циклу. До цього етапу ОІВ не приносили користі розробникові. Навпаки, витрачалися кошти на створення ОІВ та надбання правової охорони. І тільки на етапі використання (комерціалізації) компенсуються попередні витрати, а також отримується прибуток – власне те, задля чого найчастіше створюються ОІВ. Існує багато шляхів комерціалізації ОІВ.

Захист прав здійснюється у разі, якщо ці права порушуються несумлінним конкурентом. Чинне законодавство України надає власникові прав на ОІВ кілька шляхів їх захисту. Нині розгляд справ, пов'язаних із правами інтелектуальної власності, здійснюється в адміністративному або судовому порядку. Найбільш дієвою формою захисту є звернення до суду.

Щодо захисту порушених авторських і суміжних прав автори, виконавці, виробники фонограм і відеограм, організації мовлення можуть звертатися до Державного департаменту інтелектуальної власності, Державного підприємства «Українське агентство з авторських та суміжних прав». Останнє здійснює колективне управління майновими правами авторів. Деякі порушення прав на об'єкти промислової власності розглядаються в Апеляційній палаті при Держдепартаменті інтелектуальної власності. З приводу порушення прав на ОІВ можна звертатись також до Антимонопольного комітету, Державної служби по боротьбі з економічною злочинністю МВС України, Державної митної служби України.

Утилізація є останнім етапом життєвого циклу ОІВ. Оскільки за визначенням ОІВ є нематеріальним об'єктом, то немає потреби його знищувати або переробляти на щось інше. Просто після закінчення юридично визначеного терміну дії прав інтелектуальної власності ОІВ зникає як об'єкт власності і переходить у суспільне надбання. Тобто будь-хто може використовувати його без дозволу правовласника.

Управління об'єктом права інтелектуальної власності на етапі його створення. На цьому етапі потрібно відповісти на запитання: «Який товар буде конкурентоздатним і матиме попит на ринку в майбутньому, можливо, через

кілька років?» І тільки тоді варто приступати до його розроблення. Потрібно виробити стратегію фірми, спланувати капіталовкладення в інтелектуальну власність, визначити ресурси, потрібні для розробки нової технології та забезпечення конкурентоздатності, як самої технології, так і товарів, що виробляються на її основі. Потрібно також оцінити можливості основних конкурентів.

При визначенні стратегії фірми щодо розроблення об'єктів права інтелектуальної власності, їх правової охорони і подальшого використання неоціненну користь надають патентні дослідження, що проводяться на основі патентної інформації.

Патентна інформація – це технічна і правова інформація, що міститься в офіційних періодичних публікаціях відомств інтелектуальної власності, які є в усіх країнах, де законодавством передбачено правову охорону об'єктів права інтелектуальної власності. Майже дві третини технічної інформації, що розкривається в патентній інформації, більш ніде не публікується. Кількість патентних документів у світі сягає нині 40 млн. Як результат, патентна інформація являє собою єдину всеохоплюючу добірку систематизованої технічної інформації. Крім того, патентні документи класифікуються за технічними галузями відповідно до єдиної, детально розробленої Міжнародної патентної класифікації, що суттєво полегшує пошук потрібної інформації.

Для малих і середніх підприємств (МСП) патентна інформація корисна перш за все тим, що завдяки її оперативності вона може з успіхом використовуватися для стратегічного планування в сфері бізнесу. Вона дає можливість дізнатися про поточні дослідження та інновації раніше ніж з'явиться на ринку відповідна продукція.

У галузі комерційної стратегії бізнесу патентна інформація допоможе:

- відстежувати передові досягнення у вашій сфері;
- знайти партнерів по бізнесу;
- знайти постачальників та матеріали;
- відстежувати діяльність реальних і потенційних конкурентів;
- знайти відповідні ринки.

Технічна інформація, яка міститься в патентних документах, дасть можливість МСП:

- уникнути зайвих витрат на дублювання досліджень;
- виявити та оцінити технологію для ліцензування та передавання технології;

- знайти альтернативні технології;
- бути на сучасному рівні в певній галузі;
- знайти готові рішення технологічних проблем;
- знайти ідеї для подальших інновацій.

Також патентна інформація може використовуватися МСП для того, щоб:

- уникнути можливих проблем з порушенням прав власників охоронних документів на об'єкти промислової власності;
- оцінити патентоспроможність власних винаходів;
- заперечувати проти видачі патентів, які перебувають у колізії з патентом, що належить цьому МСП.

Найважливіша частина патентної інформації складається з офіційних публікацій відомств, відповідальних за правову охорону об'єктів промислової власності: винаходів, корисних моделей, промислових зразків, торговельних марок у кожній державі (національна патентна документація) та регіональних і міжнародних організацій з охорони інтелектуальної (промислової) власності.

Такими публікаціями є офіційні бюлетені промислової власності та описи до патентів на винаходи і корисні моделі. Офіційні бюлетені містять бібліографічну інформацію щодо зареєстрованих у країні об'єктів промислової власності, які охороняються в цій країні, а також зазвичай реферативну та графічну інформацію. Найповніше уявлення про винахід можна отримати при вивченні його опису, однак для визначення обсягу прав, що впливають з патенту, потрібно аналізувати формулу винаходу, що є складовою частиною опублікованого опису та публікується також і в офіційних бюлетенях.

Патентні дослідження проводяться підприємствами та організаціями відповідно до чинних з 01.01.1998 в Україні державних стандартів ДСТУ 3575-97 «Патентні дослідження. Основні положення та порядок проведення» та 3574-97 «Патентний формуляр. Основні положення. Порядок складання та оформлення». Застосування цих стандартів є обов'язковим для підприємств, організацій та інших суб'єктів господарської діяльності, розробки яких фінансуються повністю або частково за рахунок державного бюджету. Однак для всіх інших розробників нової продукції та технологій проведення патентних досліджень, визначених цими стандартами, не менш необхідне. Вони нададуть можливість підприємцеві впевнено планувати свою ринкову стратегію; визначати доцільність вжиття заходів для отримання правової охорони винаходу, промислового зразка або торговельної марки; допоможуть уникнути порушення прав промислової власності інших суб'єктів господарської

діяльності, а тим самим значних фінансових санкцій; виявити можливості обійти або анулювати охоронний документ, що заважає реалізації виробничих планів підприємства.

Згідно з цими стандартами на всіх етапах життєвого циклу об'єкта господарської діяльності (ОГД) (дослідження та обґрунтування розробки, розроблення продукції, виробництво продукції та експлуатація чи застосування продукції) проводяться патентні дослідження, які включають пошук, відбір та аналіз опублікованої патентної та науково-технічної інформації, оформлення визначених стандартами документів. Обсяг (перелік країн публікації та глибина пошуку) інформації, що підлягає вивченню, зумовлений метою патентних досліджень на кожному етапі життєвого циклу ОІВ.

Для проведення патентних досліджень потрібні відповідні інформаційні ресурси – упорядковані повні фонди патентної документації. Найбільші в Україні інформаційні ресурси (як української, так і зарубіжної патентної документації), придатні для проведення патентних досліджень, зосереджено в Фонді патентної документації громадського користування (ФГК) філії ДП «Український інститут промислової власності» – в Українському центрі інноватики та патентно-інформаційних послуг (УкрЦІПП), розташованому у м. Києві (бул. Лесі Українки, 26, 01133, тел. (044) 295-82-77). Цей фонд містить офіційні бюлетені 53 країн та міжнародних організацій (переважно з 1993-1994 років) та описи до патентів України і розвинених країн світу (зарубіжні описи переважно на оптичних дисках), методичну та нормативно-правову літературу з питань інтелектуальної власності. Склад фонду та нові надходження до ФГК публікуються в Інтернеті на сайті Державного департаменту інтелектуальної власності (www.sdip.gov.ua) в розділі «Інформаційні ресурси». Кваліфіковані фахівці ФГК можуть надати консультації щодо обсягу та методики пошуку, інформації на різних носіях, у тому числі на Сй-ТОМ, виготовити на замовлення копії патентних документів. УкрЦІПП надає також інші інформаційні послуги, у тому числі проведення патентних досліджень, на договірних засадах.

Крім того, повний фонд української патентної документації з 1993 року – початку її публікації – наявний у Державній науково-технічній бібліотеці в м. Києві (вул. Горького, 180) та частково в регіональних Центрах науково-технічної та економічної інформації (ЦНТЕІ). Українська патентна документація доступна нині й на електронному носію: з 2002 року видається регіональний СО-ТОМ країн СНД, що містить й українську патентну

документацію. З кінця 2002 року функціонує інтерактивна спеціалізована база даних «Винаходи в Україні» (www.ukrpatent.org), у якій зібрано відомості про більш як 70 тисяч патентів, зареєстрованих в Україні: бібліографічні дані, реферати, формули та описи винаходів. Оперативний пошук інформації в цій базі даних здійснюється за допомогою механізму ефективною пошукової системи, який на запит користувача реалізує такі види пошуку: предметний (тематичний) пошук; іменний пошук; нумераційний пошук; пошук за ключовими словами в назвах винаходів та текстах рефератів. Доступ до бібліографічних даних та рефератів винаходів у цій базі даних безоплатний, а до формул і описів винаходів – на договірних засадах. Умови користування вміщено на сайті за вказаною вище Інтернет-адресою. Для пошуку зарубіжної патентної документації в Інтернеті можна використовувати безоплатні патентні бази даних. Багато корисної інформації з питань інтелектуальної власності в Україні, патентно-інформаційних ресурсів та послуг вміщено в Інтернеті на сайті Державного департаменту інтелектуальної власності (www.sdip.gov.ua) та на сайті Філії ДП «Український інститут промислової власності» в Українському центрі інноватики та патентно-інформаційних послуг (www.ip-centr.kiev.ua).

Управління об'єктом права інтелектуальної власності на етапі набуття прав. Якщо отримано результат інтелектуальної діяльності, що може відповідати юридичним вимогам до об'єкта прав інтелектуальної власності, наприклад винаходу, корисної моделі, промислового зразка, торговельної марки, комп'ютерної програми, твору літератури тощо, виникає принципове запитання: «Чи слід надавати результату інтелектуальної діяльності правову охорону патентом або свідоцтвом?».

Надання правової охорони є доцільним, якщо:

- об'єкт охорони є невідомим раніше, тобто він не є рівнем техніки;
- охорона надає виключне право на об'єкт передбачуваної охорони;
- об'єкт охорони є комерційно значущим;
- об'єкт охорони сприятиме зменшенню витрат компанії;
- об'єкт охорони сприяє задоволенню потреб споживача;
- об'єкт охорони сприяє зміцненню становища на ринку чи становища компанії в певній галузі;
- об'єкт охорони буде сприйнятий ринком, тобто буде на нього попит;
- об'єкт охорони є потенційно ліцензійним;
- витрати на правову охорону об'єкта будуть значно меншими ніж дохід

від його використання;

- об'єкт охорони підвищує цінність сумарних активів.

Якщо потенційний об'єкт охорони відповідає більшості з перерахованих вище критеріїв, слід подумати про альтернативний варіант охорони в режимі комерційної таємниці (ноу-хау). Така охорона доцільна в разі, якщо охорона патентом чи свідоцтвом є слабкою та її може обійти конкурент, наприклад, отримавши схожий патент.

Якщо прийнято рішення про набуття правової охорони, то необхідно відповісти на друге важливе запитання: «Коли надавати правову охорону?». Як правило, не слід отримувати патент на початковій стадії розроблення ідеї або коли у вас ще не готова виробнича база для її реалізації. У цьому разі конкуренти, ознайомившись з описом винаходу, можуть випередити розробника ОІВ з виходом інноваційного товару на ринок. Оптимальним варіантом є отримання патенту в момент виходу товару на ринок. У цьому випадку конкурент не встигне спрацювати на випередження.

Управління об'єктом права інтелектуальної власності на етапі використання прав. Є кілька стратегій, яких дотримується фірма при використанні прав на ОІВ. По-перше, це стратегія захисту від конкурентів за допомогою отримання монопольного права на виробництво нової продукції на період продажу її на ринку. При цьому потрібно визначити оптимальний спосіб і територію реєстрації виключних прав. Важливим є забезпечення патентної чистоти виробів з тим, щоб уникнути значних витрат у разі порушення прав.

По-друге, це стратегія ліцензування на основі отримання монопольних прав на технологію виробництва, що змушує інших виробників придбати у власника прав дозвіл на використання цієї технології за ліцензійним договором. Ця стратегія дає можливість контролювати ринок і переслідувати несумлінних конкурентів.

По-третє, це стратегія формування статутного капіталу підприємства шляхом внесення до його складу права на об'єкти інтелектуальної власності, що мають визначену вартість. Для підприємця, особливо початківця, ця стратегія дає можливість без використання грошей формувати великий за розміром статутний капітал та посісти на ринку активну позицію.

По-четверте, це стратегія створення іміджу компанії, спрямована на те, щоб шляхом управління правами інтелектуальної власності підвищити інвестиційну привабливість підприємства.

Управління об'єктом права інтелектуальної власності на етапі захисту прав. Разом зі збільшенням кількості ОІВ, зростанням конкуренції на ринках товарів і послуг зростає кількість порушень прав на ОІВ несумлінними конкурентами. Для боротьби з цими порушеннями підприємства створюють служби безпеки, що попереджають і виявляють правопорушення, а також захищають права на ОІВ.

Судовий порядок захисту прав є найбільш ефективним, але практика показує, що тільки незначний відсоток спорів щодо порушення прав на ОІВ вирішується у суді. Як правило, сторони погоджуються на мирову, щоб уникнути значних фінансових витрат, а також ризику витрат свого бізнесу. Великою мірою зменшенню кількості правопорушень сприяє політика фірми, що спрямована на профілактику правопорушень.

2.4.2 Управління об'єктом права інтелектуальної власності на етапі створення, набуття права, використання прав, утилізації

Як уже зазначалося вище, після закінчення юридично визначеного строку дії прав на ОІВ він зникає як об'єкт власності і переходить в суспільне надбання. Тобто його може використовувати без дозволу правовласника будь-хто. Тому на цьому етапі підприємство повинно спрогнозувати наслідки вичерпання прав на свої ОІВ. З іншого боку, відкривається можливість безоплатного використання науково-технічних і технологічних розробок, права на які належали до їх вичерпання іншим правовласникам. Для багатьох підприємств це невичерпна, а часто й єдина можливість використати в своїй діяльності досягнення науково-технічного прогресу [23, 24].

2.5 Комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності

2.5.1 Мета й основні способи комерціалізації

Метою комерціалізації ОІВ є отримання прибутку за рахунок використання об'єктів права інтелектуальної власності у власному виробництві або продажу чи передачі прав на їх використання іншим юридичним чи фізичним особам.

Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності – це взаємовигідні (комерційні) дії всіх учасників процесу перетворення результатів інтелектуальної праці на ринковий товар з метою отримання прибутку чи іншої ринкової вигоди.

Основними способами комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності є:

- використання об'єктів права інтелектуальної власності у власному виробництві;
- внесення прав на об'єкти права інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємства;
- передача (продаж) прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

Схематично способи комерціалізації прав на ОІВ представлені на рис. 2.13.

Рис. 2.13. Основні способи комерціалізації ОІВ

Для практичного здійснення комерціалізації потрібно також знати, як розрахувати вартість прав на об'єкт права інтелектуальної власності та як поставити ці об'єкти на бухгалтерський облік підприємства [25, 26].

2.5.2 Використання об'єктів права інтелектуальної власності у власному виробництві

Вважається, що комерціалізація через використання ОІВ у власному виробництві є найбільш вигідною під кутом прибутку. Адже весь прибуток від

продажу інноваційного продукту, отриманий за допомогою ОІВ, залишається у правовласника ОІВ.

Оскільки обсяг виробленої продукції може бути великим, то й прибуток, що надходить від її реалізації, може в багато разів перевищувати вартість прав на ОІВ у разі передачі прав на використання ОІВ або продажу прав власності на ОІВ.

Зрозуміло, що цей спосіб комерціалізації пов'язаний з великими стартовими витратами на доопрацювання ОІВ, розробленням технології виробництва тощо. Але в разі успіху продаж виробленої продукції компенсує ці витрати і, крім того, буде отримано значний прибуток.

2.5.3 Передача (продаж) прав на об'єкти права інтелектуальної власності

Якщо правовласник не передбачає використовувати ОІВ у власному виробництві чи розпочати новий бізнес або створити спільне підприємство, він може повністю або частково передати права власності на ОІВ іншій фізичній або юридичній особі.

Майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності є сукупністю права володіти, користуватися та розпоряджатися цим об'єктом.

Продаж прав у повному обсязі проводиться здебільшого через договір купівлі-продажу як договір обмінної угоди, за яким у результаті передачі права власності на об'єкт інтелектуальної власності (продажу охоронного документа – патенту або свідоцтва) власник як сторона, яка продає, втрачає всі майнові права на нього. Тобто, якщо продано патент на винахід, то він перереєстровується на ім'я нового правовласника і до нього переходять усі майнові права на цей об'єкт. Проте частіше передається лише право користування ОІВ.

Власник прав на будь-який об'єкт промислової власності (ліцензіар) може продати ліцензію (видати дозвіл на користування ОІВ) будь-якій особі (ліцензіату), якщо він не хоче або не в змозі використовувати відповідний об'єкт.

Продаючи ліцензію, переслідують мету отримати прибуток, не втрачаючи капіталу на виробництво та освоєння ринку. Продаж ліцензії – це шлях впровадження технології на ринку без продажу товарної продукції. Доходами від продажу ліцензій юридичні або фізичні особи покривають свої витрати на наукові дослідження.

Придбання або продаж ліцензії є діловою угодою. Факт продажу або купівлі ліцензії юридично оформляється ліцензійним договором, який відрізняється від інших договорів купівлі-продажу тим, що продається або купується нематеріальний об'єкт. З моменту продажу ліцензії власник охоронного документа на об'єкт промислової власності, який продав ліцензію, стає ліцензіаром, а особа, яка придбала ліцензію – ліцензіатом. Ліцензіат отримує право на використання ОІВ лише на обумовленій ліцензійним договором території та на певний термін.

Залежно від обсягу прав, що передається, за чинним Цивільним кодексом України розрізняють: виключну, одиничну і невиключну ліцензії.

Виключна ліцензія видається тільки одній особі і виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності в цій сфері, що зумовлена цією ліцензією.

Одинична ліцензія також видається тільки одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у сфері.

Невиключна ліцензія не виключає можливості використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності й видачі ним іншим особам ліцензії на використання цього об'єкта в даній сфері.

За ліцензійним договором завжди передбачається виплата певної грошової винагороди ліцензіару. Найчастіше продаж ліцензії здійснюється за розрахунковою договірною ціною з орієнтиром на ціни внутрішнього та зовнішнього ринків. Основними видами ліцензійних платежів є роялті, паушальний та комбінований платежі.

Роялті – вид платежів, який платить ліцензіат ліцензіару протягом усього терміну дії ліцензійного договору чи у вигляді відсотка від суми прибутку чи суми обіг від випуску продукції або диференційованої ставки з одиниці ліцензійної продукції.

Паушальний платіж – це виплата ліцензіарові визначеної зафіксованої в договорі суми ще до початку масового випуску ліцензійної продукції.

Комбіновані платежі – найбільш поширені та передбачають виплату ліцензіару ліцензіатом первинного сталого платежу до початку виробництва та збуту ліцензійної продукції з подальшою виплатою залишку розрахункової ціни ліцензії у вигляді роялті після того, як буде налагоджено виробництво ліцензійної продукції. Таким чином, ліцензіар має можливість отримувати

відрахування від реального доходу ліцензіата протягом усього терміну дії ліцензійного договору.

2.5.4 Внесення інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємства

Статтею 13 Закону України «Про господарські товариства» (1991) передбачено можливість використання нематеріальних активів (у тому числі ОІВ) при формуванні статутних капіталів нових господарських товариств. Отже, інтелектуальну власність можна вносити до статутного капіталу замість майна, грошей та інших матеріальних цінностей, для цього потрібна лише добра воля всіх засновників. Використання інтелектуальної власності в статутному фонді дає можливість:

- сформувати значний за своїми розмірами статутний фонд без відволікання коштів і забезпечити доступ до банківських кредитів та інвестицій, використовуючи інтелектуальну власність як об'єкт застави нарівні з іншими видами майна;

- амортизувати інтелектуальну власність у статутному капіталі та замінити її реальними коштами, включаючи амортизаційні відрахування на собівартість продукції, тобто капіталізувати інтелектуальну власність;

- авторам і підприємствам – власникам інтелектуальної власності – стати засновниками (власниками) при організації дочірніх і самостійних фірм без відгалуження коштів.

Внесення прав на ОІВ до статутного капіталу замість живих грошей надає також право:

- на отримання частки прибутку (дивідендів);
- на участь в управлінні підприємством через загальні збори правління;
- на отримання ліквідаційної квоти в разі ліквідації підприємства тощо.

2.5.5 Оцінка вартості прав і постановка інтелектуальної власності на бухгалтерський облік

Інтелектуальна економіка, або економіка інтелектуальної власності – це галузь знань, яка використовує теорію і практику функціонування ринкових структур та механізмів взаємодії суб'єктів економічної діяльності, пов'язаних з інтелектуальним капіталом.

Підприємницька діяльність, або бізнес зростання інтелектуального капіталу – це відповідний вид діяльності з метою отримання доходу за

результатами комерціалізації інтелектуального продукту. До інтелектуального капіталу належать продукт розумової інтелектуальної праці, продукт творчих зусиль. Інтелектуальний капітал – це знання, які можуть бути перетворені на прибуток та оцінені [27, 28].

Визначення вартості (ціни) прав на ОІВ є одним із необхідних, відповідальних і складних етапів їх комерціалізації.

Пристаючи до оцінки, потрібно визначитись, що саме є об'єктом оцінки: це права на винахід, технологія, торговельна марка, комерційна таємниця чи все разом? Треба впевнитись у тому, що ОІВ існує у матеріальній формі, а також що є охоронний документ на певний об'єкт права інтелектуальної власності, який засвідчує правомірність володіння майновими правами щодо цього об'єкта. Якщо майнові права на ОІВ вичерпано або перестали діяти достроково, наприклад, у разі несплати річних зборів за підтримку чинності патенту або свідоцтва, то право інтелектуальної власності, а разом з ним й об'єкт оцінки, зникають (рис. 2.14).

Рис. 2.14. Послідовність оцінки ОІВ

Як видно з рис. 2.14, наступним кроком є визначення мети оцінки. Оцінка вартості прав на об'єкт права інтелектуальної власності найчастіше здійснюється з метою визначення:

- оподаткованої бази майна фірми;
- вартості інтелектуальної (промислової) власності, яка вноситься до статутного капіталу підприємства;

- вартості виняткових прав, що передаються на основі договору про передачу прав на об'єкти інтелектуальної власності або ліцензійного договору на право використання такого об'єкта;

- розміру компенсації, яку необхідно виплатити згідно з чинним законодавством правовласникові інтелектуальної власності за порушення його виключних (майнових прав).

Потреба оцінки вартості інтелектуальної власності виникає також у разі внесення її до інноваційних, інвестиційних проектів; у разі розширення ринків збуту; у разі страхування; передачі інтелектуальної власності в заставу з метою отримання кредитів; визначення збитку, завданого неправомірним використанням об'єкта права інтелектуальної власності; у разі банкрутства підприємства в процесі його ліквідації з метою задоволення позовів кредиторів. При цьому розрахунки вартості (ціни) об'єкта інтелектуальної власності, здійснені для одних цілей, не використовуються для інших.

Залежно від об'єкта права інтелектуальної власності та мети оцінки вибирають підхід до оцінки. Існують три підходи: витратний; порівняльний; дохідний.

Визначення вартості прав на ОІВ при використанні *витратного підходу* ґрунтується на розрахунку витрат на відновлення ОІВ в поточних цінах за вираховуванням морального зношення (амортизації). Цей підхід є єдиним придатним, коли ОІВ не призначений для отримання прибутку або коли з тих чи інших причин вартість неможливо визначати двома іншими підходами.

Найбільш прийнятним у сучасних умовах є *дохідний підхід*, в основі якого лежить принцип очікування, тобто вартість прав на ОІВ визначається величиною майбутньої користі, яку отримає їх власник. При цьому майбутні грошові потоки, що генеруються ОІВ, перераховуються у сьогоднішню вартість.

Сутність *порівняльного підходу* полягає в тому, що вартість прав на ОІВ визначається шляхом зіставлення цін недавніх продажів прав на подібні ОІВ. Це найбільш надійний підхід до оцінки, але в Україні поки що через низку причин (відсутній розвинений ринок ОІВ, недоступні бази даних про результати продажу ОІВ тощо) цей підхід практично не використовується.

У рамках кожного підходу існує кілька методів, що дають можливість розраховувати вартість прав на ОІВ у грошових одиницях. Розрахунок вартості прав є досить складним завданням, тому цю роботу доцільно виконувати за договором з професійним оцінювачем прав на об'єкти права інтелектуальної

власності, сертифікати яким на право оціночної діяльності видає Фонд державного майна України.

Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» об'єкти інтелектуальної власності визнаються нематеріальними активами і передбачається (ст. 5) проведення бухгалтерського обліку для таких груп активів:

- права на знаки для товарів і послуг (товарні знаки, торговельні марки, фірмові найменування тощо);
- права на об'єкти промислової власності (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, ноу-хау, захист від несумлінної конкуренції тощо);
- авторські та суміжні з ними права (право на літературні і музичні твори, програми для ЕОМ, бази даних тощо).

Придбаний або отриманий на безоплатній основі ОІВ відображається на балансі, якщо існує ймовірність отримання в майбутньому матеріальної вигоди, пов'язаної з його використанням, а його вартість може бути вірогідно визначена. Таким чином, для того, щоб поставити ОІВ на бухгалтерський облік, потрібно визначити його вартість.

Ще однією умовою постановки ОІВ на бухгалтерський облік є те, що термін використання прав на ОІВ повинен бути не менше одного року або не менше операційного циклу, якщо він перевищує один рік.

Використання інтелектуальної власності як нематеріального активу в господарській діяльності підприємств і відображення в бухгалтерському обліку операцій руху таких об'єктів дає можливість:

- документально підтверджувати довгострокові майнові права за допомогою обліку їх у балансі підприємства та створювати відповідні фонди амортизаційних відрахувань;
- отримувати додатковий прибуток від передачі прав на використання об'єктів права інтелектуальної власності, а також забезпечувати (залежно від обсягу переданих прав) обґрунтоване регулювання цін на інноваційну продукцію підприємства;
- виплачувати фізичним особам авторські винагороди, оминаючи фонд заробітної плати, з віднесенням витрат по виплаті авторської винагороди на статтю собівартості продукції «Інші витрати», тобто без обмеження розмірів виплат і без традиційних відрахувань у страхові та інші фонди.

2.6 Захист прав на об'єкти права інтелектуальної власності

Після створення об'єкта інтелектуальної власності і оформлення охоронного документа та закріплення на нього права настає важливий етап у його життєвому циклі – **комерціалізація**. Саме на цьому етапі об'єкт інтелектуальної власності приносить правовласникові прибуток чи іншу користь, власне те, для чого його було створено. Однак як тільки інформація про об'єкт інтелектуальної власності стає відомою несумлінним конкурентам, у них виникає спокуса використати цей об'єкт інтелектуальної власності в своїх інтересах без дозволу правовласника, тобто незаконно. Порушення прав може призвести до серйозних негативних наслідків для правовласника. За критичних умов він може навіть збанкрутувати.

У наш час фактор захисту прав набуває все ширшого значення ще й тому, що в зв'язку зі швидким розвитком технологій з'явилася можливість порушення прав у таких обсягах, які були неможливі кілька десятиліть тому.

Щоб запобігти порушенню прав і компенсувати витрати, що виникають внаслідок порушення цих прав, в Україні створено систему, що дає можливість захищати ці права [29].

2.6.1 Дії, які визнають порушенням прав

Перераховані нижче дії, що вчинені без дозволу власника патенту, визнаються порушенням його прав:

- виготовлення продукту із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), застосування такого продукту, пропонування для продажу, у тому числі через Інтернет, продаж, імпорт (ввезення) та інше введення його в цивільний обіг або зберігання такого продукту з зазначеною метою;

- застосування процесу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні, якщо особа, яка пропонує цей процес, знає про те, що його застосування забороняється без згоди власника патенту або, виходячи з обставин, це і так є очевидним.

Продукт визнається виготовленим із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), якщо при цьому використано кожну ознаку, включену до незалежного пункту формули винаходу (корисної моделі), або ознаку, еквівалентну їй.

Процес, що охороняється патентом, визнається застосованим, якщо використано кожну ознаку, включену до незалежного пункту формули винаходу, або ознаку, еквівалентну їй.

Будь-який продукт, процес виготовлення якого охороняється патентом, за відсутністю доказів протилежного вважається виготовленим із застосуванням цього процесу за умови виконання принаймні однієї з двох вимог:

- продукт, виготовлений із застосуванням процесу, що охороняється патентом, є новим;

- існують підстави вважати, що зазначений продукт виготовлено із застосуванням цього процесу і власник патенту не в змозі шляхом прийнятних зусиль визначити процес, що застосовувався при виготовленні цього продукту.

У такому разі обов'язок доведення того, що процес виготовлення продукту, ідентичного виготовленому із застосуванням процесу, який охороняється патентом, відрізняється від останнього, покладається на особу, стосовно якої є достатні підстави вважати, що вона порушує права власника патенту.

Промислові зразки. Порушенням прав визнається виготовлення виробу із застосуванням запатентованого промислового зразка, застосування такого виробу, пропонування для продажу, у тому числі через Інтернет, продаж, імпорт (ввезення) та інше введення його в цивільний обіг або зберігання такого виробу в зазначених цілях.

Виріб визнається виготовленим із застосуванням запатентованого промислового зразка, якщо при цьому використано всі суттєві ознаки промислового зразка.

Географічне зазначення (зазначення походження товарів). Вказані далі дії, вчинені без дозволу власника свідоцтва про реєстрацію права на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару, визнаються порушенням його прав:

- нанесення його на товар або на етикетку;
- нанесення його на упаковку товару, застосування у рекламі;
- запис на бланках, рахунках та інших документах, що супроводжують товар.

Крім того, порушенням прав власника свідоцтва на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару є:

- використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару особою, яка не має свідоцтва про право на його використання;
- використання зареєстрованого зазначення географічного походження товару, якщо цей товар не походить із зареєстрованого для цього зазначення географічного місця, навіть якщо справжнє місце походження товару або

географічне зазначення його походження використовується у перекладі або супроводжується такими словами: вид, тип, стиль, марка, імітація тощо;

- використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару або подібного до нього позначення для однорідних товарів, що відрізняються від описаних у Реєстрі, якщо таке використання вводить в оману споживачів щодо походження товару та його особливих властивостей або інших характеристик, а також для неоднорідних товарів, якщо таке використання завдає шкоди репутації зареєстрованого зазначення або є неправомірним використанням його репутації;

- використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару як видової назви.

Торговельні марки (знаки для товарів і послуг). Вказані далі дії, вчинені без дозволу власника свідоцтва, визнаються порушенням його прав:

- нанесення знака на будь-який товар, для якого знак зареєстровано, на упаковку, в якій міститься такий товар, вивіску, пов'язану з ним, етикетку, нашивку, бірку чи інший прикріплений до товару предмет, зберігання такого товару із зазначеним нанесенням знака з метою пропонування для продажу, пропонування його для продажу, продаж, імпорт (ввезення) та експорт (вивезення);

- застосування його під час пропонування та надання будь-якої послуги, для якої знак зареєстровано;

- застосування його в діловій документації чи в рекламі та в мережі Інтернет, у тому числі в доменних іменах.

Знак визнається використаним, якщо його застосовано у формі зареєстрованого знака, а також у формі, що відрізняється від зареєстрованого знака лише окремими елементами, якщо це не змінює в цілому відмітності знака.

Авторське право та суміжні права. Неправомірне (без дозволу автора) використання творів є порушенням прав автора. Посилання користувача твору на його низький художній чи науковий рівень, на мету використання твору, на невеликий обсяг його використання тощо не можуть братися до уваги при вирішенні питання про відповідальність користувача.

Вважається порушенням особистих немайнових прав автора оприлюднення твору без зазначення імені автора, ілюстрування твору, спотворення твору, зміна твору тощо. Будь-яке відтворення чи використання твору без дозволу автора і без виплати йому винагороди є порушенням його

виключних майнових прав.

Законом України «Про авторське право і суміжні права» (ст. 21-25) встановлено деякі обмеження майнових прав автора, тобто використання творів без згоди автора і без виплати йому винагороди. Таке використання не повинно завдавати шкоди нормальному використанню твору і не обмежувати безпідставно законних інтересів автора. Виконання творів шляхом публічного повідомлення виконань, фіксація їх на матеріальному носії та розповсюдження зафіксованих виконань без дозволу виконавця є порушенням його прав. Це також стосується прав виробників фонограм (відеограм) та організацій мовлення.

Для досягнення спільних інтересів суб'єктів авторського права і суміжних прав, а також захисту їхніх прав створено та діють організації колективного керування. Однією з основних економічних функцій зазначених організацій є здійснення збору, розподілу і виплати винагороди за використання творів, виконань, фонограм чи відеограм суб'єктам авторського права і суміжних прав, правами яких вони керують, а також іншим суб'єктам прав відповідно до законодавства.

2.6.2 Права власника охоронного документа в разі виявлення порушення його прав

Власник патенту може вимагати:

- припинення дій, що порушують або створюють загрозу порушення його права, і відновлення становища, що існувало до порушення права;
- стягнення завданих збитків, включаючи не отримані доходи;
- відшкодування моральної шкоди;
- вжиття інших передбачених законодавчими актами заходів, пов'язаних із захистом прав власника патенту.

Власник свідоцтва на право використання зазначення походження має право вимагати від порушника:

- припинення дій, що порушують право або створюють загрозу порушення;
- вилучення з обігу товару з неправомірним використанням зазначення походження;
- вилучення з товару чи його упаковки неправомірно нанесеного зазначення походження, а при неможливості цього – знищення товару;
- відшкодування втрат, включаючи не отримані доходи;

- відшкодування збитків у розмірі, що не перевищує отриманий порушником прибуток;

- вжиття інших передбачених законами заходів, пов'язаних із захистом прав на зазначення походження товару.

Власник свідоцтва має право звернутися до суду з позовом про припинення порушення та відшкодування завданої шкоди.

Власник свідоцтва на торговельну марку (знак для товарів і послуг) може вимагати усунення з товару, його упаковки незаконно використаного знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати, або знищення виготовлених зображень знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати.

На вимогу власника свідоцтва таке порушення має бути припинено, а порушник зобов'язаний відшкодувати власникові свідоцтва завдані збитки. Будь-які посягання на права власника патенту на корисну модель, передбачені ст. 20 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки», вважаються порушенням прав власника патенту, що тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством України. На вимогу власника патенту таке порушення має бути припинено, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику патенту завдані збитки [30].

2.6.3 Вирішення спорів в адміністративному порядку

Останнім часом Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство освіти і науки України, Служба безпеки України, Державна митна служба, Державна податкова адміністрація України, Антимонопольний комітет України та Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики суттєво посилили державний контроль за захистом прав інтелектуальної власності. Результати таких заходів можна вважати достатньо ефективними.

Міністерство внутрішніх справ України постійно вживає заходи, спрямовані на попередження та викриття злочинів, пов'язаних із порушеннями прав інтелектуальної власності, на створення та вдосконалення правової бази, необхідної для протидії цим правопорушенням. Підрозділи Міністерства внутрішніх справ України проводять перевірку суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сфері інтелектуальної власності.

Ефективний захист прав інтелектуальної власності здійснюється також у рамках антимонопольного законодавства України. Згідно з нормами Закону

України «Про захист від недобросовісної конкуренції» Антимонопольний комітет України, який має розгалужену систему регіональних представництв, здійснює захист прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку.

Контроль за незаконним виробництвом та реалізацією контрафактної продукції на території України здійснюється також Державною податковою службою України, а також державними інспекторами з питань інтелектуальної власності Державного департаменту інтелектуальної власності.

Підсумовуючи все сказане, можна констатувати, що сьогодні в Україні вже сформовано організаційну структуру державних органів, які прямо або опосередковано забезпечують захист прав у сфері інтелектуальної власності.

Контрольні марки як ефективний спосіб захисту аудіовізуальної продукції. Кожен підприємець, який прагне легально, без порушення авторських і суміжних прав, отримувати прибуток від продажу примірників аудіовізуальних творів чи фонограм, повинен забезпечити обов'язкове їх маркування. Для цього він звертається в установленому порядку до Державного департаменту інтелектуальної власності і подає необхідний перелік документів. За умови виконання підприємцем-заявником усіх вимог Закону України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм», зокрема підтвердження наявності прав на поширення занесених до переліку творів, Державний департамент інтелектуальної власності забезпечує виготовлення відповідної кількості контрольних марок та видачу їх заявникові. Слід підкреслити, що відсутність на упаковці аудіо-, відеокасет та компакт-дисків контрольної марки однозначно свідчить про їхнє піратське походження.

Крім того, заявник включається до Єдиного реєстру отримувачів контрольних марок. Систематизована в цьому реєстрі інформація згодом використовується Держдепартаментом при підготовці відповідей на офіційні запити правоохоронних і контролюючих органів, передусім спеціальних підрозділів МВС України, у разі виявлення ними фактів порушення прав інтелектуальної власності.

Практика спільних оперативних дій Державного департаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України з державними органами, уповноваженими боротися з правопорушеннями в сфері інтелектуальної власності, значно звужує масштаби розповсюдження на ринку піратської продукції та вибиває ґрунт з-під ніг тих, хто посягає на законні інтереси авторів літературних, наукових, мистецьких творів, а також власників суміжних прав.

Більше того, таке втручання держави стимулює дедалі більшу кількість суб'єктів підприємницької діяльності до цивілізованої поведінки на ринку розповсюдження аудіовізуальної продукції та фонограм, свідомого вибору законних шляхів отримання вигоди. Так, якщо у 2001 році Держдепартамент видав майже 25 млн. контрольних марок, то у 2002 році цей показник зріс до 32 млн. Це свідчить про те, що контрольна марка поступово стає чи не основним засобом захисту об'єктів авторського права та суміжних прав. При цьому її вартість (наразі підприємець-заявник перераховує за одну контрольну марку до Державного бюджету України 17 копійок) практично не позначається на ціні продажу аудіо- та відеопродукції.

2.6.4 Органи, до яких слід звертатися в разі виявлення порушника прав на об'єкт права інтелектуальної власності

Основною проблемою в сфері інтелектуальної власності є забезпечення ефективного функціонування механізмів захисту прав. Чинне законодавство України надає власникам прав інтелектуальної власності кілька можливих шляхів захисту своїх прав. Передусім це судовий захист, право на який гарантовано Конституцією України. Власник прав може звернутися щодо захисту своїх порушених прав до суду.

Також чинне законодавство України надає можливість звернутися до Міністерства внутрішніх справ України, Державного департаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України, Державної митної служби України, Служби безпеки України, Державної податкової адміністрації України, Антимонопольного комітету України тощо.

У складі Державного департаменту інтелектуальної власності створено підрозділ державних інспекторів з питань інтелектуальної власності. Роботу цього підрозділу спрямовано на забезпечення систематичного державного контролю за дотриманням суб'єктами господарювання законодавства у сфері інтелектуальної власності. Функції захисту прав інтелектуальної власності здійснює також Державна митна служба України. Конкретні заходи щодо захисту прав інтелектуальної власності на митному кордоні України було введено в дію постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок реєстрації та переміщення через митний кордон України товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності» від 28 квітня 2001 року № 412. Згідно з нормами Митного кодексу України та положеннями зазначеної постанови запроваджено дієвий механізм контролю за

переміщенням через митний кордон України товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності. Заходи щодо захисту прав інтелектуальної власності застосовуються на кінцевому етапі митного оформлення.

Державні інспектори діють у всіх регіонах України, вони мають повноваження здійснювати планові і раптові перевірки суб'єктів господарювання, діяльність яких пов'язана з використанням об'єктів інтелектуальної власності. При цьому державні інспектори співпрацюють з підрозділами правоохоронних та контролюючих органів Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації та Державної митної служби України.

Для вирішення своїх проблем у сфері захисту інтелектуальної власності кожен громадянин країни може звернутись за допомогою до веб-сайту Держслужби інтелектуальної власності України (www.sdip.gov.ua).

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Про підсумки звітнього періоду та основні завдання з підвищення ефективності діяльності НАН України. Доповідь президента НАН України академіка НАН України Б.Є. Патона // Вісник НАН України. – 2004. – № 5. – с. 9 – 18.
- 2 Энциклопедический словарь медицинских терминов / Под ред. Г.В. Петровского. – М.: Советская энциклопедия, – Т. 2. – 1983. – 448 с.
- 3 Тихомиров В.В. Ошибка Эдиссона. – М.: Политиздат, 1973. – 126 с.
- 4 Мосов С. Формування інтелектуальних активів – наша опора в третьому тисячолітті // Дзеркало тижня. Україна – 2005. – №30. – с. 12.
- 5 Галиця І.О. Інновації у контексті економіко-екологічних процесів // Вісник НАН України. – 2004. – № 4. – с. 10 – 21.
- 6 Ніколаєва Г.П., Цебрєнко І.О., Гаценко С.В. Нанотехнології: сучасний стан і майбутнє // Легка промисловість. Тези доповіді конференції молодих вчених та студентів, Київ, КНУТД. – 2005. – С. 52-53.
- 7 Проспекти фірми «Фрейденберг»
- 8 Патент 2016153 Российской Федерации, МКИ 5 D 04 H 1/60. Нетканый термоклеевой материал / Н.П.Березненко, М.В. Цебрєнко, И.П.Остапчук и др. – № 4899516/12; Заявл. 03.01.91; Опубл. 15.07.94. – 5 с.
- 9 Материаловедение швейного производства / Б.А. Бузов, Т.А. Модестова, Н.Д. Алыменкова.–М.: Легпромбытиздат, 1986. – 424 с.
- 10 Пальчевский Б.А. Научное исследование: объект, направление, метод. – Львов: Вища школа. Изд-во при Львовском университете, 1979. – 180 с.
- 11 О.Рожен. Технопарки подають сигнали SOS // Дзеркало тижня. – 2005. – №44. – с. 14.
- 12 Інтернет-біржа промислової власності // Перша національна виставка «Винаходи. Інновації». – Український центр інноватики та патентно-інформаційних послуг, 2005. – 12 с.
- 13 ДСТУ 3973–2000. Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Правила виконання науково-дослідних робіт. Загальні положення // Збірник стандартів «Нормативні вимоги до розроблення та поставлення продукції на виробництво. Технологічне підготовлення виробництва» для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 7.0918.01 «Швейні вироби» / Упорядники: Березненко С.М., Агошков Л.О., Савчук Н.Г., Гордієнко В.П. – К.: КНУТД, 2004 – ст. 61–78.

- 14 ДСТУ 3974–2000. Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Правила виконання дослідно-конструкторських робіт. Загальні положення // Збірник стандартів «Нормативні вимоги до розроблення та поставлення продукції на виробництво. Технологічне підготовлення виробництва» для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 7.0918.01 «Швейні вироби». – К.: КНУТД, 2004.
- 15 ДСТУ 3008-95. Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення // Збірник нормативних документів на вимоги до оформлення текстових та графічних документів для студентів спеціальності 7.0918.01 «Технологія та конструювання швейних виробів» – К.: КДУТД. 2001 – с. 38 –74.
- 16 ДСТУ 3575–97. Патентні дослідження. Основні положення та порядок проведення. – К.: Держстандарт України, 1997 – 16 с.
- 17 Основы интеллектуальной собственности. - К.: Издательский дом «Ин Юре», 1999. – 600 с.
- 18 Патентная документация ведущих зарубежных стран и международных организаций / А. П. Колесников. – М.: ИНИЦ, 2001. – 167 с.
- 19 Белов В.В., Виталиев Г.В., Денисов Г.М. Интеллектуальная собственность. Законодательство и практика его применения: Учеб. пособие. – М.: Юрист, 2002. – 288 с.
- 20 Охорона інтелектуальної власності в Україні / С.О. Довгий, В.О. Жаров, В.О. Зайчук та ін. – К.: Форум, 2002. – 319 с.
- 21 Патентний формуляр. Основні положення. Порядок складання та оформлення: ДСТУ 3574-97. – [Чинний від 01-01-1998]. – К.: Держспоживстандарт України, 1998 – 25 с. – (Національні стандарти України).
- 22 Патентні дослідження. Методичні рекомендації / За ред. В. Л. Петрова. – К.: Видавничий дім «Ин Юре», 1999. – 264 с.
- 23 Борохович Л., Монастырская А., Трохова М. Ваша интеллектуальная собственность – СПб.: Питер, 2001. – 416 с.
- 24 Зинов В.Г. Управление интеллектуальной собственностью: Учеб. пособие. – М.: Дело, 2003. – 512 с.
- 25 Інтелектуальна власність як джерело якісного розвитку. Загальний огляд для малих і середніх підприємств / За редакцією М.В. Паладія. – К.: ДП «Укрбанквідав». – 208 с.

- 26 Інтелектуальна власність як джерело якісного розвитку. Загальний огляд для малих і середніх підприємств / За редакцією М.В. Паладія. – К.: ДП «Укрбанквідав». – 208 с.
- 27 Цыбулев П.Н. Оценка интеллектуальной собственности. – К.: «Институт интеллектуальной собственности и права», 2003. – 188 с.
- 28 Буднік-Сіверський О.Б. Економіка інтелектуальної власності – К.: «Інститут інтелектуальної власності і права», 2004. – 296 с.
- 29 Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика. – Наук.-практ. вид.: у 4-х т. / За заг. ред. О.Д. Святоцького. – т. 3. Промислова власність / Г.О. Андрощук, С.О. Довгий, В.С. Дроб'язко та ін. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. – 656 с.
- 30 Виявлення порушення прав власників чинних охоронних документів та заявників на об'єкти промислової власності. Порядок складання та оформлення патентного формуляра / За ред. В. Л. Петрова. – К.: Нора-прінт, 2000. – 127 с.

Навчальне видання

*Кожушко Роман Юрійович
Колосніченко Марина Вікторівна
Остапчук Ігор Прохорович та ін.*

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Навчальний посібник

Редактор Л. Л. Овечкіна
Відповідальний за поліграфічне видання Т. А. Назаревич
Коректор Н. П. Біланюк

Підп. до друку 09.07.2014 р. Формат 60x84 1/16.
Ум. друк арк. 6,27. Облік.-вид. арк. 4,91. Тираж 250. Зам. 583.

Видавець і виготовлювач Київський національний університет технологій та дизайну.
вул. Немировича-Данченка, 2, м. Київ-11, 01601.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 993 від 24.07.2002.